

Tartu Universitet
Institutet för germansk, romansk och slavisk filologi
Avdelningen för nordisk filologi

**Esternas val vid användning av bestämdhet i svenska
substantivfraser i grammatisk och icke-grammatisk kontext**

Magisteruppsats av Maiu Elken

Handledare: Anu Laanemets, MA
Katrín Maandi, fil. kand

Tartu 2008

INNEHÅLL

Innehåll

1. INLEDNING	4
1.1 Bakgrund och ämnesval	4
1.2 Problemställning	8
1.3 Syfte	9
2. TEORETISK BAKGRUND	11
2.1 Översikt över bestämdhet i svenskan	11
2.2 Kontexttyper	14
2.3 Språkinläring	16
2.3.1 Kunskapsnivå	16
2.3.2 Språkinläring som process	16
3. METOD OCH MATERIAL	18
3.1 Analysmetoder och möjligheter	18
3.1.1 Förberedelse av testet och enkäten	19
3.1.2 Analysschemat (matrisen)	20
3.1.2.1 Strukturering av bestämdhetskategorier för betydsetolkning	20
3.1.2.2 Strukturering av morfologiska bestämdhetsmarkörer som grunden av formfel	22
3.2 Val av informanter	24
3.3 Testandet	25
3.4 Rättelse av fel	25
3.5 Analysgången	27
3.5.1 Tabeller och diagram	27
3.5.2 Korrelationsanalys	29
4. ANALYS OCH RESULTAT	30
4.1 Kvantitativ analys av informanternas svar i grundtabellen spaltvis	30
4.2 Omplacering av informanterna	33
4.3 Korrelationsanalys	34
4.4 Kvantitativ analys av informanternas svar i grundtabellen radvis	37
4.5 Analys av alla estniska informanternas svar	38
4.6 De svenska experternas svar.	41
4.7 Kvantitativ analys av substantivfraser enligt deras betydelsevarianter	43
4.7.1 Matrisen och specificering av substantivfrasernas bestämdhetsvarianter i originaltexten	43
4.7.2 De ursprungliga texterna	43
5. ANALYS AV INFORMANTERNAS SVAR MED HJÄLP AV MATRISEN	46
5.1 Formfel	46
5.1.1 Formfelen hos alla informanterna tillsammans	47
5.1.2 Formfel i grupp I	49

5.1.3 Formfel i grupp II	49
5.1.4 Formfel i grupp III	50
5.1.5 Jämförelse mellan grupperna	51
5.1.6 De enstaka Informanternas fel	52
5.2 Analys av informanternas svar inom beständhetskategorierna	53
5.2.1 Alla informanterna tillsammans	53
5.2.2 Jämförelse mellan grupperna efter svarstyperna	56
5.2.2.1 Originalkorrekta svar - OK	56
5.2.2.2 Fria korrekta svar - FK	58
5.2.2.3 Summa alla korrekta svar - AK	59
5.2.2.4 Beständhetsfel - BF	60
5.2.2.5 Gruppernas andelar i alla beständhetsfel i de olika matriskategorierna	61
6. KORRELATIONSANALYS AV ENKÄTDATA	64
7. DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING	66
Litteraturförteckning	81
Förkortningar	82
Bilagor	83

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund och ämnesval

Bestämmdhet i svenskan är en av de grammatiska kategorierna som ofta är svår för andraspråkstalare att tillägna sig. Särskilt svårt är det för dem vars modersmål inte har kategorin bestämmdhet. Man bestämmer ordens och frasers betydelse i alla språk men inte alla språk har för det speciella grammatiska markörer. Svenskan använder till exempel ett speciellt system av artiklar och ändelser för att markera ordens och frasens bestämmdhet medan estniskan gör det med kasus, numerus och speciella bestämningsord (Pajusalu 1997). Skillnaden mellan språken är förmodligen den första grunden för att användning av bestämd och obestämd form av substantiv i svenskan vållar ester stora svårigheter. Till och med de ester som talar och skriver bra gör ganska ofta fel på bestämmdhet.

Svenskan markerar substantivets och substantivfrasens bestämmdhet genom användning av obestämda och bestämda artiklar. Obestämda artiklarna är bara fristående (för två genus), men bestämda artiklarna kan vara fristående eller slutartiklar. När substantivfrasen innehåller adjektiv så får det också en ändelse; vid obestämd form motsvarar ändelsen substantivets genus, vid bestämd form får adjektivet ändelsen -a, oavsett ordets genus. Vid substantivfraser som innehåller adjektiv använder svenskan vanligen två slags artiklar på samma substantivfras, bestämd fristående artikel och slutartikel, men det finns också undantag tillåtna i språket, där en av artiklarna kan saknas. Substantivet och substantivfrasen kan användas också i naken form, dvs. utan obestämda eller bestämda artiklar. Detta kan ske på grund av kontextuella eller grammatiska skäl. Exempelvis har plural av obestämd form ingen artikel, dvs den har naken form. Grammatiskt används naken form också tillsammans med indefinita eller vissa definitiva attribut. I sådana fall är konstruktionen fast i alla kontexter och bär alltid samma betydelsevariant som bestäms av attributen. Men det finns ett antal attribut som lämnar substantivets bestämmdhet fri, vilket betyder att i sådana fall kan substantivet ha antingen bestämd artikel/bestämda artiklar eller stå artikellöst. Därtill finns ett stort antal fasta,

lexikaliserade fraser som innehåller substantiv vars bestämdhet är oftast samma i alla sammanhang, fast det finns ett mindre antal lexikaliserade fraser som tillåter skiftande användning av bestämd artikel.

Det var en kort översikt över svenskans artikelsystem. Detta system används för att uttrycka substantivets eller substantivfrasens bestämdhet i olika kontexter. Systemet ger naturligtvis många regler som föreskriver markörernas användning i olika kontexter. En av dem första reglerna som en språkinlärare måste tillägna sig är att obestämd form av substantivet används för saker, företeelser osv. som inte är bekanta för talaren och bestämd form används för bekanta eller förut omtalade saker och företeelser. Redan denna första regel är missvisande därför att t.ex. användning av några definitiva attribut, t.ex. possessiv pronomen, sker tillsammans med substantivet i naken form.

Sammansättning av en substantivfras kräver också kännedom av svenskans markörer för andra företeelser i språket så som ordens genus och pluraländelser.

Alla ovannämnda användningsmöjligheter av bestämdhetsmarkörer kan vara källor för språkinlärarnas fel eller fel för dem som använder svenska som främmande språk. Fel kan förekomma på minst två olika nivåer, på formnivån och bestämdhetsnivån. Den första gäller morfologisk kunskap om ordens genus och singular- och pluraländelser, men också olika stavfel, kommatering osv. För att sammansätta en substantivfras måste man känna till ett ords böjningsparadigm, dvs. alla ändelser i singular och plural som ordet kan få, både bestämda och obestämda. Om man inte kan genus så kan man tillämpa ett fel paradigm på substantivfrasen eller fel delar av ett paradigm. Därifrån härstammar större delen av möjliga formfel.

Den andra gäller den bildade formens användning i kontexten. Fel kan förekomma därför att språkanvändaren med ett annat modersmål inte känner till reglerna för kontextens tolkning eller analysering i svenskan. Man kan inte de mera invecklade reglerna eller undantag av regler tillräckligt bra. Man vet inte heller reglernas hierarki, dvs vilken regel har avgörande roll i resultatet när några tidigare bekanta omständigheter för bestämdhetsanvändning som kräver användning av olika former på substantivet förekommer samtidigt. Man kan inte systemet för ersättning mellan

bestämthetsformerna. Svenskan tillåter ersättning av en form med en annan men detta kan inte ske hur som helst.

Problematiskt kan vara också det hur man undervisar i svenska. Antagligen kan svensklärare med estniska som modersmål inte själv denna kategori tillräckligt bra och svensklärare med svenska som modersmål förstår inte varför det är så svårt för en est att tillägna sig bestämdhet. Också den metodik som man använder i undervisningen kan vara föråldrad. Eller så är det grundad på att noga återge grammatiska regler utan att lägga märke till kontextens betydelse för bestämdhetsanvändning eller olikheter i språkliga sammanhang där reglerna ska tillämpas. Detta gäller både för muntligt och skriftligt språk. Dessutom finns det inte några läroböcker i svenska som är speciellt förutsedda för ester på avancerad nivå. En språkinlärare tillägnar sig några grundläggande kunskaper om bestämdhet redan på nybörjarnivå och lär sig teoretiskt hur man måste använda dem, men snart börjar hon eller han inse att reglerna inte räcker till i reella språksituationer. Användning av bestämdhet blir ibland bättre när man har chans att vistas i Sverige under en längre tidsperiod, men det är inte alltid så. När en est umgås med svenskar så inser han eller hon snart att det inte är särskilt viktigt hur man bestämmer ett substantiv eller om man gör bestämdhetsfel. Det händer mycket sällan att svenskar inte förstår vad en est vill säga. Detta kan leda till svenskans s.a.s. fossilisering hos en del ester. Naturligtvis finns det en annan del ester som tillägnar sig användning av kategorin bestämdhet förhållandevis bra. Det sista gäller först och främst dem som lär sig språket som barn eller tonåringar i en autentisk språkmiljö. Men också dem som kan ha lärt sig språket lite senare, kanske på språkkurs eller i gymnasiet, men som har haft många möjligheter att använda sin svenska. Om de har också ett djupare intresse för att förbättra sina kunskaper i svensk grammatik så blir resultatet ganska bra. Men en del av felen blir kvar ändå.

Problemet med bestämdhet blir ännu mer komplicerat och mångfasetterat när man försöker få bilden klart för sig med hjälp av grammatikböcker. Där finns det otaliga regler och varianter för hur man ska tillämpa dem. Visst kan man med hjälp av grundliga grammatikor teoretisera kring problemet och beskriva skillnader mellan estniskan och svenskan när det gäller bestämdhet, men större skillnader mellan språken behöver inte alltid betyda större antal fel. Större skillnaderna är vanligen

också bättre beskrivna mellan språken. Det finns en möjlighet att problemet ligger inte alls i grammatiken utan utanför den, i inomtextlig eller utomtextlig kontext som tolkas eller struktureras olika i de olika språken. Detta i sin tur kan betyda att tyngdpunkten i undervisningen av bestämdhet borde skiftas från den traditionella till en undervisning med mer pragmatisk inriktning.

Problemet med esternas bestämdhetsanvändning och deras kontexttolkning vid den kan undersökas på flera sätt. Rimligast känns varianten att börja s.a.s. underifrån, genom att få svar på frågan hur bra eller dåliga ester egentligen är i att använda kategorin bestämdhet i praktiken, i stället för att studera problemet teoretiskt, dvs. ovanifrån genom jämförelser mellan språken. Sedan kan man gå djupare in i problemet och undersöka vad resultaten kan bero på.

I detta syfte förbereddes en uppsättning av grammatiska övningar. Med hjälp av dem skulle testas tre grupper av informanter på olika kunskapsnivåer i svenska. För att informanternas svarsalternativ skulle bedömas korrekt fick också några infödda svensktalande göra testet. Deras svarsalternativ tillsammans med originaltextens varianter skulle användas som facit. Informantgrupperna skilde sig från varandra efter längd på sina svenskstudier på univversitetsnivå. Detta gav en möjlighet att undersöka vilka är skillnader och likheter i antalet fel och typer av fel på de olika nivåerna. Testets resultat analyserades statistiskt med hjälp av en omarbetad variant av matrisen som var utarbetad för genomförande av pilotundersökning på samma informanter och testmaterial år 2005 (se Elken 2005). Analysen skulle genom jämförelse av svarssummor och några enkla statistiska variabler ge en bild av esternas kunskaper. Matriskategorierna som tog hänsyn både till substantivfrasens form och betydelse och som var bildade efter ett antal grammatiska och icke-grammatiska kontexttyper gjorde möjligt att få felsummor i olika kontextkategorierna och jämföra grupperna med varandra. Detta skulle visa vilken aspekt av kategorin bestämdhet och vilken kontexttyp i svenskan är lättare eller svårare för ester.

Det utarbetades också en enkät som alla informanterna skulle fylla i med bakgrundsdata beträffande deras tidigare svenskstudier och kontakter med Sverige och svenskan. Enkäternas data analyserades statistiskt tillsammans med övningarnas

resultat för att hitta några detaljer i inlärningsgången som påverkat informanternas kunskaper.

Denna uppsats innebär alltså inte en allsidig teoretisk diskussion om substantivens bestämdhet i svenskan. Det handlar inte heller om kontrastiv analys mellan estniskan och svenskan, felanalys, performansanalys eller transferanalys fast det har använts enstaka idéer och komponenter av dem när testet förbereddes, genomfördes och analyserades.

1.2 Problemställning

Nästan alla ester som har läst svenska kan medge att bestämda och obestämda former av substantiv är ett av de svåraste områdena i svenskan. Till och med svensklärare som har estniska som modersmål är inte säkra i sina kunskaper när det gäller bestämdhet. Man känner vanligen till ett antal regler men det hjälper inte särskilt mycket i en reell språksituation där man inte har tid att tänka på regler. Problemet är mindre vid skriven svenska där man har ofta mer tid att tänka på grammatik.

Fastän alla ester har läst engelska eller tyska, där det också finns bestämdhet, har man föga nytta av det eftersom svenskans system hur man använder bestämda och obestämda former av substantiv är mycket mer komplicerat än tyskans eller engelskans. Men när man lär sig ett språk så genomgår man olika stadier. Det finns ester som enligt svenskars bedömning kan språket mycket bra. Det kan betyda att de har lärt sig att använda bättre grammatiska regler eller så tolkar de bättre olika kontexter. Det bör undersökas var ligger skillnaden mellan de som kan språket bättre och de som kan det sämre. Man kan anta att det finns skillnader mellan bestämdhetsanvändning hos dem som bara börjat sina universitetsstudier och dem som har avslutat dem, men man vet inte vilka de är eller om det finns några aspekter vid bestämdhet som även de bästa inte kan. Alla dessa frågor bör undersökas närmare.

De som läser svenska vet att det är kontexten som styr användning av grammatiska regler. Men alla ester har erfårit också att om man känner till reglerna så är det lätt att göra vanliga grammatiska övningar eftersom kontexten där inte spelar så stor roll. Ofta anar man vilken regel det krävs i en lucka, fast man inte vet någonting om

svenskarnas egentliga kontextbehandling bakom det. De förklaringar som ges tillsammans med grammatiska regler är alltför ytliga och omfattar inte alla användningsmöjligheter (kontexter) som är relevanta. Därför är det mycket svårare för en est att skriva en uppsats på svenska eller berätta någonting på svenska utan bestämdhetsfel. Där skapas ju också kontexten som tvingar språkanvändaren att strukturera den genom sin bestämdhetsanvändning. Tillämpning av regelerna blir mycket mer komplicerad.

Även om en est kan använda den grammatiska kategorin rätt så gör hon det ofta slumpmässigt och på andra grunder än en svensk. Detta bekräftas av att ester på alla kunskapsnivåer använder mer alternativa möjligheter av bestämdhet i kontexten än svenskar, fast de bästa bland esterna använder dessa möjligheter mindre (Elken, 2005). Men alternativ användning av bestämdhetsmarkörer betyder alltid lite annorlunda betydelse: man vill säga en sak men säger en annan, och detta inte avsiktligt därför att man inte kan skillnaden. Om ester systematiskt strukturerar omvärlden eller andra kontexter annorlunda än svenskar så kan man hitta skillnader i det genom en systematisk undersökning av kontexter där ester har använt bestämdhet.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är alltså att undersöka hur många och vilka fel esterna gör vid användning av bestämdhet i svenska substantivfraser i olika kontexter och vilka kontexter de tolkar bättre och vilka sämre. Parallellt ska undersökas hur universitetsstudier påverkar studenternas kunskaper i denna kategori, om det finns några gemensamma drag i de fel som studenter gör i början av och efter sina studier vid universitetet.

Undersökningen baserar sig på skriftspråket och är uppbyggd som en textrekonstruktion. Informanterna ska fylla i ett lucktest som består av löpande texter tagna ur svenska tidningar, tidskrifter osv.

Alla uppgifter (antal fel tillsammans med antal korrekt bestämdhetsanvändning) ska analyseras bara kvantitativt. Det undersöks vilka formfel och i vilken omfattning infotmanterna gör när de använder bestämdhetsmarkörer i svenska substantivfraser

samt i vilken kontext eller bestämdhetskategori flest fel förekommer. Den egentliga felanalysen i dess ursprungliga mening har inte gjorts. Undersökningen ger också möjlighet att vidareutveckla och återanvända matrisen som redan användes för analys av data i föregående undersökning (Elken, 2005).

2. TEORETISK BAKGRUND

2.1 Översikt över bestämdhet i svenskan

Alla substantiv i svenskan betraktas antingen som bestämda eller obestämda när det gäller formen. Bestämdheten markeras med **fristående obestämda artiklar** som placeras framför ordet, **bestämda slutartiklar** eller **artikellöshet**. Dessutom finns det s.k. **dubbel bestämdhet** som används när substantivet har adjektiviska attribut. Då har frasen vanligen en fristående bestämd artikel (men den kan förekomma utan den också) och en bestämd slutartikel. Adjektiven framför substantivet står i svag form i en sådan konstruktion.

Obestämd form av substantiv används vanligen när substantivet i fråga betecknar någonting nytt eller okänt i situationen. **Bestämd form** används när substantivet betecknar någonting känt. Det betyder att förutom formen har alla substantiv också **obestämd** eller **bestämd betydelse**.

Men det är inte alltid så att bestämd betydelse uttrycks med bestämd form på substantiv. Det finns många konstruktioner med olika bestämningsord där substantivet står i obestämd form men har bestämd betydelse. Till och med obestämd betydelse uttrycker man på olika sätt, med eller utan obestämd artikel eller med hjälp av plural på substantiv (Pettersson 1976). Därtill finns det många lexikaliserade fraser och ordpar där substantiv alltid har samma form, obestämd eller bestämd.

En svenskstuderande med estniska som modersmål lär sig vanligtvis ganska lätt att bilda obestämd och bestämd form på substantiv och t.o.m. att sätta samman de vanligaste nominalfraserna. Det finns dock fraser och konstruktioner som kräver mer tid och koncentrationsförmåga att läras in. Tillämpningen av obestämd och bestämd betydelse sker nog ofta slumpmässigt.

I många läroböcker indelar man substantiven i abstrakta och konkreta substantiv och anger att man ofta använder artikellös form vid de abstrakta orden. Man kan läsa att artikellösheten används alltid i samband med ämnesnamn. Substantiven delas ibland också till individua (räkningsbara) och dividua (icke-räkningsbara) och det ges olika

regler för hur man använder bestämdhet enligt en sådan indelning. En språkstudering får på så sätt ett antal regler som han eller hon försöker att följa när han talar eller skriver på svenska, men det går inte särskilt bra och ganska snart upptäcker han att han inte vet i vilken ordning dessa regler måste tillämpas. Man saknar en hierarki hos reglerna eller en paraplyteori som ger en översikt över alla möjliga regler tillsammans, en generaliserad förståelse hur en svensk tänker när han bestämmer substantiv.

En sådan teori hittar man inte i vanliga grammatikor eller läroböcker i svenska. I dem belyser man alltid några viktigaste sidor av bestämdhet, beroende på till vilken inlärarnivå man syftar, eller så beskrivs kategorin bestämdhet för grundligt. Ingen av varianterna gör det lättare för en svenskstuderande att se hela systemet. Antagligen har läroboksförfattarna tänkt att en svenskstuderande först måste lära sig reglerna för de fall som är vanligast i språket eller som är lättare att lära sig. De som har skrivit grammatikböcker har i sin tur haft syftet att beskriva språket systematiskt och allsidigt och kanske inte tänkt på dem som lär sig svenska som främmande språk.

När man medvetet vill lära sig använda svenska måste man alltså försöka förstå hur en svensk omedvetet tänker när han tillämpar bestämdhet av substantiv. Enligt Thore Petterson (1976: 119-126) sker det så att först måste man tänka på om substantivet ska användas **generiskt** eller **icke-generiskt**. När man använder ordet icke-generiskt så är det alltid specifikt, dvs. man har en bestämd individ eller företeelse i tankarna, och man måste ha en artikel eller ett annat bestämningsord som markering för det. När man använder ett ord generiskt så måste man tänka på om det betecknar någonting **specifikt** eller **icke-specifikt**. Det styr om vi använder bestämd eller obestämd form på substantivet. Det tredje valet gäller om ordet har **begränsad** eller **obegränsad** betydelse. Vid begränsad betydelse använder man **bestämd artikel**, vid obegränsad betydelse föregås ordet av en **obestämd artikel** eller så används ordet **artikellöst**. Observera att ord som enligt sin betydelse har obestämd artikel i singularis har ingen artikel i pluralis, just på samma sätt som de artikellösa substantiven.

Grammatiskt sett mer komplicerad är **icke-generisk** användning av substantiv. Vid icke-generisk betydelse använder svenskan nämligen många konstruktioner med bestämningar, med **definita** och **indefinita attribut**, som styr substantivets

obestämda eller bestämda form. Det finns en rad substantivfraser, s.k. **fasta konstruktioner**, där frasens form är strängt reglerad på så sätt att man bara kan använda en variant av bestämdhet, t.ex. efter possessivpronomen har huvudordet alltid obestämd form, men det finns en rad andra konstruktioner där det kan förekomma en variation i användningen, det s.k. vacklande bruket av bestämdhet. Så är det exempelvis med pronomenet *all* som kan förekomma med substantiv i både obestämd och bestämd form. Det vacklande bruket är ibland beroende av frasens betydelse, ibland följer det av stilen eller dialekten som talaren använder (Henriksson et al. 1983: 24-25). De fasta konstruktionerna kan man lära sig att använda automatiskt. I sådana konstruktioner använder man oftast en viss form på substantivet och behöver inte tänka på betydelsen för att bestämma ordet.

Bestämd form hos substantiv med icke-generisk betydelse visar att man talar om någonting känt. Ett substantiv kan bedömas vara känt genom föregående text, omvärldskunskap eller kommunikationssituation. Kändheten kan vara **anatorisk** om man syftar på någonting man har nämnt tidigare i texten, **deiktisk** (utpekande) om man syftar på någonting i talsituationen, **implicit** om ett substantiv bildar en naturlig del av någonting annat. Substantivet har bestämd form också när det refererar till någonting **unik** i sammanhanget (Ekerot 1995). Dessa är de vanligaste fallen. Alla substantivfraser som man bildar har också **bestämd** eller **obestämd betydelse** oavsett i vilken form substantivet i frasen står när det gäller bestämdhet. Också en substantivfras kan klassificeras enligt samma kategorier som enkla substantiv, likaså substantivfraser där relativa och restriktiva bisatser står som bestämmningar (Hultman 2003: 201-203).

En särskild klass utgör s.k. **fasta fraser** där substantiv i regel alltid har samma form, vanligen artikellös, men det finns fraser med obestämd eller bestämd form också. Substantiv förekommer naturligtvis i fasta substantivfraser, men också i verbfraser (t.ex. *peka finger*; se övningstexten i bilaga 1, rad 29), prepositionsfraser, lexikaliserade ordpar (t.ex. *från golv till tak*; se övningstexten i bilaga 1, rad 102). I sådana fall är de enstaka ordens betydelse inte viktigt för en talare eller skrivare när han bestämmer ordens form. Här är den lexikaliserade formen som alltid gäller (Bolander 2001).

Det finns alltså inte ett enkelt samband mellan substantivfrasens form och betydelse i svenskan.

2.2 Kontexttyper

Som redan nämnts spelar kontexten en stor roll när man bestämmer substantivfrasens betydelse. Kontexten styr också, vilken form på substantivet man använder. Det finns olika typer av kontexter som måste tas hänsyn till. För det första kan kontexter delas i inomtextliga och utomtextliga kontexter. **Inomtextliga kontexter** i sin tur kan delas i två större kontextgrupper, varav den ena gäller språket och i synnerhet grammatiken. Det är den grammatiska kontexten, språkets regler för användning av bestämdhetsmarkörer, fasta fraser och olika slags konstruktioner. Utan kunskap i grammatisk kontext kan en språkbrukare inte uttrycka sig korrekt när det gäller bestämdhet. Den andra kontexttypen inom inomtextliga kontexter bildas av texten själv. Det är en s.k. inomtextlig verklighet som med hjälp av textliga medel återspeglar en del av omvärlden, den reella världen, eller så är den en fiktiv verklighet som författaren har konstruerat. Inomtextliga verkligheter skiljer sig på grund av texttyp, omfattning, stil, abstrakthetsgrad osv. Det finns många olika typer av texter och respektive typer på inomtextliga verkligheter. Eftersom varje text har också en skrivare, berättare eller sändare så innehåller inomtextlig kontext alltid en del av den personens bakgrundskunskaper och hans eller hennes föreställningar eller antagelser om dem som ska läsa texten eller lyssna på den. En inomtextlig kontext tar alltså hänsyn till att texten ska kommunicera med en utomtextlig tolkare vars egenskaper dess författare har haft i tankarna när han har skapat kontexten.

Utomtextliga kontexter är omvärlden (verkligheten) och omvärldskunskapen. Också här är det viktigt att ta hänsyn till samtalspartnern och hans eller hennes omvärldskunskaper.

En del av båda ovannämnda större kontextexter utgör omvärlden och omvärldskunskapen och det är inte en stor språklig skillnad i hur man behandlar denna omvärld eller verklighet när det gäller bestämdhet. I båda fallen kan omvärlden som kontext (tillsammans med saker, företeelser och personer i den) delas i några smärre kontexttyper som skiljer sig betydelsemässigt, eftersom komponenterna i

denna kontextbildande omvärld finns på olika platser, har olika betydelser eller viktighetsgrader, de kan försvinna och komma tillbaka, de kan vara nya, gamla, unika, bekanta, obekanta osv. De är rörliga i omvärlden, oavsett om de är abstrakta eller konkreta, vilket ger dem en skiftande bestämdhet. Ett antal sådana kontexter markeras i språket med konkreta språkliga markörer och stående konstruktioner. Ett antal av dem grupperas och samlas in under större kontexttyper, dvs. några egenskaper är viktigare än andra för kontexttolkninen.

Kontexttyperna kan karakteriseras genom tre huvuddistinktioner i referentens egenskaper: om referenten i en kontext är generisk eller inte, begränsad eller inte, specifik eller inte. Den viktigaste av distinktionerna är generisk-icke-generisk, som visar om referenten behandlas som en föreståndare för släktet eller som en individ. Olika kombinationer av dessa tre egenskaper ger olika kontexttyper som markeras i språket med olika kombinationer av artiklar, ändelser och bestämningsord (se ovan). Rätt eller fel användning av bestämdhetsmarkörerna i de olika kontexttyperna kan undersökas när man vet vilken kontexttyp ligger bakom denna användning. Förutom de större distinktionerna delas kontexttyperna vidare i smärre grupper där markörerna för varje grupp inte är skilda. så är fallet vid icke-generisk referens är referentens kändhet för talaren och lyssnaren en avgörande faktor för de olika underkategorierna (anatorisk, deiktisk, unik, implicit). Kändheten betyder också att samtalsparterna känner till många saker och företeelser i omvärlden, vare sig i den verkliga eller fiktiva omvärlden.

Omvärlden i svenskan struktureras alltså på grund av kändhet. En substantivfras kan uppfattas som bestämd när dess **referent** är bekant både för sändaren och för mottagaren. I en kommunikationssituation måste båda deltagarna ta hänsyn till eller räkna ut om referenten i något avseende är bekant för den andre och använda bestämdhet enligt denna bedömning. Ofta finns det flera olika möjligheter (Wikström 1977; Ekerot 1995).

2.3 Språkinläring

2.3.1 Kunskapsnivå

Det finns två större mönster för språkstudier i svenska före universitetsperioden. Det första betraktar jag som **formell svenskinläring**. Det har vanligen börjat i gymnasier och fortsatt senare med sverigevistelser av olika slag, ibland har det varit kombinerad med studier på språkkurs i Sverige eller i svenska skolor. Det andra, som jag kallar **informell svenskinläring**, har börjat med att informanten har arbetat i Sverige under en längre tid, ibland gått på språkkurs för nybörjare där och börjat umgås med svenskar, läsa tidningar, titta på teve mm. Jag anser att de som har läst språket framför allt formellt har fått mer **passiv språklig input** och de som har lärt sig språket informellt har fått mer **aktiv språklig input**. I akademisk miljö är båda varianterna nyttiga. Naturligtvis finns det också andra varianter med mer blandad inläring eller totalt skilt från dessa två, men det omfattar ett fåtal personer. Jag har fått intrycket att det inte är särskilt stor skillnad mellan dem. Ofta är det så att de som har fått en formell utbildning kan grammatikregler bättre, skriver bra, men kan inte tillämpa reglerna muntligt, medan de som har lärt sig språket informellt kan inte regler, skriver sämre, men använder bestämda och obestämda former i det muntliga språket bättre. Men det bör undersökas, vilken den egentliga situationen är. Påverkan av formell eller informell svenskinläring på informanternas kunskaper i bestämdhet kan undersökas med hjälp av enkätfrågor angående informanternas tidigare svenskstudier. Påverkan av svenskstudierna på universitetsnivå kan undersökas genom jämförelse mellan studentgrupper vars studietid på universitetet skiljer sig från varandra.

2.3.2 Språkinläring som process

Språkinläring är inte alltid en process som fortsätter tills man fullständigt behärskar språket. I många fall kan språkets inläring stanna, språket s.a.s. fossiliseras. Fossilisering av språket kan förekomma och börja redan i mycket tidiga inlärningsstadier, men i stort sett händer det vid vilken inlärningsfas som helst. När språkinläraren kan tillfredsställa sina kommunikationsbehov så stannar språkets inläring. Hon skapar sig ett system av grammatikregler och tillämpar det så att hon med hjälp av sitt system kan uttrycka allt hon vill. Vanligen innehåller ett sådant system drag både av källspråket och av målspråket, möjligen t.o.m. av ett tredje språk.

Ur en målspråkstalarens synvinkel gör språkinläraren många fel, men de kan förstå vad hon säger ändå. Vid en närmare undersökning kan man se att felen är resultat av tillämpning av ett personligt felaktigt system. Sådana system kan förekomma många och olika, t.o.m. bland dem som har samma källspråk och samma målspråk, därför att språket kan stanna i sin utveckling på olika stadier (Kotsinas 1991).

Det ovarsagda betyder att språkets utveckling också kan stanna under språkstudier på universitetsnivå och att felaktigt uppbyggda regelsystem också kan finnas hos svenskstuderande ester.

3. METOD OCH MATERIAL

3.1 Analyismetoder och möjligheter

I denna undersökning analyseras **skriftligt språk**, men inte spontant språk utan en på förhand bestämd språklig kategori med hjälp av **en test**. Sådana undersökningar kan man göra som **stickprovsundersökningar** på ett antal för gruppen representativa personer eller som **fallstudier** av en eller några personer. Undersökningen kan genomföras **synkroniskt**, under en avgränsad tidsperiod, eller **longitudinellt**, när man under en längre tidsperiod följer informanternas utveckling (Kotsinas 1991: 15-16).

Denna undersökning liknar mest en **pseudolongitudinell undersökning**. Alla informanterna kan placeras på en skala när det gäller deras studier i svenska på universitetsnivå (grupp I - årskurs I, grupp II - årskurs IV, grupp III - magisterand mm). På grund av detta skiljer de sig från varandra också åldersmässigt. Skillnaden i ålder är ungefär 15 år (18-33) mellan den yngsta och den äldsta bland alla esterna, men åldern är inte så relevant i sammanhanget. Undersökningen av grupperna var för sig karakteriserar någorlunda informanternas kunskaper i ett visst stadium under deras svenskstudier eller sysslande med svenskan. Istället för att genomföra tre olika undersökningar med samma grupp med tre-fyraårsintervall har jag undersökt tre olika (men i något avseende liknande) grupper synkroniskt, på samma tidpunkt.

En **undersökningsledare** kan vara en helt utomstående iakttagare eller delta i sitt experiment. I denna undersökning deltog undersökningsledaren i undersökningen på så sätt att information om substantivfrasens form och sammansättning kompletterades under testandets första fas, det tillades några förkortningar i luckorna för att peka på substantivets numerus. Detta förändrade informanternas valmöjligheter av bestämdhetsmarkörer.

När det gäller analysdelen så liknar denna undersökning mest en **felanalys** eftersom jag använder **statistiska metoder** för att visa tendenser som finns hos de olika informanterna, grupperna och mellan olika variabler. Men analysen är inte en felanalys i dess traditionella mening. Man urskiljer två större typer av fel, **formfel** och **bestämthetsfel**, men man går inte in på varför fel förekommer. Det räknas upp hur

många fel det finns vid olika kontexttyper och jämförs informantgrupperna och feltyperna med varandra. Kontexttyperna som undersöks omfattar **felens grammatiska, morfologiska och semantiska sidor**, men det undersöks inte varför fel förekommer. Till skillnad från felanalysen analyseras här också korrekta svar (Kiviste 2001: 14-24). Genom **korrelationsanalys** uppnås några generaliseringar.

3.1.1 Förberedelse av testet och enkäten

Språket som helhet innebär både skriftligt och muntligt språk som skiljer sig från varandra i många avseenden. Det skulle vara för stort arbete att försöka få en överskådlig bild av bestämdhetstillämpning i hela språket på en gång. Det betyder att man måste välja mellan skriftligt och muntligt språk att testa. Jag valde det skriftliga språket eftersom det gör det lättare att få fram exempel än det muntliga språket.

Det finns flera olika varianter när man vill testa informanternas skriftliga svenska. Man kan göra det med hjälp av grammatiska övningar som består av fristående meningar med luckor som informanten skulle fylla i, man kan göra det med hjälp av fritt skrivna texter, återberättelse av en bunden text på svenska, övningar med luckor i en bunden text osv. Den fullständiga bilden av informanternas behärskning av bestämdhet skulle de alla tillsammans ge, men var och en av dem kräver olika metoder för bearbetning och analys. Varje variant för sig har några goda och några svaga sidor. Man måste välja mellan dem.

För att data ska bli jämförbart måste man organisera testande på så sätt att alla informanter gör samma test på samma villkor. Testet måste bli en bunden text, eller rättare sagt flera olika bundna texter med olika svårighetsnivåer (se bilagor 1 och 2). Eftersom kontexten är mycket viktig när man bestämmer vilken bestämdhetsvariant har bundna texter en fördel jämfört med de andra möjligheterna. De ger samma kontext åt alla informanter. De alla bör göra val under samma villkor, vilket betyder att man kan betygsätta deras svar, ge ett numeriskt värde åt varje rätt eller fel val. Detta betyder att man kan **kvantifiera** ord i luckorna. Med hjälp av siffror kan man lättare bearbeta materialet, analysera värden statistiskt, jämföra informanter med varandra, göra tabeller och diagram. För att genomföra en grundlig statistisk analys av data (t.ex. hypotesprövning) måste man ha tillräckligt många värden för varje kontextklass,

ungefär ett tusen skulle vara lämpligt. Det betyder att övningskomplekten måste bestå av mer än 100 sidor bunden text och informanternas antal skulle också vara minst två gånger större än antalet svensktalande ester jag kunde testa. Vid sidan av komplicerade statistiska variabler finns många enklare sådana som kan användas vid jämförelse av informanter, grupper eller kontexttyper: summor, aritmetiskt medium, median, minimum och maximum av gruppen osv. Det finns också korrelationsanalys som hjälper hitta samband mellan olika företeelser.

På grund av sådana överväganden gjordes övningar av ett antal tidnings- och tidskriftsartiklar med olika svårighetsgrader. Övningstexterna skulle innehålla ord med konkret och abstrakt betydelse, längre substantivfraser, samma ord upprepade många gånger, ord med skiftande betydelseaspekt eller generaliseringsklass. En av övningstexterna (Mjölnearen) har lånats från Ekerots bok *Ordföljd. Tempus. Bestämmdhet* (Ekerot 1995: 176-177).

3.1.2 Analysschemat (matrisen)

Analysschemat består av två större enheter - schemat för analys av betydelse och schemat för analys av formfel.

3.1.2.1 Strukturering av bestämdhetskategorier för betydelselöslning

För att skapa ett markeringsystem för de olika bestämdhetskategorierna och underkategorierna inom dem används för det första Thore Petterssons (1976: 121) öveskådliga schema över bestämdhet i svenskan där han tar hänsyn till betydelsens **generiskhet**, **begränsning** och **specifikhet** hos substantivfrasen. Med hjälp av detta system får jag fem följande klasser av substantivens betydelse:

- 1 - generiska och begränsade substantiv; uttrycks med bestämd form av substantiv;
- 2 - generiska, specifika och begränsade; uttrycks med obestämd form av substantiv;
- 3 - generiska, icke-begränsade och icke-specifika; uttrycks med artikellös form av substantiv;
- 4 - icke-generiska, (specifika och) begränsade; uttrycks med bestämd form av substantiv;

5 - icke-generiska, (specifika och) icke-begränsade; uttrycks med obestämd form av substantiv.

Särskilda klassificeringskoder används också för några fasta grammatiska konstruktioner, substantivfraser där substantivet alltid förekommer i samma form, t.ex. genitiv + substantiv i artikellös form, *den här* + substantiv i bestämd form mm., för fasta fraser (verbfraser, prepositionsfraser m.m.) och tilltal. De alla faller utanför de vanliga bestämdhetsreglerna och fungerar alltid som en oföränderlig helhet i en sats.

De generiska betydelseerna är redan tillräckligt grundligt givna med denna klassificering, men icke-generisk betydelse behöver en grundligare analys därför att det innebär sådana betydelsenyanser som enligt min erfarenhet är svåra för ester att förstå och använda. Förebilden har hämtats ur Ekerots artikel (Ekerot 1995: 161) men man kan hitta det i olika grammatikor också. Där indelas icke-generisk bestämdhet i följande grupper som har försetts med bokstäver för att beteckna underklasserna:

a - **anatorisk bestämdhet**; man har introducerat referenten i föregående text eller syftar på den;

i - **implicit bestämdhet**; referenten är en naturlig del av någonting annat;

u - referenten är **unik** i sammanhanget.

Vanligen skiljer också på **deiktisk bestämdhet** som en fjärde typ. Vid deiktisk bestämdhet syftar man på en referent som finns med i kommunikationssituationen. Eftersom i denna underökning studeras skriftliga texter och det inte finns någon aktuell kommunikationssituation så kan alla potentiella referenter för deiktisk bestämdhet placeras under kategorierna anatorisk eller unik.

Man måste påpeka att alla dessa betydelsenyanser gäller för hela substantivfrasen med alla dess attribut. När det gäller **fasta konstruktioner** (observera att här inte menas fasta fraser) så har var och en av dem **betydelsemässigt** antingen obestämd eller bestämd betydelse efter en av underkategorierna av icke-generisk referens, men jag har markerat dem som särskilda klasser eftersom de fel som man gör vid användning av dem bara är bundna till formen och inte till betydelsen. Till exempel

kan man beskriva frasen *sin åsna* som en fras med icke-generisk begränsad betydelse vars bestämdhetsvariant uttrycker en naturlig del av någonting annat, dvs. varianten kan markeras också som icke-generisk 4i, men så är ju fallet alltid med substantivfraser med possessivpronomen. Den kan inte stå för någonting annat, den kan inte ha obestämd betydelse. På grund av sin fasta form kan fasta konstruktioner räknas in i både form-och betydelsedelen av analyschemat.

I övningstexterna finns det många sådana substantivfraser som består av två eller fler substantiv och var och en av dem kan ha sina attribut. I sådana fall har jag betygsatt alla substantivens bestämdhetsvarianter var för sig och vid hela frasens huvudsubstantiv angett hela substantivfrasens betydelsevariant.

Med hjälp av en sådan markeringsstrategi markerades alla substantivfraser i de ursprungliga övningstexterna och i undersökningens senare etapp användes de markerade substantivfraserna som en del av matrisen för analys av informanternas svar. (Se matrisen i bilagor 4 och 5.)

Texternas substantivfrasers bestämdhetsvarianter analyserades tillsammans med svenska experter. Det var inte lätt att analysera dem därför att substantivfraserna kunde ha två eller till och med tre olika betydelsevarianter som uttrycktes med samma form, t.ex. när frasen hade obestämd form i pluralis som kunde stå för generisk eller icke-generisk betydelse, för begränsad eller icke-begränsad variant. Också bestämd form på substantivet kunde klassificeras olika under de olika underklasserna. I matrisen finns sådana varianter som jag och svenska experter har kommit överens om.

Alla substantivfraser med deras värden fördes i en tabell och sammanfogades med tabellen av informanternas svar. Därefter kunde räknas ut hur många fel och korrekta svar informanterna hade gett med alla bestämdhetsvarianter.

3.1.2.2 Strukturering av morfologiska bestämdhetsmarkörer som grunden av formfel

Med formfel menas sådana fel som informanten har gjort vid sammansättning av substantivfraser som inte är förknippade med frasens betydelse. När man tittar på

konstruktionen så kan man se vilken grammatisk konstruktion av substantivfrasen (och därmed också betydelsevarianten) informanten har velat sammansätta, men hon har valt till exempel fel genus, artikel eller ändelse på substantivet. Formfel vid användning av bestämdhet kan förekomma hos varje delord i en substantivfras separat eller också hos substantivfrasen i sin helhet. Detta betyder i sin tur att man kan göra mer än ett fel vid sammansättning av en substantivfras och att antal substantivfraser med fel i texten är mindre än antalet alla formfel.

I denna undersökning har jag indelat formfel i följande grupper:

A - (genomgående) fel genus, t.ex. **en ny metallisk grundämne* ;

B - fel obestämd artikel, t.ex. **ett hårdhärtad man* ;

C - fel pluraländelse, t.ex. **bis*;

D - fel adjektivändelse, t.ex. **ett het samtalsämne* , **vår stor hjärna* ;

E - fel fristående bestämd artikel, t.ex. **det nya bopplatsen* ;

F - saknande bestämd slutartikel, t.ex. **de så kallade aktinider* ;

G - saknande fristående bestämd artikel, t.ex. **mänskliga språke t*;

H - fel numerus, t.ex. **kvinnors och barns röstläge* ;

I - stavfel, t.ex. **matstrumpe* ;

J - annat, t.ex. **eran egen åsna* ;

M - saknande komma, t.ex. **en kanadensisk psykolog Merlin Donald* ;

N - fel singularändelse, t.ex. **nektaren*

dubbelt fel - två olika slags fel på en substantivfras, t.ex. **blåljusar* ; fel pluraländelse och fel genus.

I denna undersökning har jag använt korrelationsanalys för att hitta samband mellan informanternas antal fel och deras svenskinläring.

För att undersöka hur informanterna har lärt sig svenska och vilka var deras kontakter med Sverige och svenskar sammanställde jag en enkät där informanterna skulle svara på frågor beträffande sina svenskstudier före universitetet, sverigevistelser, sin användning av svenska på fritiden och i arbetslivet. Fast jag delade ut enkäter till alla 37 informanter så fick jag tillbaka bara 30 enkäter och genomförde korrelationsanalys med bara uppgifter av dessa 30 informanter.

Informanterna svarade på mina frågor i siffror som jag konverterade i liknande enheter. Till exempel kunde en informanten hänvisa att hon hade studerat svenska i Sverige sex veckor medan en annan skrev att hon hade studerat i Sverige två år. I båda fallen gav jag siffrorna i månader. Svarssiffrorna klassificerade jag för varje variabel i fyra kategorier: 1 - liten, 2 - måttlig, 3 - stor, 4 - mycket stor. Eftersom antal informanter är liten så hjälper sådana klasser att undvika de enstaka siffrornas alltför och osannolikt stora inverkan på korrelationen, dvs. höjer korrelationsanalysens reliabilitet.

Som variabler använde jag följande uppgifter:

- 1) informantens ålder vid början av svenskstudierna (år - grupperade i 4 grupper);
- 2) hur länge har informanten läst svenska (år - grupperade i 4 grupper);
- 3) hur länge har informanten använt svenska (studieår + yrkesverksamhet och reguljär fritidsanvändning; år - grupperade i 4 grupper);
- 4) hur länge har informanten läst svenska utanför universitetet (inklusive alla språkkurs och gymnasiet i Estland och Sverige; månader - grupperade i 4 grupper);
- 5) hur länge har informanten vistats i Sverige (månader - grupperade i 4 grupper);
- 6) vem undervisade informanten i svenska före universitetet (1 - ester, 2 - svenskar och ester, 3 - svenskar);
- 7) hur många romaner på svenska har informanten läst (antalet böcker - grupperade i 4 grupper);
- 8) intensiv användning av svenska i yrkesverksamhet (som svensklärare, tolk, översättare, guide eller annat; varje variant är lika med en poäng);
- 9) informantens plats i rangordningen;
- 10) informantens grupptillhörighet (1 - årskurs I, 2 - årskurs IV, 3 - alumni);
- 11) antalet formfel (grupperade i 4 grupper);
- 12) antalet bestämdhetsfel (grupperade i 4 grupper);
- 13) fel totalt (grupperade i 4 grupper);

3.2 Val av informanter

För att testa esternas kunskaper i bestämdhet tänkte jag testa tre olika grupper av ester. En av dem som just hade börjat sina studier vid universitetet (årskurs 1). Det faktum att de hade gått genom inträdesprov och fått godkända resultat var tillräckligt

för att anta att de kan svenska bra. Så blev det en grupp från årskurs 1 på 13 personer. Den andra gruppen bildades av studenter från årskurs 4 (11 personer). Sju av de sistnämnda hade studerat vid svenska universitet och fyra av dem vid svenska folkhögskolor minst en termin under sin studietid vid universitetet. Den tredje gruppen (på 13 personer) utgjorde de som fortsatte sina studier som magisterstuderande i svenska eller som använde svenska i sitt arbete (svensklärare, tolkar, översättare mm.) Alla informanterna var kvinnor 18-33 år. Som expertgrupp användes fem svenskar (en kvinna och fyra män). De alla hade högre utbildning, dessutom tre av dem inom språkvetenskapen.

3.3 Testandet

Informanterna fick alla övningarna i handen, gjorde dem hemma och lämnade in om två veckor. De kunde använda alla möjliga hjälpmedel som de ville, men de fick inte diskutera övningarna med varandra eller några andra svensktalande personer.

Parallellt fick informanterna enkäter med frågor om deras ålder, sysselsättning, svenskstudier, användning av svenska och kontakter med svenskar och Sverige.

3.4 Rättelse av fel

För rättelse av informanternas fel användes en tre gångers rättelsemetod: först markerades alla luckor som lika (s.k. originalkorrekta svar) eller avvikande från de ursprungliga texterna. På samma gång hittades också alla formfel.

Sedan rättades övningarna en gång till med hjälp av de svenska experternas svar, med särskild uppmärksamhet på de luckor, där de svenska svarens form (bestämd eller obestämd) skilde sig från formen på substantivet i de ursprungliga texterna. På så sätt hittades sådana svar som var avvikande och korrekta (s.k. fria korrekta svar). Det hjälpte att bestämma större delen av felsvaren men inte alla. Svenskarna hade givit olika varianter och uteslutit varandras varianter. Facit var ännu inte uttömmande.

Eftersom jag hade läst igenom alla övningar flera gånger och hittat många luckor, där både ester och svenskar hade olika svarsalternativ, förberedde jag en kontrolltext av övningarna, där alla substantivfraser stod i sin ursprungliga form, och skrev till alla varianter av esternas svar ovanpå. Sedan läste tre av de svenska experterna texten en gång till och strök alla fel varianter och behöll sådana som var lämpliga. De kunde också lägga till några varianter som inte fanns bland angivna varianter. Därefter rättades esternas övningar en gång till med hjälp av det nya facit.

För att markera olika slags fel användes siffror från 0 till 6, vilket var viktigt med hänsyn till den kommande statistiska analysen. För att kunna behandla formfelen och betydelsefelen separat skulle de ställas i ett system som tog hänsyn till alla kombinationer av dem. Mitt system såg ut så här:

0 - svaret saknas

1 - korrekt svar, sammanfaller med originaltextens variant (förkortning OK - originalkorrekt)

2 - korrekt svar, sammanfaller med originalet när det gäller betydelse, innehåller formfel (OK när det gäller bestämdhet, FF när det gäller formfel)

3 - korrekt svar, skiljer sig från originalet (FK – fri korrekt)

4 - korrekt svar, skiljer sig från originalet, innehåller formfel (FK tillsammans med FF)

5 - fel svar, fel bestämdhet, utan formfel (BF – bestämdhetsfel)

6 - fel svar, fel bestämdhet tillsammans med formfel (s.k. dubbelfel; BF tillsammans med FF).

Förkortningarna betyder närmare bestämmningar av svar; samma förkortningar används också vid summor av informanternas svar:

OK - korrekt svar, sammanfaller med originaltextens variant (1+2);

FK - korrekt svar, skiljer sig från originalet (s.k. fritt korrekt svar; 3+4)

AK - alla korrekta svar (OK+FK eller 1+2+3+4)

BF - svar med fel bestämdhet (5+6)

FF - formfel (2+4+6); observera att det kan förekomma mer än ett formfel på en substantivfras (dubbla formfel);

AF - alla fel svar (BF+FF, 2+4+5+6)

I följande text används också förkortningen SF för att beteckna substantivfraser.

På så sätt fick alla luckor i informanternas tester ett numeriskt värde från 0 till 6 som fördes in i en grundtabell (se bilaga 3). Sedan rättades alla formfel (betygsgrupperna 2, 4 och 6) enligt deras struktureringskategorier (se ovan). Vid markering av informanternas formfel användes enstaka bokstäver från A till O, för att de inte skulle blandas ihop med bestämdhetsfelen. Formfelen fördes in i en annan grundtabell. Utifrån värdena analyserades svaren statistiskt.

3.5 Analysgången

3.5.1 Tabeller och diagram

För statistisk analys användes programmet Microsoft Excel.

Analysen börjades med en kvantitativ analys av informanternas svar. Först försågs alla informanterna med en kod som bestod av två bokstäver. Den första bokstaven markerade den ursprungliga gruppen (A - årskurs ett, B - årskurs fyra, C - alla andra ester, D - svenskar) och den andra bokstaven fick de efter i vilken ordning de lämnade in sina övningar, dvs. kod BA betydde att informanten tillhörde den andra gruppen och var den första som lämnade in sitt test. Koden behölls under hela analysen. Alla substantivfraser fick ett ordningsnummer.

Sedan adderades alla informanternas alla slags svar i grundtabellen där alla informanterna hade sina värden för varje svar. Summorna samlades i en summatabel. Varje informant fick en summa för varje betygsenhet (värdena 0-6). Sedan räknades ihop följande summor för varje informant:

- korrekta svar som överensstämde med originaltextens varianter (OK, 1+2);
- s.k. fria korrekta svar som var avvikande från originaltextens varianter (FK, 3+4);
- alla svar med korrekt bestämdhet (AK, 1+2+3+4);
- substantivfraser med formfel (FF, 2+4+6); observera att denna summa är mindre än den verkliga summan av fel;

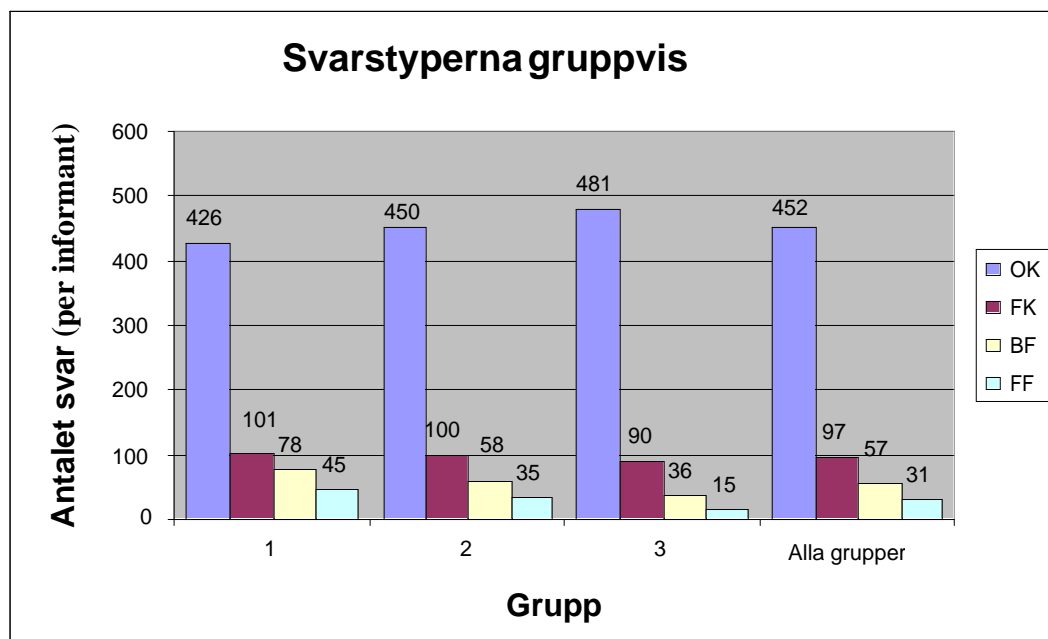
- alla svar med fel bestämdhet (BF, 5+6);
- summan för alla fel (AF, 2+4+5+6); observera att en substantivfras här kan förekomma två gånger därför att värdet 6 innehåller två olika slags fel.

För informanternas svar se figur 1 2och 3 samt bilaga 6.

Sedan räknades ut procenttalen från antalet alla möjliga svar för alla ovannämnda kategorier för varje informant, varje grupp och alla estniska informanter tillsammans; hos de korrekta svaren räknades ut procentandelar för OK och FK från alla korrekta svar (AK). På samma sätt behandlades också formfelen.

Utgående från värdena i summatabeller räknades ut några statistiska variabler (värdenas maximum och minimum, aritmetiskt medium och median i gruppen) som tillsammans med procentandelarna användes vid jämförelse av grupper. Resultaten finns i bilagor 4 och 5.

För att få en bättre visuell översikt över det stora materialet användes ett antal diagram och figurer.

Figur 1. Antalet olika typers svar inom grupperna.

3.5.2 Korrelationsanalys

När man i en undersökning studerar flera variabler inom ett ämne så uppstår det en fråga om variablerna har ett samband med varandra. Det kan man få fram med hjälp av en korrelationsanalys. I följande korta översikt refererar jag Körner och Wahlgren (1998: 59-74).

I en korrelationsanalys jämför man variabler parvis, dvs. man tar hänsyn till två mätvärden för varje individ. Resultaten kan återges med ett spridningsdiagram (scattergram) eller med en koefficient. Sambandet mellan två variabler kan vara positivt eller negativt. Positiv korrelation innebär att höga värden på den ena variabeln motsvaras av höga värden på den andra variabeln, negativ korrelation innebär att höga värden på den ena variabeln motsvaras av låga värden på den andra. Sambandet mellan variablerna kan vara starkt eller svagt. Det kan man se grafiskt på ett spridningsdiagram genom värdenas spridningstäthet kring regressionslinjen. Om sambandet är starkt befinner sig alla värden nära denna linje. Sambandets styrka visar också regressionskoefficientens värde som kan vara från -1 till $+1$. Sambandet är svagt om koefficienten närmar sig 0 och det är starkt om dess absolutvärde närmar sig 1 .

Korrelationsanalysen är inte kärnan i denna undersökning därför att antal informanter är litet, vilket gör att man inte kan dra några tillförlitliga slutsatser på basen av dess resultat. Den är bara ett hjälpmedel för att visa tendenser i variablernas samband.

4. ANALYS OCH RESULTAT

Varje spalt i grundtabellen innehåller värden för en informant och varje rad innehåller värden för en substantivfras. Den första delen av analysen har gjorts spaltvis och den andra delen radvis.

4.1 Kvantitativ analys av informanternas svar i grundtabellen spaltvis

Alla informanternas svar finns summerade i bilaga 5. En översikt över de ursprungliga gruppernas medelvärden hittar man i tabell 1, 2 och 3 nedanför. Figur 2 och bilaga 6 illustrerar alla informanternas felnivåer i deras ursprungliga ordning inom grupperna; figur --- illustrerar felnivåerna efter omplacering av informanterna inom grupperna efter deras felsummor; fig --- illustrerar informanternas felnivåer i den absoluta rangordningen. Denna jämförelse visar klart att informanternas kunskaper i de ursprungliga grupperna skiljer sig i mycket stor skala både i bestämdhetsfel och formfel, fast druppernas felantal minskar i riktning mot grupp III.

Om man jämför grupperna med varandra så kan man se en betydlig skillnad mellan dem: informanterna på årskurs 1 har mycket fler felsvar än informanterna på årskurs 4 och de senare i sin tur har många fler felsvar än informanterna i den tredje informantgruppen. Det gäller både formfel, betydelsefel och summor av alla fel.

I följande tabell 1 kan man se olika slags fel i grupperna. Det finns två olika medelvärden för summorna, aritmetiskt medium (AM) och median (m), och deras motsvarande procentandel av alla efterfrågade substantivfraser i lucktestet (609 SF). Summorna är avrundade till hela siffror för tydlighetens skull.

Aritmetiskt medium och median skiljer sig från varandra på så sätt att median betyder att halva värden av variabeln i gruppen ligger på vänster och halva värden på höger av detta värde. Aritmetiskt medium är summan av alla värden hos en variabel i en grupp dividerad på antal informanter i gruppen. Skillnaden mellan dem blir större om gruppens medlemmar skiljer sig mellan varandra i stor utsträckning.

Tabell 1. Felsvar.

Grupp	1				2				3				Alla informanterna			
Typ av fel	Summa		% av alla svar		Summa		% av alla svar		Summa		% av alla svar		Summa		% av alla svar	
	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m
FF	45	38	7,4	6,2	35	32	5,7	5,3	15	14	2,4	2,3	31	26	5,2	4,3
BF	78	83	12,7	13,6	58	54	9,5	8,9	36	32	5,8	5,3	57	53	9,4	8,7
FF+BF	123	116	20,2*	19*	93	85	15,2*	14*	50	48	8,2*	8,1*	88	81	14,5*	13,3*

* Summan av felen innehåller de så kallade dubbla felen två gånger vilket gör att procentalen är större än antalet fel i verkligheten.

Inom grupperna kan man se att de största skillnaderna mellan medelvärdena finns bland informanterna i grupp ett och två, medan i grupp tre är skillnaderna mindre. Antal fel minskar i riktning från grupp ett till grupp tre i alla grupper av fel och alla informanternas medelvärden liknar mest värden av den mellersta gruppen. Det räknar jag som ett bevis på att mitt urval av informanter är lyckat och att det ger en ganska objektiv bild på esternas kunskaper.

Bland de korrekta svaren har jag räknat ut antalet OK och FK. Medelvärden av summorna av alla korrekta svar (AK) stiger i riktning från grupp ett till grupp tre från 527 till 571 (respektive ca 87 % och 94 %). Antalet OK svar följer samma mönster, men antal FK är nästan samma hos alla grupper.

Tabell 2. Korrekta svar.

Grupp	1				2				3				Alla informanterna			
Typ av korrekta svar	Summa		% av alla svar *)		Summa		% av alla svar *)		Summa		% av alla svar *)		Summa		% av alla svar *)	
	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m	AM	m
OK	426	438	69,9		450	449	74,0		481	478	79,0		452	449	74,3	
FK	101	103	16,6		98	100	16,4		90	91	14,8		97	96	15,9	
AK	527	524	86,5		550	554	90,3		571	576	93,8		549	554	90,2	

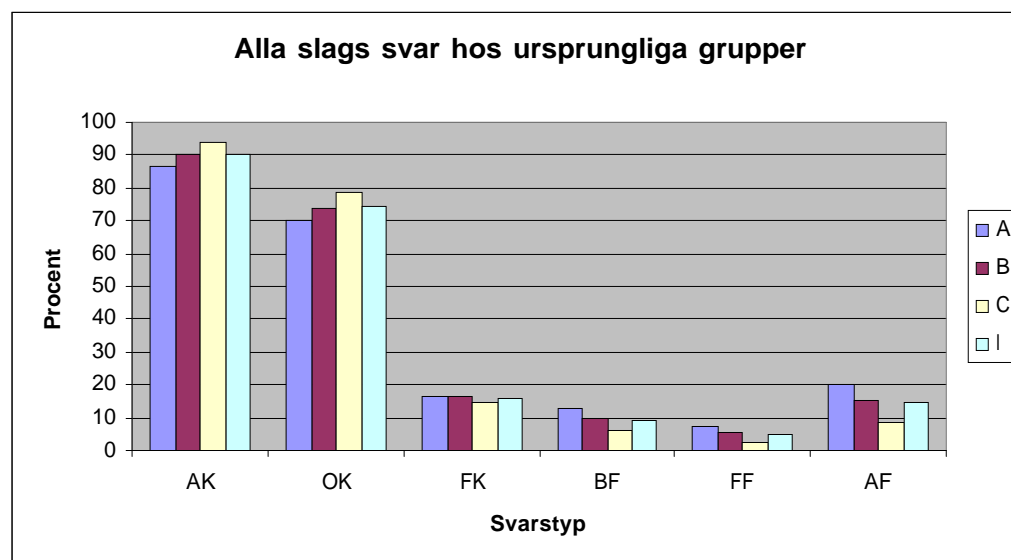
*) Skillnaden mellan AM och m är obetydlig

Tabell 3. Maximala och minimala värden av olika typer av svar.

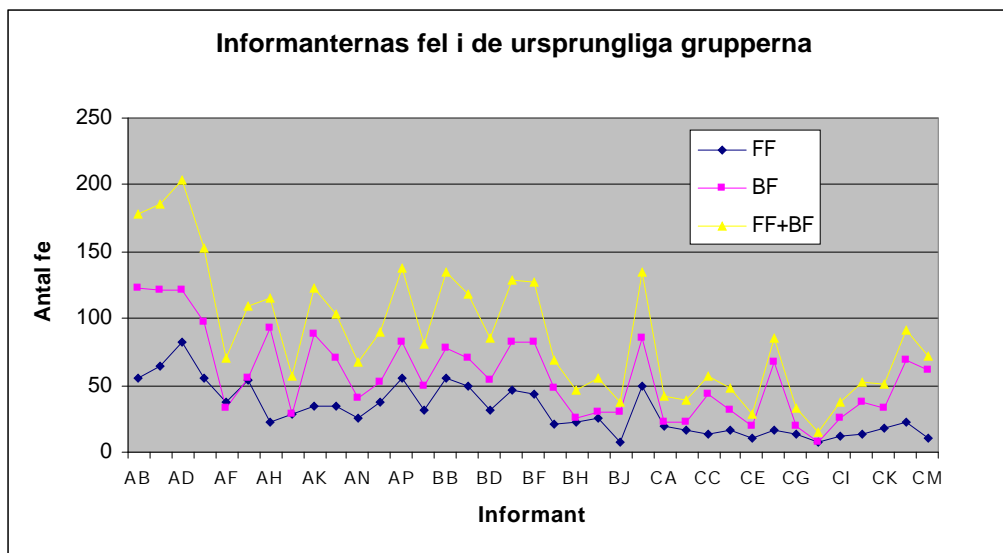
Grupp	1		2		3		Alla informanterna	
	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min
AK	579	480	583	523	601	535	601 / 98,7 %	480 / 78,8 %
OK	491	366	494	413	514	439	514	366
FK	114	83	113	88	107	71	114	71
BF	123	29	86	25	69	8	123	8
FF	82	23	56	7	23	7	82	7
FK+BF	204	57	135	37	92	15	204	15

Summornas medelvärden av korrekta svar är tämligen höga hos alla grupperna trots att det finns också skillnader mellan dem. Om man tittar på de enskilda informanternas maximala och minimala värden i tabell 3 så ser man att de skiljer sig från varandra i rätt stor utsträckning. Skillnaden mellan det sämsta resultatet (480 korrekta svar av 609;) och det bästa (601 korrekta av 609) är emellertid mycket stor.

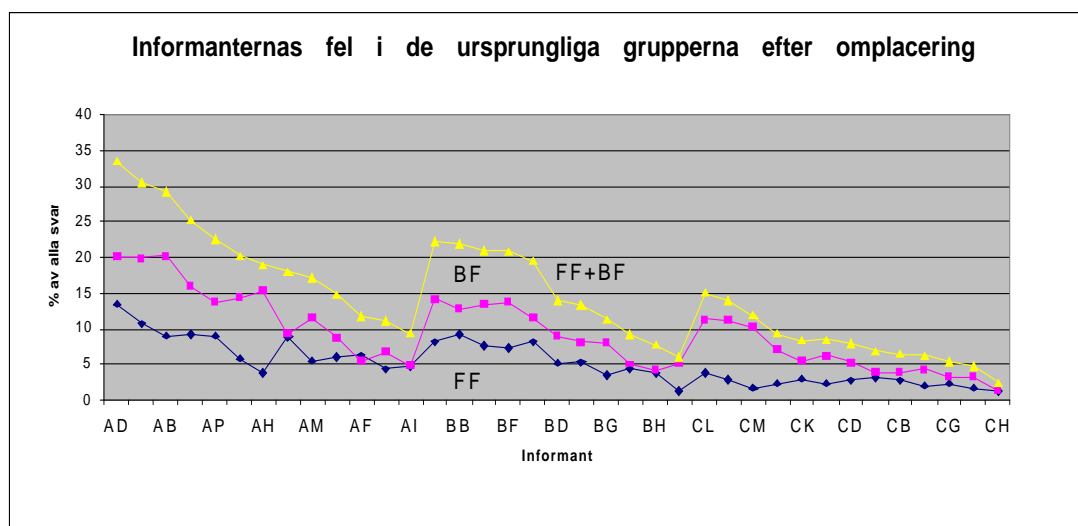
En grafisk översikt över informanternas svar i de ursprungliga grupperna kan man se på figur 5.

Figur 2. Distribution av olika slags svar hos de ursprungliga grupperna.

Figur 3. Informanternas fel inom grupperna.

Figur 4. Informanternas fel efter rangordningen inom grupperna

4.2 Omplacering av informanterna

I tabell 3 ser vi att skillnaden mellan informanterna i alla grupperna är stora. En lägre grupp maximala värden är alltid bättre än den följande gruppens minimala värden. De överlappar varandra i stor utsträckning. En utförlig bild av det får man när man tittar på följande diagram (se figurer 3 och 4) som visar alla enstaka informanternas felaktiga svar före och efter omplacering. Informanterna i grupperna är ordnade så att de sämsta i grupperna står till vänster och de bästa till höger i rangordning efter antal värden. Enligt informanternas egentliga felsummor placerades de i rangordning. Rangordningen användes vid korrelationsanalys för att få tydligare samband mellan informanternas kunskaper och de andra variablerna.

4.3 Korrelationsanalys

På summorna i den allmänna tabellen (bilaga 5) gjordes en korrelationsanalys. Med hjälp av denna analys undersöktes om det fanns ett samband mellan variablerna parvis. De personliga kodnumren ersattes med ett gruppnummer för varje informant enligt deras grupptillhörighet: gruppen A fick numret 1, gruppen B fick 2 och gruppen C fick 3.

Först gjordes korrelationsanalysen på de ursprungliga summorna i tabellen vilket gav mycket starka korrelationer. För att resultaten skulle vara mer tillförlitliga gjorde jag analysen en gång till och använde fem klasser på de ursprungliga summorna. Det var nödvändigt därför att en av tabellkategorierna hos de ursprungliga grupperna, informanternas grupptillhörighet, bara hade utsträckning från 1 till 3, medan kategorin av korrekta svar som sammanfaller med originaltextens variant (OK) hade utsträckning från 366 till 514. Korrelationsberäkningar tar hänsyn till varje skillnad i siffrorna på skalan, men mina siffror kunde innehålla också skrivfel eller andra fel eller också korrekta svar som förekom av en slump osv. Klasserna skulle återge en mera verklig bild. Så var klassificeringen också innehållsmässigt motiverad. Därför bestämde jag mig för att bilda klasser av de variabler som hade en stor numerisk utsträckning jämfört med de andra klasserna.

För detta ändamål räknade jag ut variabelns utsträckning från dess minimala till maximala värde och indelade den i fem likvärdiga delar. Jag fick en tabell på alla värden som var delade i fem klasser. Sedan markerade jag om hela summatabeln och gav varje värde ett klassnummer. Därefter genomförde jag en korrelationsanalys. Resultaten i form av regressionskoefficient (r) finns i tabell 4 (se nedan).

Varje informant hade också en plats i rangordningen. Korrelationstabellen (tabell 4) visar att korrelationskoefficienten (r) mellan informantens grupptillhörighet och plats i rangordningen är $r = 0,68$. Koefficienten visar också att grupperna inte är bildade enligt informanternas egentliga kunskaper fastän det ändå finns ett ganska starkt samband mellan gruppnummer och informanternas position i rangordningen.

Tabell 4. Korrelationsanalys

		Plats i rangordningen	Grupp	Alla korrekta svar	OK	FK	BF	FF	Alla fel
		1	2	3	4	5	6	7	8
Plats i rangordningen	1		0,68	0,93	0,92	-0,52	-0,94	-0,89	-0,95
Grupp	2	0,68		0,55	0,55	-0,41	-0,52	-0,70	-0,65
Alla korrekta svar	3	0,93	0,55		0,94	-0,54	-0,98	-0,78	-0,90
OK	4	0,92	0,55	0,94		-0,71	-0,94	-0,79	-0,88
FK	5	-0,52	-0,41	-0,54	-0,71		0,52	0,40	0,43
BF	6	-0,94	-0,52	-0,98	-0,94	0,52		0,79	0,92
FF	7	-0,89	-0,70	-0,78	-0,79	0,40	0,79		0,90
Alla fel	8	-0,95	-0,65	-0,90	-0,88	0,43	0,92	0,90	

Genom en formell indelning i grupper efter universitetsstudiernas längd ger tabellen en bild av studiernas påverkan på kunskaper av bestämdhetsanvändning.

Korrelationskoefficienterna i första korrelationstabellen är stora, som visar å ena sidan att det finns starka samband mellan de olika variablerna och å andra sidan härföljer sådana höga siffror av faktum att informanternas antal är litet.. Några samband är förutsägbara, t.ex. ett negativt och mycket starkt samband mellan alla korrekta och alla felsvaren, dvs. ju fler korrekta svar en informant har desto mindre fel. De svagaste koefficienterna finns i den spalt som visar sambandet mellan alla variabler och grupptillhörighet, men de är ändå starka vilket betyder att alla andra variablerna i tabellen verkligen har ett starkt samband med grupptillhörighet och följaktligen också med studier vid universitetet.

Korrelationskoefficienterna visar att ju större gruppnummer desto fler korrekta svar sammanlagt (AK) och originalkorrekta svar (OK) har man; ju större gruppnummer desto mindre fria korrekta svar (FK), bestämdhetsfel, formfel och alla felsvar sammanlagt har man; korrelationskoefficienten mellan gruppnummer och FK ($r = -0,41$) är dock mycket svagare än de andra koefficienterna i spalten.

Man kan också se att ju större antal alla korrekta svar desto mindre formfel; intressant är det jämfört med bestämdhetsfelen (respektive korrelationskoefficienter - 0,78 och -

0,98). Det visar kanske att de som behärskar bestämdhet väl har ganska ofta svårigheter med andra delar av grammatiken. I så fall kan det vara så att bakom en god användning av bestämdhet ligger en informell inläring av språket, vilket ofta baserar sig på det muntliga språket, där man inte har lagt märke till formernas korrekthet. En liknande situation gäller också hos sambanden mellan originalkorrekta svar med bestämdhetsfel och formfel (koefficienterna respektive -0,94 och -0,79) därför att det finns ett mycket starkt positivt samband mellan alla korrekta och originalkorrekta svar ($r = 0,94$).

De mest intressanta samband finns vid användning av fria korrekta svar och alla andra slags svar. Ju större antal alla korrekta svar desto mindre fria korrekta svar har man, men koefficienten är relativt liten jämfört med större delen av dem i tabellen ($r = -0,54$). Å andra sidan är koefficienten ändå ganska stor och kan visa att den som bättre kan språket som helhet har också bättre tillägnat sig de användningen av bestämdhet i de vanligaste kontexterna.

När man tittar på samband mellan de originalkorrekta och fria korrekta svaren så kan man också se ett negativt samband mellan dem ($r = -0,71$), men det är starkare än i föregående fall. Antagligen ligger bakom detta ett antal informanter som har en större andel av sina korrekta svar bland de fria korrekta, vilket i sin tur kan tyda på en annorlunda strukturering av icke-grammatisk kontext.

Koefficienterna i tabellen som gäller de fria korrekta svarens samband med alla slags fel skiljer sig från de andra koefficienterna. De är relativt svaga jämfört med större delen av andra samband, fast tillräckligt starka för att de skulle räknas som tillförlitliga. Sambandet med bestämdhetsfel beskriver koefficienten $r = 0,52$, sambandet med formfelen koefficienten $r = 0,40$, med alla felen $r = 0,43$. Ju större antal fria korrekta svar är desto större antal olika slags fel. Det mest sannolika är att den som behärskar bättre de gängse användningsmönstren av bestämda och obestämda former i olika kontexter, dvs. den som använder ett mindre antal avvikande korrekta former på substantivfraser i kontexterna, gör också mindre fel.

Korrelationsanalysen visar att den som gör mer bestämdhetsfel gör mer också formfel ($r = 0,79$). Sambandet visar en stark relation mellan de olika felgrupperna, vilket

betyder att felantalet mest beror på informantens kunskapsnivå. Detta bekräftas av att sambandet mellan informantens plats i rangordningen och antal fel är också stark. Emellertid är sambandet med gruppstillhörighet betydligt svagare, vilket visar en gång till att informanternas kunskaper inom en grupp skiljer sig från varandra i stor grad, men att ju större grupp man tillhör desto mindre fel gör man. Det betyder att både studiegång och individuell utveckling spelar en stor roll, fast det sista är av större vikt.

4.4 Kvantitativ analys av informanternas svar i grundtabellen radvis

Varje rad är lika med en substantivfras (SF) som i minsta fall bara består av ett substantiv i artikellös form, men den kan också bestå av ett substantiv med två artiklar och flera olika bestämmande attribut. (Se bilaga nr 1, Övningstexterna.)

Kvantitativ analys radvis betyder att jag ska beskriva alla esternas antal korrekta och felsvar i en rad i grundtabellen (se bilaga 3), där i början av varje rad står ett substantivfras och varje spalt innehåller värden på informanternas svarsvarianter (0-6, se ovan). Analysen gäller bestämdhet. Formfelen behandlas separat (se bilaga 4), men uppgifter av formfel används här som jämförelsesgrund.

Varje rad innehåller 37 svar..En rad i tabellen kan bestå av olika slags svar som kan vara representerade med olika antal av dem i varje rad. Om minst en av dem är olik från de andra så har raden placerats i annan grupp.

När det gäller substantivfrasernas bestämdhet så är det sju olika kombinationer möjliga.

Varianterna är följande:

- 1) alla informanterna har svarat korrekt och använt samma bestämdhetsform på substantivet som finns i originaltexten (OK);
- 2) alla informanterna har svarat korrekt, men använt en annan acceptabel bestämdhetsform, en så kallad fri korrekt form (FK);
- 3) alla informanterna har svarat korrekt; raden innehåller både OK och FK; raden som helhet kan markeras som AK - alla korrekta eller blandat svar;
- 4) alla informanterna har svarat fel - BF;

- 5) raden innehåller bara OK svar och felsvar (BF);
- 6) raden innehåller bara FK svar och felsvar (BF);
- 7) raden innehåller OK, FK och BF svar.

I verkligheten förekom det bara fyra varianter av rad: med alla originalkorrekta svar, med blandat korrekta svar, med originalkorrekta svar tillsammans med felsvar och med blandat korrekta svar tillsammans med felsvar. Varianterna 2), 4) och 6) förekom inte. För radvarianternas förekomst se tabell 5.

Tabell 5. Antal rader med olika kombinationer av svar.

Typ av rad	Antal rader
Alla substantivfraser	609
Originalkorrekta (OK)	101
Blandat korrekta (alla korrekta; OK+FK)	138
Originalkorrekta och felsvar (OK+BF)	178
Blandat korrekta och felsvar (OK+FK+FB)	192
Alla korrekta	239
Rader med bestämdhetsfel	370

4.5 Analys av alla estniska informanternas svar

I tabell 5 ovan kan man se att esterna har inte gjort bestämdhetsfel i 239 rader (39,6 % av alla SF). Raderna där esterna har gjort fel kan innehålla minst bara ett bestämdhetsfel men maximalt 32 felsvar (se tabell 6). Antalet rader där det bara finns ett bestämdhetsfel är störst, 90 rader eller 14,8 % av alla substantivfraser och 24,3 % av alla de rader som innehåller bestämdhetsfel. Sedan faller antalet successivt: ju större antalet felsvar i raden desto färre antalet sådana substantivfraser. Raderna med ett litet antal fel (1-3 felsvar per rad) utgör 48,4 % av alla raderna med felsvar.

Förekomst av formfel följer samma mönster, men antalet rader med formfel är betydligt mindre (254 rader), vilket betyder att deras fördelning radvis inte är så tät som man kan se hos bestämdhetsfelen. Även hos formfel kan man se att större delen

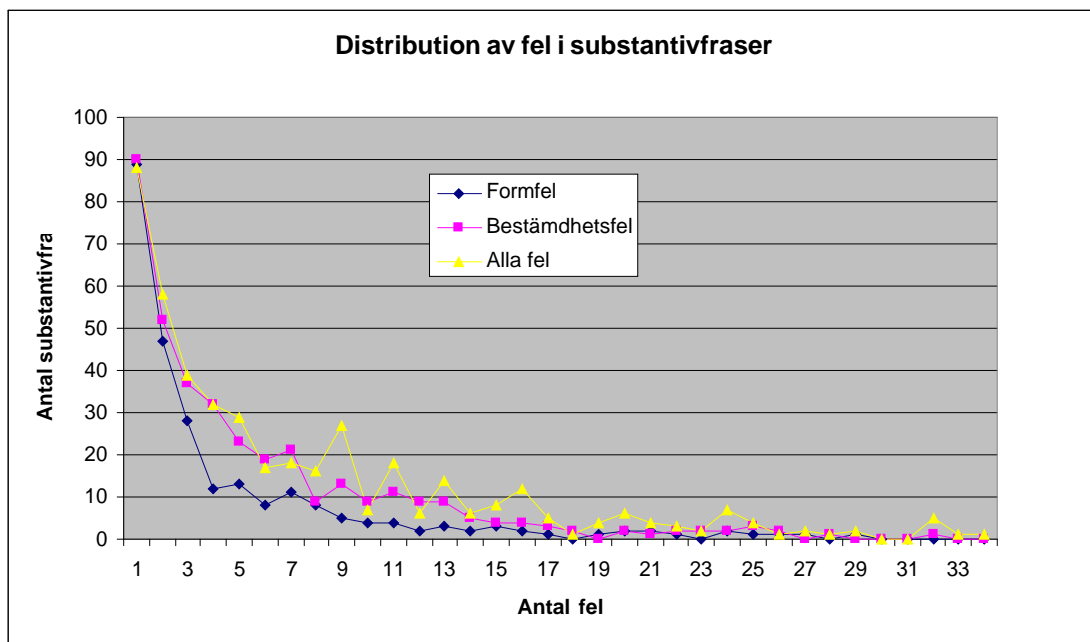
av felsvar är samlade i början av tabellen, dvs. att de mestadels finns i raderna med 1-3 formfel (64,6% av alla rader med formfel).

Den fjärde spalten i tabell 6 består av antalet sådana rader där det finns antingen formfel, bestämdhetsfel eller båda typer av fel tillsammans. Det sista betyder inte det att de feltyperna alltid måste finnas hos samma personer, fast det också är möjligt att en informant har gjort ett dubbelfel. Här har adderat alla raderna där det fanns minst ett fel utan att ta hänsyn till vilket slags fel det var. Antalet rader är sammanlagt 444 (72,9 %), bland dem antalet rader med 1-3 fel är 185 (41,7 % av alla raderna med blandade fel).

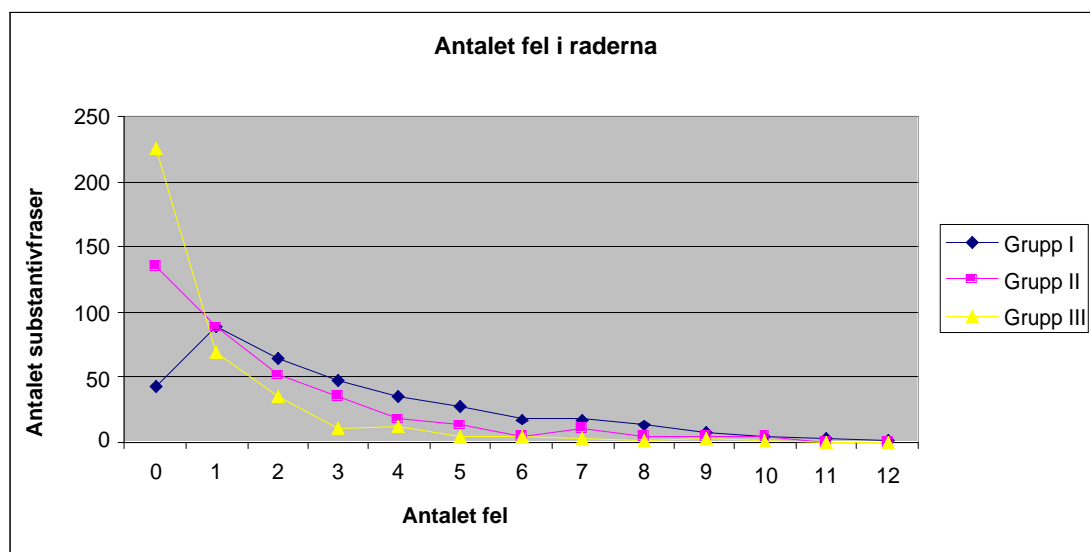
Tabell 6. Antalet rader med olika felantal.

Antalet fel i en rad (SF)	Formfel	Bestämdhetsfel	Alla fel	Antalet fel i en rad (SF)	Formfel	Bestämdhetsfel	Alla fel
1	89	90	88	18	0	2	1
2	47	52	58	19	1	0	4
3	28	37	39	20	2	2	6
4	12	32	32	21	2	1	4
5	13	23	29	22	1	2	3
6	8	19	17	23	0	2	2
7	11	21	18	24	2	2	7
8	8	9	16	25	1	3	4
9	5	13	27	26	1	2	1
10	4	9	7	27	1	0	2
11	4	11	18	28	0	1	1
12	2	9	6	29	1	0	2
13	3	9	14	30	0	0	0
14	2	5	6	31	0	0	0
15	3	4	8	32	0	1	5
16	2	4	12	33	0	0	1
17	1	3	5	34	0	0	1
				Rader	254	370	444
				Fel	1161	2106	3267

Raderna med ett typers fel (spalterna 2 och 3) kan innehålla hur många som helst andra typers fel också. Detta orsakar en annorlunda distribution av antalet rader med alla fel jämfört med formfel och bestämdhetsfel. Summorna i de första två spalterna återspeglar alltså inte hela situationen. Därför var det nödvändigt att ha med den tredje spalten också. Spalten med blandade fel faller inte så tydligt enligt en exponentiell kurva som de "rena" feltyperna gör (se figur 5). Här förekommer det fyra större utslag jämfört med den allmänna linjen hos 9, 11, 13 och 16 fel i raden.

Figur 5. Distribution av fel i substantivfraser.

Figur 6. Antalet fel i raderna.

Figur 6 visar grafiskt hur felet distribueras inom grupperna och vilka är skillnaderna mellan dem. Man kan se att grupp A har till exempel ett mindre antal rader med korrekta svar (antalet fel = 0) än antalet rader med (minst ett) fel svar per rad. Hos grupp A (13 informanter) finns det också en ganska jämn plåtå vid antalet 5-8 felsvar per rad.

4.6 De svenska experternas svar.

De fem svenska experterna hade fyllt i luckorna med substantivfraser i deras originalkorrekta form (samma som i originaltexten) i 428 fall av 609 substantivfraser (70,3 %), i 181 fall hade några eller alla av dem gett substantivfrasen någon annan form. Antalet svar som skiljde sig från de ursprungliga varianterna kan man se i följande tabell:

Tabell 7. De svenska experternas svar som skiljer sig från originalets variant

Avvikande svar per SF	Antalet SF	% av alla SF
1 olikt svar	79	13.0
2 olika svar	44	7.2
3 olika svar	24	3.9
4 olika svar	23	3.8
5 olika svar	11	1.8
Totalt:	181	29.7

Det finns relativt många substantivfraser (29,7 % av alla SF) där någon av de svenska informanterna har bestämt frasen olika jämfört med originalet fast gruppen av svenskar är ganska liten. Man kan bara spekulera om svenskarnas svar vid en större grupp hade varit mer avvikande eller mer liknande originaltexternas varianter. Ett större antal fria korrekta svar på ett större antal substantivfraser skulle kanske förändra syn på esternas bestämdhetsfel. En del av dem kan vara fria korrekta svar.

En ganska intressant bild visar sig i tabell 8 där man kan jämföra antal substantivfraser med esternas olika svars kombinationer och de svenska experternas användning av fria korrekta svar som skilde sig från de ursprungliga texternas varianter. Esterna har inte gjort några fel vid 101 substantivfraser och bara två av

svenskarna har använt en annan bestämdhetsform en gång och vid två olika fraser i samma substantivfraser. Däremot i raderna där esterna har använt två typer av korrekta svar (blandat korrekta, 138 substantivfraser) har också svenskarna använt en annan bestämdhetsform i 89 fall (63,3 % av esternas frasantal). Hos substantivfraser där esterna har haft bestämdhetsfel vid sidan av två slags korrekta svar är svenskarnas variation 45,3 %. På grund av ovannämnda värden skulle man kunna tro att vid alla substantivfraser där esterna har gjort fel förekommer det också en variation hos svenskarnas svar, men detta är inte fallet. Vid de substantiven där esterna har haft antingen korrekta svar eller felsvar (radtyp FB1) har svenskarna sällan haft någon variation – bara 4 gånger i 178 substantivfraser. Det kan tyda på någon systematisk felanvändning av bestämdhet hos esterna som bör undersökas i framtiden närmare. Det känns också att variationen hos både esternas och svenskarnas fria korrekta svar har ett tätare samband sinsemellan än esternas felsvar och svenskarnas fria korrekta svar. Detta i sin tur kan betyda att esterna har tillägnat sig användning av bestämdhet i några kontexttyper korrekt, men i andra kontexttyper känner de sig inte så säkra. De anar att man måste använda en sådan bestämdhetsform som är en annan jämfört med estniskan vid samma kontext, men de vet inte vilken form är korrekt i kontexten. Också detta bör undersökas närmare.

Tabell 8. Jämförelse mellan ester esterna och svenskarna.

Esterna		Svenskarna	
Radtyp	Antal rader	FK svar i raden	Antal rader
Originalkorrekta (OK)	101	1	2
Blandat korrekta (alla korrekta; OK+FK)	138	1-5	89
Originalkorrekta och felsvar (OK+BF)	178	1-2	4
Blandat korrekta och felsvar (OK+FK+FB)	192	1-5	86

4.7 Kvantitativ analys av substantivfraser enligt deras betydelsevarianter

4.7.1 Matrisen och specificering av substantivfrasernas bestämdhetsvarianter i originaltexten

Denna del av analysen gäller jämförelse av informanternas svar med bestämdhetsvarianterna i originaltexten. Alla substantivfraser i originaltexten har sin bestämdhet. Med hjälp av utarbetade analys-schemat eller matrisen (se bilagor 4 och 5) över de viktigaste aspekterna hos bestämdhet som å ena sidan består av indelning enligt substantivfrasens betydelse och å andra sidan tar hänsyn till sådana attribut i en substantivfras som kräver en konkret grammatisk konstruktion. Det senare kan betyda att ett substantiv som står i obestämd form ibland har bestämd betydelse. Esterna har en tendens att ha bestämd form på substantivet i sådana fall.

Eftersom de ursprungliga texterna är tagna från böcker, tidningar och tidskrifter består de av naturligt löpande text som inte innehåller tillräckligt många av alla dessa definitiva och indefinita attribut som kräver en viss grammatisk konstruktion och de används alltid bara en betydelsevariant när det gäller bestämdhet. Därför finns det i matrisen och följaktligen också i följande tre tabeller avdelning för fasta konstruktioner. Siffrorna och de enstaka bokstäverna i tabellens rubrik betyder bestämdhetsklasser enligt Pettersson (1976) som jag har kompletterat med olika varianter av icke-generisk bestämdhet (se ovan avsnitt 3.1.2).

I bilaga 5 kan man se matrisen och hur de olika bestämdhetskategorierna är representerade i hela originaltexten och i informanternas svar.

4.7.2 De ursprungliga texterna

Övningssamlingen består av fem övningar som skiljer sig från varandra på flera sätt. För det första tillhör de till olika genrer och är hämtade ur olika källor. För det andra är de olika långa och för det tredje har de olika svårighetsgrader.

Texten Mjölaren är en rolig kort berättelse i orientalisk stil (hämtad ur boken Tempus. Bestämdhet. Ordföljd). Texten är en fiktion som berättar om konkreta saker och personer som agerar i en värld som liknar verkligheten. Informanten måste känna

igen objekt i denna värld och kunna bedöma om deras unikheter och anaföriskhet efter sin verklighetskänning. Större delen av substantivfraser i denna text är icke-generiska och referenterna upprepas flera gånger. Det finns också många substantivfraser med deffinita attribut och flera fasta fraser i texten.

Texten Busschaufför misstänkt glad är en tidningstext av lättare slag, en rolig händelse som inträffat en busschaufför. Fast händelsen som texten beskriver är inte fiktiv och handlar om reella saker rör denna text ett antal abstrakta begrepp vid sidan av de konkreta. Texten innehåller också flera unika referenter i situationen som informanten måste känna igen på grund av sin samhällskunskap.

Texten Guden Tor gav namn åt ett nytt grundämne är en tidningsartikel som handlar om ett grundämnes upptäkt, egenskaper och användningsmöjligheter. Texten är populärvetenskaplig och innehåller ett stort antal begrepp som är främmande för informanter med språkvetenskaplig bakgrund. Därtill används många ord som betecknar konkreta föremål i generisk betydelse eller så är de unika i kontexten som skapas.

Texten För Bertil är T-tröjorna allt är ett avsnitt av en större tidskriftsartikel som berättar om en T-shirtsfantast. Den berättar om en mycket konkret objekt i generisk betydelse. Fast texten är mycket kort innehåller den flera tilltalsord och fasta fraser där användning av bestämda och obestämda former av substantiv sker enligt särskilda regler.

Texten Varför pratar vi utgör 67,5 % av hela övningstexten. Det är en populärvetenskaplig text om språkets ursprung och funktioner i människans liv. Eftersom informanterna i denna undersökning kan ämnet ganska bra och har haft tidigare kontakt med begreppssystemet, kan man bedöma artikeln att vara medelsvår. Dessutom berättar artikeln om både konkreta och abstrakta saker, situationer och personer som gör texten mycket välbalanserad när det gäller användning av generisk och icke-generisk referens.

Övningstexternas bestämdhetskategorier analyserades med hjälp av matrisen. Se bilaga 7.

När man tittar på delövningarna som delarna i en stor övningstext så kan man se att de alla har några bestämdhetskategorier där deras andel i övningstexten är betydligt större än deras andel i övningstexten totalt. I bilaga 7 kan man se att trots att texten Varför pratar vi utgör 67,5 % av hela övningstexten innehåller den ett förhållandevis mindre antal substantivfraser med generisk referens och artikellös form (Gen 3), med flera slags icke-generisk referens (Icke-gen 4a, 4u och 5) och fasta fraser. Däremot texten Mjölaren som utgör 13,8 % av hela övningstexten innehåller relativt många substantivfraser med anaforisk referens och fasta fraser. Texten Guden Tor (10,5 % av övningstexten) innehåller ett större antal av substantivfraser med generisk referens i artikelös form, unik referens och substantivfraser med indefinita attribut. Texten T-tröjor innehåller ett större antal tilltal och substantivfraser med generisk referens.

Övningstexten i sin helhet innehåller ett relativt stort antal substantivfraser i alla större bestämdhetskategorier vilket möjliggör att man kan få tillförlitliga resultat vid analys av informanternas svar. Vid analysen har använts alla övningarna som en enhet, inte varje övning för sig.

5. ANALYS AV INFORMANTERNAS SVAR MED HJÄLP AV MATRISEN

5.1 Formfel

Tabeller över informanternas formfel finns i bilaga 4.

När man tittar på alla estniska informanterna tillsammans så kan man se att bland formfelstyper finns sådana som förekommer många gånger: fel genus, fel pluraländelse, fel adjektivändelse, saknande fristående bestämd artikel mm, men också sådana som förekommer bara några enstaka gånger (fel obestämd artikel, fel fristående bestämd artikel, fel singularändelse). De första förekommer hos informanter av alla grupper och utgör ofta en användningsmönster hos några av dem. De senaste kan ha förekommit tillfälligt, t.ex därför att informanten inte har haft tid för att kontrollera ordets genus i lexikonet, och substantivfraserna som informanten har använt fel form på bildar inte någon fast användningsmönster.

För antalet informanter i grupperna som gjort vissa typer av fel se bilaga 8 och 9. En del av informanterna har gjort fel ofta och en del av dem sällan. Förekomst av formfel informantvis se bilaga 10. De mest problematiska feltyperna är fel genus på substantivet, fler adjektivändelse i substantivfrasen, saknande fristående bestämd artikel och fel numerus (kongruensfel). Ganska ofta har man också använt fel pluraländelse och överflödigt bestämd slutartikel samt lämnat substantivet utan slutartikeln där den är nödvändig.

Felens förekomst gruppvis är olika, fast förekomstmönstret är liknande: dessa fel som förekommer relativt mest hos medlemmarna i grupp I förekommer också relativt mest hos medlemmarna i grupperna II och III. Se tabell 4. Det enda undantaget är användning av fel pluraländelse som är mycket liten hos grupp III medan hos grupper I och II är den betydligt större. Under beteckningen ”annat” har samlats ett antal olika slags fel som informanterna gjort men som inte har med artiklar, numerus och genus att göra (se klassifikation av formfel i 3.1.2) och som bara förekommer hos en eller två informanter. Också förekomst av sådana (antagligen slumpmässiga) fel är ganska stor hos grupp I och betydligt mindre hos grupp II och III.

I genomsnitt gjorde en informant i grupp I 51 fel, i grupp II 38 fel och i grupp III 15 fel. De största och minsta formfelantalen inom grupperna se i bilaga 11. De maximala felsiffrorna för olika feltyper inom grupperna visar dock att t.o.m. grupp III har i några fall haft svårigheter med att bilda en korrekt substantivfras eftersom minst en av medlemmarna i gruppen har gjort minst 5 fel av samma typ i sin övningstext.

De olika formfelens procent av gruppens alla fel se bilaga 13. En grupps andel vid en feltyps alla fel se tabell 4.

5.1.1 Formfelen hos alla informanterna tillsammans

Antalet fel vid varje feltyp jämfört med de andra feltyperna

Alla informanterna tillsammans har gjort 1268 formfel, däribland grupp I 663, grupp II 414 och grupp III 192 fel. Formfelen var delade in i 13 feltyper varav fem typer var sådana som bestod av många fel (från 115 till 396 fel per feltyp); fyra feltyper var sådana som bestod av 21-70 fel och fyra feltyper bestod av bara 4-15 fel. Genomsnittliga antal fel per feltyp se tabell 4.

Massvis förekommande fel

De mest förekommande felen hos alla informanterna tillsammans var fel genus (totalt 356 fel och 9,6 fel per informant). Många fel jordes också vid användning av adjektivändelser (269 fel totalt och 7,3 fel per informant). Det fanns också många saknade fristående bestämda artiklar (197 fel och 5,3 fel per informant). Fel pluraländelser (115 fel) och fel numerus på substantivet när kontexten krävde kongruens (127 fel totalt) var också en ganska ofta förekommande feltyp.

Sällan förekommande fel

Informanterna hade använt fel obestämd artikel bara fyra gånger, fel fristående bestämd artikel bara fem gånger och fel singularändelser bara 12 gånger. De hade gjort också få stavfel. Sällan förekommande felen är inte av större intresse för den övriga felanalysen eftersom de är sannolikt slumpmässiga och visar inte någon

systematisk användningsmönster. Slumpmässiga fel kan inte ha betydelse vid informanternas bedömning över vilken bestämdhetstyp de ska använda.

Förekomst av fel hos informanterna

Antalet informanter som gjort fel skiljer sig vid de olika feltyperna i stor grad. Nästan alla informanter har haft fel genus på substantivet, använt fel adjektivändelse och skrivit substantivfrasen utan obligatorisk fristående bestämd artikel (Se bilaga 4). Feltyperna här är samma som de ovannämnda feltyperna med ett stort antal fel. Cirka 20 informanter har använt också fel pluraländelser och gjort olika fel vid användning av slutartikel.

Ett ganska stort antal informanter (17) har gjort fel som inte kunde klassificerats under feltyperna som tillhörde matrisen. De hade inte direkt med bestämdhetsmarkörer att göra. Till exempel visste en informant i grupp I inte att i svenskan används ändelsen *-s* för att markera genitiv. Hon lämnade substantivet alltid utan ändelse i sådana fall. En annan informant ersatte ofta adjektivets grundform med dess komparativ, t.ex *stor - större*, *gammal - äldre* mm. I alla grupperna fanns minst tre informanter som bildade sammansatta ord i stället för substantivfraser med bestämningsord. Ofta förekommande var ordet *människobarn* i stället för frasen *människans barn*.

Antalet fel per feltyp har presenterats i två siffror: genomsnittligt antal fel hos alla informanter och genomsnittligt antal fel hos informanter som gjort fel. De senaste värdena är ofta större än de första. Inte alla informanter har gjort fel vid en feltyp, men de som har gjort fel gör samma fel oftare. Skillnaden mellan de två genomsnitten är störst vid fel pluraländelse och användning av komma inom substantivfrasen (vid egennamn som apposition), vilket tyder på att bakom dessa fel ligger en större fel användning av respektive grammatiska medel av några enstaka informanter.

När man tittar på procenttalen så kan man se, att fel genus utgör 28,1 % av alla fel som informanterna gjort och användning av fel adjektivändelse utgör 21,2 %. De ovannämnda fem feltyperna med stort antal fel utgör tillsammans 83,9 % av alla fel. Fel genus och användning av fel artiklar och ändelser betyder att informanternas morfologiska kunskaper inte är automatiserade. De har inte haft tillräckligt med

möjligheter att använda språket vare sig skriftligt eller muntligt, de har inte varit tvingats att bilda olika former av ord som inte tillhör deras aktiva ordförråd. Därför är också antalet formfel hos grupp I mycket större än hos grupp III. För gruppernas felprofiler se tabell 4 och bilaga 13.

5.1.2 Formfel i grupp I

Grupp I har gjort 662 formfel som är 52,2 % av alla formfel. Gruppens felprofil. De fem mest representerade feltyperna hos alla informanterna (se ovan) dominerar också hos grupp I. Den sjätte mest representerade feltypen hos grupp I är ”annat”, dvs de olika sorters fel som inte kunde kategoriseras (se exempel på sådana fel i 3.1.1.2).

Antalet fel per informant i grupp I är 51 och 4,3 per feltyp, men antalet ökar till 6,3 när man kalkulerar medelvärdet för de informanter som gjort fel, inte för alla medlemmarna i gruppen. En medlem i grupp I gjorde i genomsnitt 8,2 typers formfel.

När man jämför gruppens maximala och minimala felvärden med medelvärden så kan man se att hos grupp I är skillnaden mellan maximala felvärden och medianen större än skillnaden mellan medianen och minimala felvärden, vilket tyder på att gruppen består av informanter med mycket stor skillnad i grammatiska kunskaper när det gäller korrekt sammansättning av substantivfraser.

Gruppens andel i en feltyps alla fel är störst vid ”annat” där informanterna i grupp I gjorde 72,9 % av alla fel i denna feltyp. Gruppen har också en stor andel vid stavfel, fel pluraländelser, genus och slutartiklar.

5.1.3 Formfel i grupp II

Gruppens medlemmar gjorde totalt 414 formfel som utgör 32,6 % av alla formfel. De mest förekommande feltyperna är samma som hos alla informanter tillsammans och i samma rangordning (se Fig ---). En medlem av gruppen gjorde i genomsnitt 39,5 fel och 3,1 fel per feltyp. De största feltypernas andelar för grupp II ligger nära gruppens genomsnittliga andel av alla fel (30-36 %), förutom feltypen ”annat” där grupp II har gjort bara 20 % av alla fel, vilket betyder att gruppens generella kunskaper om språket

är mycket bättre än hos grupp I. Detta bekräftas av att man har också förhållandevis mindre stavfel och använt slutartiklar bättre. Gruppens felprofil se bilaga ---.

Antalet feltyper per informant av grupp II är 6,5 och antalet fel per feltyp för de som gjort fel är 5,2 (3,1 för alla informanter i gruppen). Detta kan betyda att informanterna som gjort fel gör det mer systematiskt. (se tabell --- över informanternas felantal och feltypers antal). När man jämför de som gjort fel i grupp I och grupp II så kan man se att deras felantal skiljer sig litet från varandra vid användning av fel adjektivändelse, fel pluraländelse och fel numerus fast grupp II har gjort i genomsnitt lite mindre fel i alla feltyper än grupp I. Saknande fristående bestämd artikel, fel genus och "annat" förekommer hos grupp II betydligt mindre än hos grupp I. Förhållandevis lika stora felantal med grupp I kan tyda på att det finns ett antal teman som studenter under sin studiegång inte har tillägnat sig tillräckligt bra, vilket kan bero på bristande undervisning.

5.1.4 Formfel i grupp III

Fast informanterna i grupp III har gjort avsevärt mindre fel (198 fel totalt och 14,8 fel per informant) än informanterna i de andra grupperna följer också deras felanvändning av de olika bestämdhetsmarkörerna samma mönster som vi kunde se hos grupperna I och II (se figur ---). Med ett undantag som gäller fel genus och fel adjektivändelse. I grupp III är användning av fel genus inte den mest förekommande feltypen, den har bytt plats med användning av fel adjektivändelse. Detta kan betyda att medlemmarna i grupp III har större vana vid användning av svenska substantiv och de har tillägnat sig deras genus bättre. Det gäller också andra feltyper där morfologiska kunskaper krävs. En korrekt användning av adjektivändelser i olika grammatiska konstruktioner och användning av komma vid apposition kräver antagligen, att lärarna måste rikta studenternas uppmärksamhet på det när de undervisar i svensk grammatik, skriftlig framställning mm.

Antalet informanter som gjort fel vid vissa feltyper siljer sig i stor grad. Alla informanter har gjort minst ett fel när det gäller genus och fel adjektivändelse. Fel numerus och saknande fristående bestämd artikel förekommer hos 11 av 13 informanter, vilket återigen kan tyda på att det ligger någonting generellt bakom

saknande kunskaper i dessa områden, eftersom de ester som kan svenska mycket bra ändå gör sådana fel. Saknande komma vid apposition är däremot ett fel som bara två medlemmar gjort. Det tillhör deras eget felmönster.

En informant i grupp III gjorde i genomsnitt 5,5 sorters fel (från 4 till 7 feltyper i hela gruppen) och antalet fel per feltyp var 2,7 bland de som gjort fel (från 1,6 till 6,3 fel per informant) medan gruppens genomsnittliga antal fel var 1,2 fel per feltyp. (se tabell 4)

5.1.5 Jämförelse mellan grupperna

Jämförelse mellan gruppernas felprofiler och deras andelar i de olika feltyperna se bilaga 13 och tabell 9.

I tabell 9 kan man hitta jämförelse mellan gruppernas felförekomster i gånger.

Skillnaden mellan grupperna **I och III** är 3,4 gånger i genomsnitt, men avsevärt stor skillnad finns vid användning av fel pluraländele och fel i felgruppen ”annat” (respektive 18,3 och 10,2 gånger). Intressant nog är skillnaden vid fel adjektivändelse, fel numerus och saknande komma mellan grupperna ganska liten jämfört med den genomsnittliga siffran. De sistnämnda fel gör man därför att man inte kan reglerna för det. Detta kan förbättras genom en bättre undervisning.

Skillnaden mellan grupperna **I och II** är 1,4 gånger i genomsnitt och det finns inte mycket stora skillnader i felgrupperna fast vid alla större feltyper har grupp II mindre fel än grupp I. Skillnaden av ”annat” är 3 gånger.

Skillnaden mellan grupperna **II och III** är 2,5 gånger och vid fel pluraländelse är siffran 10,6 gånger. Grupp III har gjort 3 gånger mindre stavfel och ”annat” samt använt ca 3 gånger mindre fel genus, fel singularändelser och överflödiga slutartiklar. Men också här finns en tendens att skillnaden mellan användning av fel numerus och substantivfraser med saknande slutartiklar och saknande komman är mindre än den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna vilket pekar på teman som språkinlärarna inte har tillägnat sig fullständigt, som ovan nämnts.

Antal fel per informant						Jämförelse mellan grupperna (skillnaden i gånger)		
						GR		
						GR I/ GR III	GR I/ GR II	II/GR III
						I	II	III
						ALLA		
A	fel genus	14.6	10.7	3.8	9.6	3.9	1.4	2.8
D	fel adj ändelse	9.4	9.0	3.9	7.4	2.4	1.0	2.3
G	sakn frist best art	7.8	5.9	2.5	5.4	3.1	1.3	2.3
H	fel numerus	4.4	3.9	2.0	3.4	2.2	1.1	2.0
C	fel pl ändelse	5.6	3.3	0.3	3.1	18.3	1.7	10.6
J	annat	3.9	1.2	0.4	1.9	10.2	3.3	3.1
F	sakn slutart	2.0	1.0	0.5	1.2	3.7	2.0	1.9
L	överfl slutart	1.2	0.8	0.3	0.8	3.8	1.4	2.7
M	saknande komma	1.0	0.5	0.5	0.7	1.9	1.8	1.0
I	stavfel	0.7	0.5	0.2	0.4	4.5	1.5	3.0
N	fel sg ändelse	0.3	0.5	0.2	0.3	2.0	0.6	3.5
E	fel frist best art	0.2	0.3	0.0	0.1	0.0	0.6	0.0
B	fel obest art	0.0	0.1	0.2	0.1	0.0	0.0	0.4
TOTALT		51.0	37.7	14.8	34.4	3.4	1.4	2.5
Dubbelfel		4.3	2.2	0.2	2.2	18.7	2.0	9.5

Tabell 9. Jämförelse mellan grupperna

5.1.6 De ensstaka Informanternas fel

I bilaga 14 kan man se antalet feltyper och antalet fel per feltyp för varje informant.

Det finns informanter som har gjort många fel vid många feltyper (t. ex informanterna AC, AD, AG, AP - alla från grupp I). Det betyder att det finns många områden i svensk grammatik för dessa informanter som de inte tillräckligt kan. Det finns också informanter som har gjort många sorters fel, men deras antal fel per feltyp är medelstor eller liten, vilket kan betyda att deras användning av grammatiska konstruktioner eller morfologiska medel ännu inte är tillräckligt automatisk. Deras fel är mer slumpmässiga och större delen av de tillhör grupperna I (övriga delen av gruppen) och II (informanterna BB, BC, BE, BF mm). Större delen av informanterna i grupp III har gjort ett litet antal fel i ett litet antal feltyper, men det finns några ensstaka

personer vars felförekomst är mer intressant. Exempelvis informanterna CF, CK och CM har gjort fel i ett större antal feltyper men deras felantal är därvid liten. Det kan peka på att informanten har haft problem med koncentration när hon gjorde övningar eller så har det varit bråttom så att hon gjort fel av en slump. Informanten CL däremot har gjort fel i ett litet antal feltyper medan felantalet per feltyp är jämförelsevis stort, vilket kan tyda på felaktigt tillägnade teman i svensk grammatik. Det senaste mönstret kan också ses hos några informanter i grupp I (AG, AP) och II (BD, BI, BJ).

För Jämförelse mellan formfel och bestämdhetsfel se bilaga 6.

5.2 Analys av informanternas svar inom bestämdhetskategorierna

I detta avsnitt analyseras informanternas alla svar, inte bara bestämdhetsfel. Först analyseras alla informanter tillsammans och sedan varje grupp för sig. Därefter följer en jämförelse mellan grupperna.

5.2.1 Alla informanterna tillsammans

För Sammanfattande tabell över alla informanters svar se bilaga 5.

När man ser på alla informanterna tillsammans så kan man se att vid distinktionen generisk-icke-generisk har man använt mer både originalkorrekta och fria korrekta svar vid generisk referens. Skillnaden i alla korrekta svar är t.o.m. över fyra procent mellan de två olika kontexterna. Eftersom ett mindre antal korrekta svar betyder automatiskt ett större antal bestämdhetsfel (den första distinktionen vid betygsättning var ju korrekt-fel) så kan man se att antalet fel vid icke-generisk referens är betydligt större än vid generisk. Det kan tyda på svårigheter i behandling av denna kontexttyp.

Vid distinktionen begränsad-icke-begränsad förekommer de fria korrekta svaren oftare vid begränsad referens och de originalkorrekta vid icke-begränsad referens. Vid distinktionen specifik- icke-specifik är situationen tvärtom, FK förekommer mer vid icke-specifik referens. Totalt är antalet korrekta svar vid båda distinktionerna lika stora, ca 91 %.

Fria korrekta svar hos svenskarna är något mindre än hos esterna men följer samma användningskurva i de olika kontexttyperna: i denna del av distinktionen som esterna har ett större antal fria korrekta svar har också svenskarna använt de fria korrekta svaren mer. Se bilaga 15.

Bestämthetsfelens antal kan peka på något större problem med tolkning av individuell referens och användning av obestämd form av substantivet.

Antalet bestämthetsfel hos alla informater tillsammans är nästan två gånger större än antalet formfel.

Vid underdistinktionerna av generisk referens (generisk 1, 2, 3) är felantalet störst vid typ generisk 3 (användning av artikellös form) och minst vid generisk 2 (användning av obestämd form). Bland korrekta svar finns mest originalkorrekta svar vid referenstypen generisk 2. Andelen av fria korrekta svar är störst vid typen generisk 1 (bestämd form på substantivet) och minst vid typen generisk 3 (artikellös form), medan antalet alla korrekta svar skiljer sig mest mellan generisk 2 och generisk 3. Jämförelsevis stora antal fel och små antal fria korrekta svar inom kontexttyperna tyder på att informanterna känner inte till de möjligheter för artikelanvändning som spåket ger vid generiska referenter, särskilt vid icke-specifika/icke-begränsade fall. Men också vid specifika fall (bestämd form på substantivet) är man inte säker på vilken bestämthetsform är lämpligast i sammanhanget. De kan inte heller regler för användning av artikellöshet tillräckligt bra, fast just denna form på substantivet kan förutsättas vara det lättaste för ester att tillägna sig på grund av deras modersmål.

Vid icke-generiska substantivfraser har informanterna ett stort antal korrekta svar och minst fel vid anaforisk referens. Flest fel hittar man vid feltypen icke-generisk 5 där substantivet ska stå i obestämd form och nästan lika många fel finns också vid unik referens. Man kan ganska bra användning av bestämd form när man talar om någonting bekant i situationen, men man har sämre kunskaper när man måste bedöma över företeelsens unikheter i sammanhanget. Skillnaden mellan begränsade och icke-begränsade fall inom de icke-generella kontexterna (användning av bestämd eller obestämd artikel) borde ha påpekats tydligare under studierna.

Felantalet jämfört med de generiska referenstyperna är större vid alla icke-generiska referenstyperna (felprocent för respektive referenskategori i genomsnitt 8,3 och 11,8). Orsaken till detta kan vara en friare regelsystem i svenskan som ger möjligheter att ersätta en bestämdhetsform med en annan när man tolkar kontexten olika. Jag förutsätter dock att esterna inte vet särskilt mycket om kontexttolkningen och använder bestämdhet vid generisk referens ganska slumpmässigt. Möjligheten att de har valt rätt form på substantivet är ju 67 %. I icke-generiska kontexter kan man sällan lita på en sådan slumpmässighet därför att kontexterna för användning av bestämd eller obestämd artikel är mer beränsade. Därtill kan man inte använda artikellös form i stället för de andra formerna som man ofta kan göra vid generisk referens. En del av felen kan också förekomma på grund av bristande kunskap i regler för sammansättning av attributförsedda substantivfraser och substantivens bestämdhet tillsammans med olika attribut.

Användning av fria korrekta svar har varit stort vid anaforsisk referens och minst vid unik referens. Jämfört med de generiska referenskategorierna är användning av fria korrekta svar 2,3 % mindre (procentalen 18,5 och 16, 2).

Svenskarnas grupp har vid icke-generisk referens använt mycket mindre fria korrekta svar än vid generisk referens (respektive 11,0 och 15,8 % i genomsnitt), vilket också är mindre än esterna använt (respektive 16,2 % och 18,5).

Det finns några grammatiska konstruktioner som esterna kan bra. Det gäller konstruktioner med indefinita attribut där informanterna gjort bara 0,3 % fel. Substantivfraser med definitiva attribut har också ganska få fel, bara 6,3 %. Här kan det finnas en ganska stor variation beträffande substantivets bestämdhet vid konstruktioner med enstaka attribut vilket förklarar förhållandevis stora antal fria korrekta svar hos både svenskar och ester.

I lexikala fraser var 23,6 % av svaren fel, som är den största felsiffran bland alla kategorierna i matrisen.

För gruppernas felprofiler se bilagor 16, 17, 18.

När det gäller substantivfrasens form så har informanterna använt minst originalkorrekta och flest fria korrekta svar i dessa luckor i övningstexten där det fanns obestämd form på substantivfrasen i originaltexten. Användning av fria korrekta svar av svenskar är också störst vid obestämd form och minst vid artikellös form. Vid obestämd form förekommer det också flest fel hos ester. Sitt minsta antal fria korrekta svar har esterna använt och gjort flest bestämdhetsfel där som originaltexten har använt artikellös form på substantivet. Felantalet vid artikellös form är nästan tre gånger mindre än detta vid obestämd form. Det kan peka på att tolkning av sådana kontexter där obestämd form skulle vara första valet, ofta vållar svårigheter för ester.

5.2.2 Jämförelse mellan grupperna efter svarstyperna

Nedan följer jämförelse mellan informantgrupperna. Alla procenttal som finns i denna avsnitt, är differenser mellan två gruppers svarsprocent för diverse svarstyp. Procentalen för alla typer svar (både korrekta och fel) för alla informantgrupper och vid alla matriskategorier se bilaga 21 och 22. Vid de indefinita attributen har esterna gjort ytterst små fel. Men denna matrisgrupp innehåller också ett litet antal substantivfraser. På grund av detta har man i följande analys inte nämnt de indefinita attributen.

5.2.2.1 Originalkorrekta svar - OK

Alla informanternas originalkorrekta svar utgör 74,3 % av alla svar. Grupp I har 69,9 %, grupp 74 % och grupp III 79 % originalkorrekta svar. Svenskarna har använt originalkorrekta svar vid 86,9 % tillfällen.

Grupp I och grupp III

Skillnaden är störst vid fasta fraser och tilltal - 22,4 %. Grupp III kan mycket bättre bestämdhet vid fasta fraser och tilltal. Skillnaden är stor (ca 13 % i genomsnitt) också vid icke-generisk referens. Detta gäller för alla undertyperna vid icke-generisk referens, fast vid icke-generisk typ 5 (obestämd form) är skillnaden lite mindre (9,9 %) som beror på att grupp III har använt här ett relativt litet antal originalkorrekta svar. Skillnaden mellan grupperna är två gånger mindre vid generisk referens typ 2 (obestämd artikel); det beror på att grupp I har här en hög siffra av originalkorrekta

svar. Eftersom de båda större skillnaderna gäller obestämd form så kan det tyda på några problem i kontexttolkning för esterna, däribland på högre kunskapsnivåer.

Den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är 10,3 %, dvs. grupp III har använt originalkorrekta svar 10,3 % mer än grupp I.

Grupp I och grupp II

Skillnaden mellan grupperna är störst vid icke-generisk unik referens där grupp II har 13,8 % mer OK-svar och vid fasta fraser (skillnaden 11,7 %). Men det finns också ett antal referenstyper där grupp I har mer OK-svar än grupp II: generiska referenstyper 2 och 3 (obestämd artikel och artikellös form). Den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är 5,1 %; grupp II har mer originalkorrekta svar.

Grupp II och grupp III

Skillnaden är stor vid generisk referens med artikellös form (11,6 %), fasta fraser (10,8 %), icke-generisk implicit referens och användning av artikellös form på substantivet. Skillnaden är liten vid generisk referens med bestämd form (0,3 %) och vid användning av obestämd form på substantivet (0,5 %). Vid de alla nämnda fallen har grupp III en större procent av originalkorrekta svar. Den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är här också 5,1 %

Esterna och svenskarna

När det gäller esternas jämförelse med svenskarna så är skillnaden störst vid fasta fraser (27,3 %) och vid användning av obestämd form vid icke-generisk referens (21,2 %). Vid hela användningen av obestämd form är skillnaden stor (24,8), däribland vid generisk referens typ 2 (17 %). Bland de icke-generiska begränsade referenstyperna är skillnaden störst vid unik referens (19,1 %). Detta kan betyda att det generellt är svårt för esterna att känna igen en objekt som unik i kontexten.

Skillnaden i användning av originalkorrekta svar är 4-5 gånger mindre vid substantivfraser med olika slags attribut (ca 5-6 %). Detta visar att större delen av esterna har tillägnat sig reglerna för attributanvändning i svenskan.

5.2.2.2 Fria korrekta svar - FK

Användning av fria korrekta svar skiljer sig ganska litet bland esternas grupper fast det finns en tendens att grupp I har använt mer fria korrekta svar (16,8 %) än grupp II (16,2 %) och grupp III (14,8 %). Svenskarnas användning av fria korrekta svar är 12,3 %.

Grupp I och grupp III

Skillnaden i användning av fria korrekta svar är störst vid icke-generisk anaforisk referens (5,9 %). Stor är siffran också för referenstypen generisk 1 (bestämd form), användning av bestämd form i övrigt, icke-generisk unik referens och icke-specifik referens. Vid de alla nämnda fallen har grupp I använt fria korrekta svar mer än grupp III. Vid tillfällena där originaltexten hade obestämd form har grupp III använt fria korrekta svar oftare än grupp I. Samma gäller generisk referenstyp 2 (obestämd form). Det bekräftar en gång till det ovanstående att obestämd form är svår för ester på hög kunskapsnivå. Nästan lika många fria korrekta svar (skillnaden 0-0,3 %) har grupperna använt vid icke-generisk implicit och icke-generisk (obestämd form) samt vid definitiva attribut. Skillnaden är större vid anaforisk referens (5,9 %) där grupp I har mer FK-svar.

Grupp I och grupp II

Skillnaderna mellan grupperna är stora vid referenstypen generisk 1, icke-generisk anaforisk referens och vid substantivfraser med obestämd form i originaltexten. Ganska stor skillnad finns vid icke-generisk unik referens. I alla nämnda fall har grupp I använt fria korrekta svar oftare. Men vid generisk referenstyp 2 (obestämd form) har grupp II använt fria korrekta svar mer. Det samma gäller för substantivfraser med artikellös form i originaltexten.

Grupp II och grupp III

Skillnaden är störst (4,3 %) vid obestämd form där grupp III har använt fria korrekta svar mer och i substantivfraser med artikellös form (3,7 %) i originaltexten där grupp II har använt fria korrekta svar mer. Vid sex olika referensgrupper ligger användning av fria korrekta svar i grupperna mycket nära varandra.

Esterna och svenskarna

Skillnader mellan externa och svenskarna är över två gånger större än mellan esternas grupper. Stor är skillnaden vid obestämd form (6,6 %), icke-generisk referens 5 (obestämd form; 6,1 %) och icke-generisk referens i helhet, speciellt vid unik referens (5,2 %). Skillnaden är förhållandevis liten vid generisk referens 3 (artikellös form) och vid artikellös form (1,4 %). Den genomsnittliga skillnaden mellan informantgrupperna är 3,8 %. Också här pekar procentalen på en svårare situation med användning av obestämd form och tolkning av icke-generisk referens.

5.2.2.3 Summa alla korrekta svar - AK

Grupp I och grupp III

Den största skillnaden mellan grupperna ligger vid fasta fraser och tilltal - 20,8 %. Förhållandevis stor skillnad är också vid icke-generisk implicit referens (14,3 %). Grupp III har ett betydligt större antal korrekta svar i båda fallen. Vid generisk referens (i synnerhet i typerna 1 och 2) är skillnaden mellan grupperna mycket mindre (3,8-4,8 %). Vid generisk referens 2 beror den små skillnaden i antalen främst på att grupp I här har en mycket hög siffra av korrekta svar jämfört med sina andra procenttal för generisk referens och för övrigt.

Grupp I och grupp II

De största skillnaderna finns vid fasta fraser och icke-generisk unik referens (ca 10 %), fast också vid alla andra icke-generiska referenstyper har grupp II använt mycket mer korrekta svar än grupp I. Däremot vid generiska referenstyperna 2 och 3 samt vid generisk referens i övrigt är skillnaderna obetydliga. Svårigheter med icke-generisk referens för grupp I bekräftar igen. Skillnaden kan visa också studiernas påverkan på tolkning av icke-generiska kontexter.

Grupp II och grupp III

Skillnaden är störst vid fasta fraser (10,8 %) och stor vid generisk referens 3 (artikellös form) där grupp III har mest korrekta svar. Men vid icke-generisk unik referens har grupp II 1,2 % mer korrekta svar än grupp III. Vid generisk referens 1 (bestämd form) och alla andra användningsmöjligheterna av bestämd form (exklusive implicit referens) är skillnaderna mellan grupperna relativt små (1,2-2,3 %). Den

genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är 3,7 %. Det kan visa att användning av bestämd form inom olika kontexter utvecklas i stor utsträckning under studierna vid universitetet.

Alla ester och svenskar

Den största skillnaden ligger igen vid fasta fraser och tilltal (24,3 %). Stor är skillnaden också vid användning fria korrekta svar i de ställen som originaltexten har använt obestämd form (18,2 %) och vid icke-generisk referenstyp 5 (15,1 %). Medan den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är 10,6 %, kan procenttalen 5-6 % räknas som förhållandevis små. Procenttalen av denna storlek kan man hitta vid generisk referens 2 (obestämd form), definitiva attribut och artikellös form i övrigt. Fast vid icke-generisk referenstyp finns 2 subtyper med stor skillnad mellan grupperna i användning av fria korrekta svar, har anaforisk referenstyp en ganska liten skillnad mellan esterna och svenskarna, bara 7,4 %, som förmodligen visar att några delar av icke-generisk referens är lättare för ester att förstå än de andra.

5.2.2.4 Bestämthetsfel - BF

För bestämthetsfel se tabell 16.

Grupp I och grupp III

Den genomsnittliga skillnaden mellan grupperna är 7,7 %. Observera att skillnaderna här betyder skillnaderna mellan absolutvärden i tabell 16; de är inte relativa procent av den andra gruppens antal fel. Den största skillnaden mellan grupperna finns vid fasta fraser och tilltal (20,8 %), ganska stor (13,6 %) är skillnaden vid implicit referens och obestämd form (9,9 %). Förhållandevis liten är skillnad vid generisk referens och vid användning av artikellös form.

Grupp I och grupp II

Vid jämförelse av grupperna I och II borde nämnas att vid två referenstyper har grupp II gjort mer fel än grupp I fast skillnaderna i förekomst av fel är små (0,5-1,3 %). I båda fallen förekommer det vid generisk referens, vid typerna 2 och 3, och vid båda fallen beror det på att grupp II har gjort många fel, inte på det att grupp I har gjort få

fel. Detta bekräftas också genom små skillnader i procenttal i generisk referens som helhet (0,2 %) och i artikellös form (0,3 %). Stora skillnader mellan grupperna där grupp I har gjort mycket mer fel än grupp II kan man se vid icke-generisk unik och implicit referenstyp (respektive 9,1 och 7,6 %). Skillnaden i genomsnitt mellan grupperna är 3,8 %.

Grupp II och grupp III

Den största skillnaden kan man se i fasta fraser, men också vid generisk referenstyp 3 (artikellös form) är skillnaden jämförelsevis stor. (8,6 %). Lite förvånande är att vid icke-generisk unik referens har grupp II mindre fel än grupp III, fast skillnaden är bara 1 %. Skillnaden är liten också vid generisk referens 1 (bestämd form) och vid användning av bestämd form i övrigt (1,7 %).

5.2.2.5 Gruppernas andelar i alla bestämdhetsfel i de olika matriskategorierna

Tabell över alla gruppers bestämdhetsfel se bilaga 16.

Grupp I

Gruppens andel av bestämdhetsfel är störst vid icke-generisk implicit referens (57,6 % av alla fel i denna matriskategori). Gruppen har gjort ganska många fel också vid anaforsisk referens och vid bestämd form i helhet (51,3 och 51,7 %) och fasta fraser (50 %), medan gruppens genomsnittliga felandel är 47,7 %. Vid generisk referens av typer 2 och 3 har gruppen gjort 42 % av alla fel som är gruppens minsta felandelar.

Om man utgår från antalet bestämdhetsfel per informant så kan man sammanlagt säga att för grupp I är det svåraste användning av fasta fraser och obestämd form. Bland referenstyperna finns mycket mer fel vid icke-generisk referens, varav bara anaforsisk referens har ett relativt litet antal fel. Grupp II

Grupp II

Den genomsnittliga felandelen för gruppen av alla fel i en bestämdhetskategori är 30,4 %. Gruppens största felandelar finns vid generisk referens 3 (artikellös form; 39,2 %) och vid generisk referens 2 (obestämd form; 37,8 %) samtidigt som generisk referens 1 har en låg andel av fel, bara 25,5 %, vilket är t.o.m. lägre än grupp III har. Gruppen har i övrigt ganska låga procenttal i icke-generisk referens, det lägsta för unik referens

(22,1 %). Man kan säga att grupp II behärskar användning av bestämd form bättre än obestämd eller artikellös form. Detta bekräftas också av att procenttalet för generisk referens 1 (bestämd form; 25,9) och bestämd form som helhet (24,8 %) är också låga.

När det gäller felantal per informant och dess procent av alla svar så faller i ögonen stora värden på fasta fraser och tilltal, obestämd form och generisk referenstyp 3 (artikellös form). Andra generiska referenstyper har betydligt mindre fel. Ett litet antal fel finns också vid anaforisk referens och definitiva attribut. Vid användning av artikellös form är värdet ganska litet, men när man tittar på kontexterna där formen används så kan man se att av alla dessa kontexter är bara generisk referens 3 som förorsakar problem för informanter, medan användning av artikellös form i de andra kontexterna där artikellös form används (fasta konstruktioner, obestämd form i plural) har tillägnats ganska bra.

Grupp III

Grupp III har gjort i genomsnitt 22 % av alla bestämdhetsfel, Gruppens största felandelar ligger i icke-generisk unik referens (28,6 %) och generisk referenstyp 1 (bestämd form; 28,3 %). I båda fallen är gruppens felprocent större än hos grupp II. Ett relativt stort felantal kan man se också vid icke-generisk referens 5 (obestämd form; 25,8 %). Ett mycket litet felantal finns vid implicit referens - 14,1 %. Betydligt lägre än genomsnitt är gruppens andelar vid användning av definitiva attribut, fasta fraser och artikellös form på substantivet (17-19 %).

När man tittar på felantal per informant så kan man se att de mest problematiska ställen är fasta fraser och tilltal, unik referens och bestämd form i helhet och icke-generisk referens 5 (obestämd form). Den hela icke-generiska referenstypen jämfört med generisk referens känns vara svårare för informanterna i gruppen.

Alla esterna

Alla esternas grupper tillsammans har sina svaga områden inom fasta fraser och tilltal och icke-generisk referens (särskilt inom unik referens och icke-generisk typ 5, respektive). När det gäller frasernas form så har esterna mest gjort fel i de substantivfraser som i originaltexterna finns i obestämd form, medan artikellös form

har tillägnats mycket bättre (respektive värden 17,3 och 6,5 fel per informant). Detta påstående bekräftas dock inte direkt av jämförelse mellan de generiska kategorierna. Där ser man nämligen att esterna har gjort ett högre antal fel vid generisk typ 3 (artikellös). Denna omständighet kan förklaras med att fasta konstruktioner och obestämd form i plural, som esterna kan förhållandevis bra, står också artikellöst, vilket återspeglas på summan av artikellös form.

Sammanlagt kan man säga att esternas användning av bestämdhet sker inte enhetligt av grupperna. Det finns kontexttyper som är bättre tillägnade av en grupp och sämre av en annan. Emellertid finns det några områden som förorsakar förekomst av fel i större utsträckning hos flera informanter från alla grupper. Det mest problematiska området är sammansättning och användning av fasta fraser och tilltal som är svårt för alla esternas grupper. Förhållandevis bättre har esterna inlärt sig användning av fasta konstruktioner, särskilt när det gäller konstruktioner med indefinita attribut. Om man tittar på de tre huvuddistinktionerna så upptäcker man att esterna har större procenttalen vid icke-generisk, begränsad och specifik referens vilka tillsammans bildar den icke-generiska referenstypen 4 (summan av fel per informant 24,8). Fast det finns betydliga skillnader i hur informanterna gruppvis har gjort fel inom deltyperna av denna bestämdhetsvariant. Den svåraste deltypen för esterna är dock unik referens. När det gäller bestämd, obestämd och artikellös form så finns det största antalet fel per informant i obestämd form.

6. Korrelationsanalys av enkätdata.

Tabell över korrelationskoefficienterna finns i bilaga 20.

Korrelationsanalys visar starka samband mellan informantens plats i rangordningen och alla slags fel. Detta kunde förväntas därför att rangordningen gjordes efter felsummotna. Sambandet mellan gruppstillhörighet och platsen i rangordningen är dock svagare (0,67), men ännu relativt starkt. Det samma gäller sambandet mellan antalet år som informanten har sysslat med svenskan (studieår, arbetsår och sverigevistelser mm) och platsen i rangordningen (= 0,64). Sambandets styrka visar dock att inte alla som har sysslat med svenskan under ett stort antal år kan bestämdhet bra. Platsen i rangordningen har mycket svaga samband med antalet år som man har läst svenska utanför universitetet, svensklärarnas modersmål och längden på sverigevistelser (alla koefficienters absolutvärde är mindre än 0,02). Däremot kan man se relativt starka samband mellan platsen i rangordningen och antalet romaner som informanten har läst på svenska och antalet användningsområden av svenska. Till exempel kan en informants användningsområden av svenska - studier, läsning, översättning, tolkning, guidande, brevskrivning.

Början av svenskstudier har inte några starka samband, det starkaste är sambandet med längd på svenskstudier före universitetet - ju tidigare man har börjat desto större antal år har man läst utanför universitetet. Antalet lästa romaner på svenska har många relativt starka samband med de olika variablerna, vilket tyder på läsningens stora betydelse för bestämdhetsanvändning. Svaga samband har det med informanternas svensstudier före universitetstiden och svensklärarnas modersmål. Intressant nog visar koefficientens minustecken att sambandet är negativt - när läraren har haft estniska som modersmål så har informanten läst ett större antal romaner. Koefficienten kan emellertid bero på det att undersökningsledaren har bildat skalan på fel grunder. När man ser på samband mellan svensklärarnas modersmål och felantal så kan man också se att samband är nästan obefintliga. Detta bör undersökas vidare.

Antal användningsområden av svenskan har starka negativa samband med olika slags fel och starka positiva samband med flera variabler. men man kan se också att

sambandet med länderna på sverigevistelser är inte så stark, $r = 0,24$. Ju mindre man vistas i Sverige desto fler användningsområden för svenskan har man.

7. DISKUSSION OCH SAMMANFATTNING

Denna uppsats är en fortsättning av en tidigare uppsats. Vid undersökningen har använts samma övningstext och en liknande analysmetod som i den föregående undersökningen (Elken 2005). Undersökningen kan indelas i tre större etapper. Den första gäller vidareutveckling av analyskemat (matrisen) som användes vid min föregående undersökning och, rättelse av tester enligt kategorierna i den nya matrisen (tre huvuddistinktioner, strukturering av formfel). Den andra etappen gäller kvantitativ analys av informanternas testresultat beträffande korrekta svar och felsvar. Den tredje delen gäller analys av informanternas svar med hjälp av matrisen.

Den nya matrisen består av två större enheter - schemat för analys av formfel och schemat för analys av betydelse (korrekta svar och fel). Formdelen används bara för fel. Större delen av feltyperna i den gäller bestämdhetsmarkörernas felanvändning (saknande eller överflödiga artiklar, fel ändelser etc.), men det finns också möjligheter för att avskilja andra fel (t.ex. stavfel, saknande obligatoriska komman etc.) Feltyperna gäller alltså inte bara morfologi utan också sammansättning av fraser och kännedom om regler för marköranvändning vid olika omständigheter (t.ex. adjektivets ändelser vid olika konstruktioner av substantivfraser.) Formfelens förekomst (formfelmönstret) kan ses som en översikt över fel användning av grammatisk kontext eller bristfällig kunskap i grammatisk kontext. Betydelsedelen i sin tur ger en bred översikt över de olika kontexterna som är markerade i svenskan genom regelbunden tillämpning av ett system av artiklar och ändelser. Både korrekt och användning av dessa markörer kan analyseras med hjälp av matrisen. Formfelen och betydelsefelen står ibland i tätt samband med varandra tack vare bestämdhetsmarkörerna. Fel tillämpning av formparadigmat kan medföra oönskade förändringar i substantivfrasers betydelse. Inte sällan förekommer också konstruktioner (fasta eller inte fasta) där subatantivfrasens bestämda betydelse uttrycks med hjälp av substantiv i artikellös form, vilket kan vara mycket förvirrande för en språkinlärare. Med hjälp av matrisen bestämdes först substantivfrasernas bestämdhet i de ursprungliga texterna, sedan summerades informanternas data efter de olika kontexttyperna och sedan analyserades informanternas svar efter de olika svarstyperna för att få fram vilka aspekter hos

grammatisk och icke-grammatisk kontext är de svåraste för esterna. Informanterna bildade tre grupper som skilde sig från varandra i fråga om längd på deras svenskstudier vid universitetet. Med hjälp av matrisen var det möjligt att visa gruppernas skillnader från varandra som samtidigt gav information om svenskans inläring på olika kunskapsnivåer och svenskstudiernas påverkan på informanternas kunskapsnivå.

Men undersökningen gav information inte bara om informanternas kunskaper i kontextbehandling. Undersökningen gav också information om analysmetoden. Det utarbetade analys-schemat eller matrisen fungerade ganska bra och gav en bred översikt över dessa kontexttyper som var med. Jämfört med den första användningen av matrisen (Elken 2005) blev den kompletterade och förbättrade matrisen både större och mindre. Hela formlfalden var ny, men inom betydelsedelen, inom avdelningen för fasta konstruktioner, användes nu bara två konstruktionstyper - för definitiva och indefinita attribut. I matrisens föregående variant var denna del av matrisen betydligt större, den var indelad i flera olika klasser under både definitiva och indefinita konstruktioner, t. ex fanns det en särskild klass för possessiv pronomen plus substantiv, för räkneord plus substantiv etc. Eftersom substantivfrasens antal i klasserna var relativt litet så summerade jag dem efter de överordnade klasserna. Vid en nästa undersökning kan man använda matrisen både i dess gamla eller nya form eller utveckla alldeles nya avdelningar i den, exempelvis genom att lägga till en ny stor distinktion "klass - funktion" eller med indelning av de fasta fraserna i verbfraser, prepositionsfraser mm. Matrisens utsträckning kan förändras på grund av undersökningens syfte eller testets genre, egenskaper, stil mm. Matrisprincipen kan användas också för undersökning av andra grammatiska företeelser, t.ex för undersökning av användning av prepositioner eller verbformer, det kan användas för undersökning av texter eller informanter.

Hela undersökningen kan egentligen ses som ett stort projekt som man bara har börjat. Det finns inga säkra vetenskapliga material som man kan stödjas på. Alla delar i undersökningen finns bara under utarbetning. Med varje steg vidare upptäcker man att man har gjort fel, att någonting kan göras annorlunda för att få ett mer tillförlitligt resultat eller för att ge en grundligare bild av det man undersöker.

Först måste utarbetas övningstexterna. Man måste tänka på att texterna skulle ge en ganska överskådlig uppsättning av kontexter och att de innehåller ett tillräckligt stort antal substantivfraser. Texterna skulle ge också en större inomtextlig kontext för informanterna för att skapa bakgrund för bestämdhetsanvändning. Så gjordes övningarna av färdiga svenska tidningsartiklar m.m. Artiklarna hade en kontext som kunde hjälpa informanterna att använda bestämdhet rätt. Antalet olika former av bestämdhet blev dock ojämnt representerat i testet, eftersom detta är alltid fallet med naturligt språk, men det fanns tillräckligt många substantivfraser representerade inom de största matrisavdelningarna ändå. Några enstaka underavdelningar i den gamla matrisen behandlades nu tillsammans. Därigenom blev också resultatens tillförlitlighet större.

Tyvärr var tiden knapp för att undersöka informanternas svar inom större kontexter än de som utgjorde matrisens kategorier. Här menas kontexterna som skapades av texterna själva, dvs de inomtextliga verkligheterna, eller texternas genrer. För detta ändamål skulle hela undersökningen göras separat för varje delövning eller kanske för tre olika texttyper - berättelse, tidningsartikel (tre delövningar baserade sig på dem) och populärvetenskaplig tidningsartikel. Detta kan göras i framtiden.

Övningstexterna var inte fullständiga på flera sätt och detta förorsakade svårigheter för undersökningsledaren under flera undersökningsetapper. För det första var övningstexterna inte perfekta för denna undersökning. De innehöll nämligen för många *ett*-ord (i 189 substantivfraser av 609). 31 % av alla substantiv i de ursprungliga texternas substantivfraser var *ett*-ord och det är inte alltid så i språket, det är inte genomsnittet i svenskan. Vid rättelse av informanternas fel var det svårt att bestämma om de hade gjort bestämdhetsfel eller använt fel genus eller fel pluraländelse. När de hade skrivit ett *ett*-ord i naken form så kunde jag inte bestämma om det stod i singular eller plural. Paradigmat för *ett*-ord innehåller ju ändelsen *-(e)n* för plural, dvs. samma ändelse som markerar *en*-ordens bestämda form i singular. Därtill används samma ändelse vid en typ av *ett*-orden i obestämd form och vid annan typ av *ett*-orden i bestämd form. Denna felkälla upptäcktes tidigt och för att undvika sådana missförstånd lades till förkortningen Pl. till substantivet, som stod under luckan, när man borde använda substantivet i plural.

Men det visade sig vara förgäves i många fall. Både esterna och svenskarna gav inte akt på det och använde ofta singular i stället för plural och tvärtom. Först under den period när alla informanterna hade gjort sina övningar, lämnat in dem och deras fel rättades upptäckte jag att det är omöjligt att bestämma exakt om de kunde använda rätt bestämdhet för många av luckorna eller inte eftersom användning av plural var ett påtvingat val från undersökningsledarens sida. Användning av plural kunde t.o.m. tyda på att man måste använda obestämd form på substantivet, vare sig det var ett ord med generiskt betydelse i obestämd eller artikellös form, eller också ett ord med icke-generiskt betydelse i obestämd form.

När det gäller formen på substantiv så kan svårigheterna för en svenskinlärare börja redan när han ska böja ord. Det kan förekomma två större slags fel: man använder fel ändelse på substantivet därför att man inte kan välja rätt betydelse eller därför att man inte kan böja ordet rätt. De svåraste är ord med neutralt genus. En språkinlärare kan till exempel använda ändelsen -(e)n på ett ord för att markera ordets plural i obestämd form men egentligen markerar det bestämd form. I utrum markerar samma ändelse vanligtvis bestämd form singularis. Till exempel ordet *språk* vars obestämda form i plural är *språk* och bestämda form i plural är *språken*; pluralformen *språken* kan felaktigt användas i stället för obestämd form i plural eller i stället för bestämd form i singular där det också finns sådana ändelser. Om språkinläraren inte vet ordets genus kan hon föreställa sig att ordet *språk* är ett utralt ord och återigen använda ändelsen så att det får en annan bestämdhet som hon har avsett.

Restriktiva (nödvändiga) relativsatser, som bestämmer ett substantiv, kräver att substantivet ska stå i obestämd form efter den bestämda fristående artikeln. (Se bilaga 1, rad 195:... *under den tid (som) Homo Erectus fanns* .) Däremot om relativsatsen inte är restriktiv (icke-nödvändig relativsats) så behåller substantivet sin bestämda slutartikel. Ibland är relativsatsens nödvändighet en tolkningsfråga och den kan stå både i bestämd och i obestämd form (Ljung & Olander 1980: 121-123). Det är ytterligare en svår konstruktion för ester att förstå och leder till fel hos många av dem.

Felfrekvensen beror kanske också på substantivfrasens längd. Till exempel är det inte så svårt att tillägna sig konstruktionen med genitivattribut eller possessiv pronomen

plus substantiv. Men när substantivfrasen bestäms med ytterligare några attribut så förorsakar det oftast formfel när det gäller adjektivets svaga form eller substantivets form. Bland de svåraste substantivfraserna i testet var t.ex. *grundämnenas period iska system* och *den egna tillvarons förutsättningar* (se bilaga 1, rad 83 och rad 114).

Man blandar ofta ihop konstruktioner med olika demonstrativa pronomina *den*, *den här* och *denna* och använder substantivet med fel bestämdhet. *Den* och *den här* används med bestämd form och *denna* används i skriftspråket vanligen med obestämd form på substantivet.

Esterna kan inte reglerna för hur man använder titlar och tilltalar människor, dvs. att man inte känner till traditionen att huvudreglerna för användning av bestämdhet är avvikande. Ett exempel på felanvändning hittar man i texten:... *Hoppa ner pojke och låt...* (Se bilaga 1, rad 11 i övningstexten.) Där har större delen av informanterna använt formen *pojken*. Esterna skiljer inte heller på klasstillhörighet och värderande klassificering och hur man använder artiklar för att uttrycka betydelskillnader där. Vanligtvis används substantivet artikellöst för att visa någons klasstillhörighet (t.ex. *han är mjölnare*) och med obestämd artikel för att uttrycka värdering (t.ex. *han är en hårdhärtad man*).

Allt detta som är kopplat till problemet med substantivens genus och numerus kan medföra tre slags fenomen: för det första kan under en korrekt form döljas fel kontexttolkning som medför fel användning av bestämdhet, för det andra kan under en felform döljas en korrekt förståelse av kontexten, och för det tredje kan även under en korrekt form döljas två olika korrekta betydelser och två olika kontexttolkningar eftersom man inte vet om ordet har använts i plural i artikellös eller obestämd form.

Under rättelse av informanternas fel upptäckte jag att mina svenska experter hade gett olika svar i samma luckor. Förklaringen kan vara att det kanske beror på individuell stil av användning av bestämdhet eller individuell tolkning av kontexten. Under senare läsning av grammatikböcker fick jag ytterligare förklaringar till detta fenomen. Nämligen kan det bero på hur den som talar bedömer vilka kunskaper den tilltalade har och om denne kan räkna ut vad talaren menar med det han säger. Detta kan betyda att informanternas svar inte alltid är riktade till texten utan också till

undersökningsledaren som en möjlig partner i kontexttolkningen. Undersökningsläraren som partner var mer eller mindre känd för informanterna men deras bedömningar av hennes personlighet och kunskaper i ämnet samt position i institutionens akademiska hierarki kunde vara olika. Därefter kunde de också välja vilken form av bestämdhet de skulle använda.

Ord kan bestämmas olika av olika talare av några andra skäl också, t.ex. på grund av regionala olikheter i språket, talarens utbildning eller åldersgrupp, kommunikationens form (muntlig eller skriftlig). Exempelvis kan inte användning av bestämd form på substantivet efter det demonstrativa pronomenet *denna* (t.ex. *denna nack delen*), något som är ett vanligt bruk i södra Sveriges talspråk, räknas som fel. Men man kan peka på att här har man med en skriftlig uppgift att göra och därför skulle man vänta sig att informanterna följer skriftspråkets regler. Tillsammans med mina svenska experter bestämde jag att esternas fel skulle rättas efter ett så liberalt mönster som möjligt, dvs. att alla varianterna som räknades som korrekta av minst en svensk expert godkändes hos esterna. En sådan taktik skulle kompensera situationen att svenskarnas grupp var så liten och facit som utarbetades med hjälp av deras svar antagligen inte omfattade alla möjliga korrekta varianter.

Övningarna utarbetades på materialet som inte var förutsett att användas i undervisningsmiljö. Texterna behölls i deras ursprungliga form i allt utom substantivfraser. Jag hoppades att alla informanterna på så sätt ska få samma kontext så att de kan tolka kontexterna likadant och bestämma substantiven lätt. Under undersökningstiden blev jag allt mer medveten om kontextens roll i sådana uppgifter när det gäller inomtextlig och utomtextlig kontext. Tillämpning av bestämdhet beror på båda av dem samtidigt. Inomtextlig kontext är å ena sidan den s.k. grammatiska kontexten som beror på språkets regler för sammansättning av substantivfraser och användning av bestämdhetsmarkör i de andra inomtextliga och utomtextliga kontexterna. Grammatisk kontext är avgörande t.ex. vid användning av substantiv tillsammans med bestämningsord. Grammatisk kontext är ofta också så sträng att den inte tillåter några undantag vid sammansättning av konstruktioner. Det kan man se hos de s.k. fasta konstruktionerna som har en viss betydelsevariant när det gäller bestämdhet och de används alltid i sammas kontexttyp. Å andra sidan kan man inte bortse från att textens innehåll skapar en egen verklighet. Denna verklighet liknar

omvärlden och kan referera till någon utomtextlig referent, men den behöver inte göra det. Den inomtextliga verkligheten fungerar ändå självständigt och kan också självständigt struktureras. Också utomtextlig kontext, omvärlden och det som finns närvarande i situationen påverkar användning av bestämda och obestämda former, exempelvis kunskaper om sakernas och företeelsernas abstrakthet eller konkretitet, unikheter och uppbyggnad. Också mediet - skrift eller tal - räknar man in i den utomtextliga kontexten eftersom det ibland påverkar användningsmönstret av olika former av bestämdhet.

När man ser på övningstexterna som en texttyp för sig så förstår man snart att undersökningsledaren på flera sätt har inblandat sig i undersökningens innehåll. För det första har hon skapat en inomtextlig verklighet åt sina informanter genom att stypa de ursprungliga tidningstexterna. Det var alltså en annan texttyp som kompletterades av informanterna, den var en övningstext. Också innehållsmässigt var övningstexterna, som informanterna kompletterade, inte de ursprungliga texterna. Den stypade texten gav informanterna en fattigare kontext eftersom varje komponent i en text bidrar till vid kontextuppbyggnaden. Övningstexterna blev fattigare därför att de presenterade kontexten utan substantivfraser i deras ursprungliga form. Dessutom inblandade sig undersökningsledaren i undersökningen genom att skriva under luckorna förkortningarna Pl. för plural och G. för genitiv så att informanterna inte kunde bestämma fritt över former de skulle använda. Det var alltså inte förvånande att informanterna var tvungna att använda så många fria korrekta svar. Med hjälp av dem försökte de kanske lösa problemet med den stypade (kon)texten.

Trots att det finns så många olika kontexter som kan ha inflytande på informantens val så tror jag inte att de alltid har tagit hänsyn till dem. Antagligen är större delen av dem ganska okunniga när det gäller möjligheter att välja mellan formerna. Kontexttolkningen undervisas inte särskilt grundligt under grammatikkurserna. Esterna har också en vana av att tänka mycket på grammatikreglerna och enligt dem göra sina val. Estniskan är ett normerat språk och det krävs att man måste kunna reglerna. Eller så följer de sin "inre känsla", som man säger på estniska, när de ska använda bestämdhetsmarkörer. Det sista betyder kanske att man tror att man hört eller sett att svenskar någonstans har använt en fras med en sådan struktur på samma sätt. Bakgrunden till en sådan "frihet" hittar vi i esternas modersmål där det inte är så

viktigt hur man uttrycker bestämdhet i en viss kontext, vare sig i en inom- eller utomtextlig kontext, eller vilka regler man därvid tillämpar. Bestämdhet som grammatisk kategori saknas i estniskan. Men svenskan ger antingen för litet regler (grammatikdelarna i läroböcker) eller för många olika regler (grammatikböcker) för kontextstrukturering och användning av bestämdhetsmarkörer. Esterna får inte det de vill av dem.

Grammatikreglerna som är en del av den grammatiska kontexten är mycket komplicerade i svenskan när det gäller tillämpning av bestämdhet hos substantiv. Vanligen får man veta en liten del av dem men de räcker inte till i de mer komplicerade kontexterna. Det finns en hel del bestämningsord som kräver att man alltid ska använda en viss typ av bestämdhet, men det finns ett antal andra som används tillsammans med olika bestämdhetsformer och som bara delvis styrs av kontexten. Ofta är det ganska svårt att välja rätt, särskilt när input i en autentisk språkmiljö har varit tämligen liten. Valet blir inte lättare av att man inte vet vilken reglernas hierarki är eller om en sådan överhuvudtaget finns. Är det kanske möjligt att man kan använda ett ord i bestämd form utan att det har varit introducerat i obestämd form i föregående text? Grammatikreglerna säger vanligen att så kan man inte göra. Men det är fel. Till och med i denna uppsättning av övningar som användes i denna undersökning introducerades många ord i bestämd form. Vanligen handlade det unika föremål eller företeelser som läsaren måste känna till. Det har gjorts också undersökningar där man har arbetat genom många texter och hittat att regeln sällan följs (Wijk-Andersson 1994). En est som läser svenska kan inte veta det när grammatikböckerna eller läraren inte förklarar läget.

I denna undersökning har jag alltså försökt att få en bredare bild av esternas egentliga kunskaper i bestämdhet. Med detta syfte har jag använt olika slags summor och procenttal för varje informant där jag har tagit hänsyn till alla substantivfraser som de använde i övningarnas luckor. Analysen har gjorts kvantitativt, dvs. hur många fel eller korrekta svar det finns men inte varför de gjorts, och sedan har informanterna gruppvis jämförts med andra informanter. Grupperna har jämförts med varandra för att hitta några drag hos bestämdhet som är gemensamma för gruppen. Eftersom grupperna bestod av informanterna på olika nivåer när det gäller deras svenskstudier

på universitetet så gav gruppernas svar också en bild över studiernas påverkan på kunskaperna. Analysen gjordes med hjälp av matrisen (se bilagor 4 och 5).

I den tredje delen av undersökningen har använts en kompletterad analysmatris med hjälp av vilken det visades hur många fel informanterna gör vid tillämpning av olika aspekter av bestämdhet. Matrisen bestod av fem större klasser av bestämdhet (Pettersson 1976: 119-126) grundad på om frasen har generisk eller icke-generisk referens, frasens begränsning och specifikhet; den innehöll också fyra underkategorier för icke-generisk bestämdhet. Vid sidan av dem fanns i matrisen två viktigaste klasser av bestämmande attribut (indefinita och definita) som kräver att man måste använda en viss typ av bestämdhet. Vid sådana konstruktioner använder man till exempel ibland substantivet i artikellös form i bestämd betydelse, vilket kan vara en av faktorer som vilseleder andraspråkstalare när de försöker att bestämma substantivets bestämdhet.

Tillsammans med en av de svenska experterna bestämdes alla substantivfraser i de ursprungliga texterna med hjälp av matrisen för att få en jämförelsegrund för undersökningen. När det var klart vilken bestämdhet alla substantiv hade så blev det möjligt att bestämma vid vilken bestämdhetsvariant esterna mest gjort fel och hur felen distribuerades mellan de olika kunskapsnivåerna.

Att bestämma substantivfrasens bestämdhet var mycket svårt för både mig och min svenska expert. En svensk tänker ju inte vetenskapligt när hon använder bestämda och obestämda former i verkligheten. Dessutom upptäckte jag att det finns ord där det var nästan omöjligt att avgöra vilken bestämdhetsform textens författare har avsett, särskilt gäller det skillnaden mellan obestämda former i generisk och icke-generisk betydelse. I båda fallen har man en konkret individ eller företeelse för ögonen när man talar/skriver och gränsen mellan dem är inte så tydlig heller. I övningstexterna fanns flera sådana ord som kunde begränsas på något sätt men det var inte alltid klart om de används i generisk eller icke-generisk betydelse. Särskilt svårt var det i texten Varför talar vi? där det upprepade gånger användes orden *språk*, *djur* och *människa* både i generell och realistisk betydelse. Det skulle ju annars inte ha varit problem eftersom den grammatiska formen ju ser likadan ut, men när man måste bestämma ordets betydelse blev det nästan omöjligt att avgöra bakgrunden.

Matrisen har nu förbättras och kompletteras under denna undersökning och den tar hänsyn till ett stort antal varianter av bestämdhet. Det har utarbetats en variant av den ursprungliga matrisen för analys av formfel och betydelsedelen har också modifierats (se ovan). Matrisen fungerade ganska bra. Vid sidan av analys av gruppernas svar som sammanfattas nedan kan man använda denna matris också för analys av en informants svar eller fel så att varje informant kunde få veta sin egen användning av bestämdhet och se var hon mest haft fel och i vilken typ av bestämdhet eller grammatisk konstruktion de förekom. Det har inte gjorts under denna undersökning. Men ändå kan man redan efter en ytlig analys av de enskilda informanternas resultat påstå att felvärdena vid användningen av definitiva attribut beror på några enskilda informanternas stora felantal på användning av konstruktioner med genitivattribut. Detta är alltså inte en för alla ester gemensam feltyp, utan bristande inläring hos ett fåtal av dem och särskilt för dem i lägre och mellersta kunskapsgrupperna. För ett litet antal informanter förekom specifika fel i ett större antal bland formfelen, särskilt under kategorin ”annat”, men också t.ex. i artikelanvändning.

Informanterna har gjort sammanlagt 2096 bestämdhetsfel och 1290 formfel. Antalet formfel är nästan två gånger mindre. Felantalen per informant är därvid 57 och 34. Vid bestämdhetsfel är felantalet hos den bästa informanten 15, 4 gånger mindre än hos den sämsta; skillnaden med medelvärdet är 7,1 gånger. Hos formfelen är samma värden respektive 11,7 och 4,5 gånger. Antalet fel i grupperna visar också en stark tendens mot minskning i riktning från grupp I till grupp III. Detta gäller för båda typerns fel och förekomst av dem i nästan alla kontexttyperna. Det visar tydligt hur språkstudier vid universitetet påverkar studenternas kunskaper.

I motsats till mitt antagande visade denna undersökning att esterna har större problem med icke-generisk bestämdhet än med generisk, vilket kanske kan förklaras med att de olika formerna av generisk bestämdhet i stor utsträckning kan ersättas med en annan form för att uttrycka generell betydelse, fastän inte hur som helst. Vid tillämpningen av generisk bestämdhet är procenten av fel 53-66 % av alla substantivfraser under denna bestämdhetskategori, medan vid olika varianter av icke-generisk bestämdhet ligger värdena mellan 57-85 %, varav det högsta procenttalet hittar man hos icke-generisk bestämdhet på dess icke-begränsade variant eller med

andra ord vid de fall som obestämd form av substantiv borde användas. Men också andra områden av icke-generisk bestämdhet var problematiska, utom anaforisk referens. För grupp I och grupp II var den svåraste referenstypen implicit referens, för för grupp III unik referens. Sammansättning av fasta fraser och tillämpning av bestämdhet i korrekt form i dem var svårt för alla grupper fast grupp III var mycket bättre än de andra.

Genom korrelationsanalysen fick jag en klar uppfattning om att det finns en tydlig skillnad mellan dem som börjar sina studier vid universitetet och dem som redan är färdiga med studierna. Under studietiden förbättras studenternas kunskap i att använda bestämda och obestämda former på substantiv enormt fast det redan på årskurs 1 finns enstaka studenter som har en hög kunskapsnivå. Korrelationsanalysen visade också att ju bättre en informants kunskaper (enligt gruppnummer) är, desto fler korrekta svar som överensstämmer med originaltexten (OK) har hon och att det finns en tendens att den som oftare använder de fria korrekta svaren (FK) också har fler bestämdhetsfel (se bilaga 19). Men sambandet var svagt. Det betyder antagligen att de fria korrekta svaren och felsvaren inte har ett djupare samband sinsemellan, men detta borde undersökas vidare. Ett starkare samband finns däremot mellan esternas och svenskarnas fria korrekta svar. De följer samma användningsmönster genom kontexttyperna och de fria korrekta svaren hos grupp III liknar mest användning av dem av svenskarna.

Det genomfördes också korrelationsanalys av enkätdata (se bilaga 20). Det hittades ett antal starka samband mellan variablerna som var förväntade, t.ex ett positivt samband mellan grupptillhörighet och plats i rangordningen. Resultaten blev oförväntade vid två tillfällen. Först var förvånande att sverigevistelsernas längd och svensklärarnas nationalitet inte spelade någon större roll vid informantens felantal och plats i rangordningen. Intressant var också se starka samband mellan platsen i rangordningen och antalet användningsområden av svenskan och antalet romaner som informanter hade läst på svenska. Det kan visa att en autentisk språkmiljö inte har någon större påverkan på språkkunskaper på avancerad nivå när man inte använder språket tillräckligt mycket, medan en intensiv användning av språket (aktivt eller passivt) i icke-autentisk språkmiljö kan ge ganska goda kunskaper när det gäller användning av bestämdhet och bestämdhetsmarkörer. Antalet lästa romaner hade

också ett starkt samband med antalet användningsområden av svenskan, vilket kan visa ett större intresse för språket hos de som läser mer.

Till skillnad från finskan, har man inte gjort några grundligare undersökningar om esternas bruk av bestämda och obestämda former av substantiv i svenskan. Man vet att språkinläring mest beror på en naturlig inlärningsgång men det påverkas också av modersmålet. Särskilt stor är modersmålets påverkan i början av andraspråksinläring men det kan fortsätta också på senare stadier (Kotsinas 1991). Jag tror att för dem som läser språket utanför en autentisk språkmiljö och därför får mycket felaktig input, skulle det vara viktigt att få påpekat de vanligaste mönstren för hur esternas modersmål kan påverka deras svenska. En sådan kunskap kan hjälpa till vid inläringen av bestämdhet eftersom det kan finnas några likheter mellan språken eller fasta fall där en grammatisk konstruktion i estniskan alltid motsvaras av en viss konstruktion i svenskan. Det kräver först att man undersöker hur och när bestäms substantiv på estniska, vilka medel man använder för det, hur och i vilka kontexter de tillämpas osv.

Här kan man utnyttja de jämförande undersökningar som gjorts med finskan som ju är nära besläktad med estniskan (Wikström 1977: 19-23; Amnell & Saari 1984). Finskan och estniskan saknar båda species som grammatisk kategori, men de saknar inte species som semantisk kategori. Inget av dessa två språk har artiklar för att uttrycka species. Species framgår av kontextuella faktorer och omvärldskunskap. I finskan markeras det både syntaktiskt, morfologiskt och lexikaliskt, t.ex. med hjälp av indefinita och definitiva pronomen (Sundman 1994). Bland speciesmarkörer nämner hon ordföljd - substantivfraser som syftar på en känd referent placeras tidigt i satsen medan substantivfraser som syftar på någonting nytt gärna placeras i slutet satsen. Bestämdhet markeras också med kasus. Sundman hävdar också att växling mellan kasusformerna partitiv, nominativ och ackusativ i finskan påminner om en växling mellan obestämd och bestämd form i svenskan. Amnell & Saari (1984) pekar på att subjektets placering före eller efter predikatet och predikatets numerus också är viktiga. Kanske kan det finnas samma varianter för att bestämma ord i estniskan också. Eller så har vi ett annat system.

Det finns många fall där bestämdhetsanvändning i svenskan och finskan överensstämmer, men man kan hitta också fall där man måste ha någon bestämning på substantivet i svenskan men där det inte krävs i finskan (Sundman 1994). Man vet inte om läget är liknande mellan svenskan och estniskan. Under senaste tiden har man talat om att ordet *se* (det) i finskan har börjat företräda som artikel. Renate Pajusalu har analyserat indefinita pronomina *mingi* (någon) och *üks* (ett) användning och betydelse i estniskan och kommit fram till att ordet *üks* har börjat likna en indefinit artikel (Pajusalu 1997 och 2000). Allt detta tyder på att det skulle behövas en närmare undersökning och en grundlig kontrastiv analys mellan estniska och svenska. Detta ska bidra till att esternas kontexttolkning för bestämdhetsanvändning förbättras.

Språkinlärning är dock inte alltid en process som fortsätter tills man fullständigt behärskar språket. Eftersom jag känner nästan alla informanterna personligen och har hört och sett hur de använder språket så har jag lagt märke till att några av dem har stannat i sin språkliga utveckling. Framför allt gäller det några av de informanter som längst har vistats i Sverige. Deras språk har fossiliserats, dvs. stannats i sin utveckling, kanske redan före deras studietid vid universitetet. En annan iakttagelse gäller ett ganska stort antal studenter vars svenska har stannat i sin utveckling under studerande vid universitetet. De lär sig nya ord och begrepp, men använder dem enligt förstenade grammatiska regler. En förklaring är kanske att de har sett att de klarar sig ganska bra utan att behöva förbättra sitt språk. De förstår allt och kan skriva sina uppsatser någorlunda bra, vilket gör att de inte har någon motivation för att förbättra sina kunskaper. De motiveras inte heller av att de kan behöva sin svenska i framtiden eftersom många av dem inte kommer att använda språket i sin yrkesverksamhet.

Man vet att fossilisering av språket kan förekomma eller börja redan i mycket tidiga inlärningsstadier. Om språkinläraren kan tillfredsställa sina kommunikationsbehov så händer det vid vilken inlärningsfas som helst. Språkinläraren skapar sig ett system av grammatikregler som han tillämpar så att han med hjälp av dem kan uttrycka allt han vill. Vanligen innehåller ett sådant system drag både av källspråket och av målspråket, möjligen t.o.m. av ett tredje språk. Ur en målspråkstalarens synvinkel gör han många fel men de kan förstå vad han säger ändå. Vid en närmare undersökning kan man se att felen är resultat av tillämpning av ett personligt felaktigt system (Kotsinas 1991).

Sådana system kan förekomma många och olika, t.o.m. bland dem som har samma källspråk och samma målspråk, därför att språket kan stanna i sin utveckling på olika stadier. Man vet också att inlärarespråket undergår samma stadier när det utvecklar sig som språket hos barn när de lär sig sitt förstaspråk (Kotsinas 1991). Utan att närmare undersöka mina informanternas system och kunskapsnivåer i jämförelse med svenska barn har jag under det att jag rättade informanternas fel lagt märke till att flera av dem har några systematiska fel i sitt språk. Till exempel har en av dem, som jag räknade in i gruppen med bästa svenskunskaper, fått en vana att alltid använda substantiv utan artikel när de har abstrakt betydelse i kontexten. Flera informanter i de svagare grupperna har använt för mycket substantiv med adjektivattribut utan fristående bestämd artikel, dvs. de har övergeneraliserat svenskans möjlighet att göra så när det finns ett fast samband mellan substantiv och bestämningsord. En av informanterna har använt många gånger demonstrativpronomenet *den här* vid adjektivförsedda substantiv i stället för fristående bestämd artikel. Rätt vanligt är att man även på årskurs 4 inte har tillägnat sig de fasta grammatiska konstruktionerna som exempelvis att substantiv alltid står utan bestämd slutartikel efter genitivattribut. Det pekar också på en bristfällig undervisning eller för litet motivation att förbättra sitt språk.

Sammanfattningsvis kan man säga att denna undersökning gav mycket material som borde analyseras vidare. Det användes ett test som visade tydligt olika sidor vid esternas användning av bestämdhet i svenskan. Testet och analysen visade också, vilka starka och svaga sidor har ett test som baserar sig på löpande text. Det ger en fullständigare kontext för informanterna genom att skapa en inomtextlig verklighet tillsammans med dess förutsättningar för kontexttolkning. Informanternas svar kan jämföras med originaltexterna och med varandra och data kan analyseras statistiskt. Nackdelen med ett sådant test är att de olika kontexttyperna är representerade med olika antal substantivfraser, några viktiga konstruktioner i språket kan förekomma i ett alltför litet antal substantivfraser.

Som ovan sagt så modifierades och kompletterades analysens schemat (matrisen) under undersökningen. Sedan tillämpades det för analys för både grammatisk kontext (förekomst av formfel, användning av fasta grammatiska konstruktioner) och icke-grammatisk kontext (användning bestämdhetsmarkörerna i olika inomtextliga kontexter). Med hjälp av matrisen bestämdes vilka formfel esterna gör i de olika

grupperna och vilken kontexttyp orsakar förekomst av större antal fel hos ester. Med hjälp av korrelationsanalys undersöktes hur olika faktorer vid svenskinlärning och användning av svenska påverkar esternas kunskaper.

Resultaten av formfel visade att det finns fem feltyper som är vanligast för ester: användning av fel genus och pluraländelser, fel användning av adjektivändelser inom fraserna, saknande fristående bestämd artikel och fel numerus (kongruensfel).

Resultaten av undersökning av betydelsefel visade att det svåraste för ester var användning av bestämdhet i fasta fraser och vid icke-generisk referens, däribland implicit referens för grupperna I och II och unik referens för grupp III. Också användning av obestämd form var problematiskt. För de lägre kunskapsnivåerna var försakade problem artikellös form på substantivet.

Matrisen kan kompletteras och modifieras i framtiden men redan nu kan man säga att med hjälp av den kan man få nyttigt material för att förstå vilka aspekter hos bestämdhet som vållar svårigheter för ester. Matrisen kan användas också för undersökning av andra grammatiska kategorier, andra områden inom språket eller av olika typers texter.

Litteraturförteckning

- Amnell, Inga-Britt, Saari, Mirja. 1984. *Kurs i svensk grammatik 1* . Tredje omarbetade upplagan. Jyväskylä
- Bolander, Maria. 2001. *Funktionell svensk grammatik* . Stockholm
- Chesterman, Andrew. 1991. On definiteness. A study with special reference to English and Finnish. Cambridge
- Elken, Maiu. 2005. Bestämda eller obestämda ester? En studie över esternas speciesbruk. Tartu
- Ekerot, Lars-Johan. 1995. *Ordföljd. Tempus. Bes tämndhet. Föreläsningar om svenska som andra språk* . Malmö
- Henriksson, Bert, Hene, Britta, Bolander, Maria. 1983. *En flicka gråter inte. Om svenskans artikelbruk* . Umeå
- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära* . Stockholm
- Kiviste, Kadri. 2001. *Prepositioner i estniska studenters svenska* . Magisterarbete. Tartu
- Kotsinas, Ulla-Britt. (1991) 1995. *Invandrare talar svenska* . Stockholm
- Körner, Svante, Wahlgren, Lars. 1998. *Statistiska metoder* . Lund: Studentlitteratur
- Ljung, Magnus, Ohlander, Sölve. (1971) 1980. *Allmän grammatik* Lund
- Pajusalu, Renate. 2000. "Indefinite determiners mingi and üks in Estonian". I: Erelt, Mati (red.). *Estonian: Typological Studies* IV. Tartu
- Pajusalu, Renate. 1997. "Is there an article in (spoken) estonian?". I: Erelt, Mati (red.) *Estonian: Typological Studies* I. Tartu
- Pettersson, Thore. 1976. Bestämda och obestämda former. I: Gårding, Eva (utg.). *Kontrastiv fonetik och syntax* Malmö
- Sundman, Marketta. 1994. Species i jämförande perspektiv: svenska och finska. I: *Svenskans beskrivning* 20. Lund
- Wijk-Andersson, Elsie. 1994. "Bestämthetsmarkering och bestämdhetsgivning". I: Holmbeg Anders, Larsson, Kent (utg.) *Svenskans beskrivning* 20. Lund
- Wikström, Kaj. 1977. *Speciesproblemet i nusvenskt språkbruk* I-II. Tammerfors

Förkortningar

(*K - betyder korrekt svar; förekommer inte ensam)

(*F - betyder felsvar, form- eller fri; förekommer i olika kombinationer med andra bokstäver)

AK - alla korrekta svar

OK - korrekt svar som sammanfaller med originaltextens variant (**O**riginal**K**orrekt)

FK - korrekt svar som skiljer sig från originaltextens variant (**F**ri **K**orrekt)

BF - bestämdhetsfel

FF - formfel

AF - alla fel

GR - grupp

SF - substantivfras

Gen - genitiv

Pl - plural

Indef - indefinita attribut

Def - definitiva attribut

f - fasta uttryck och ordpar

t - tilltal, titlar

Bilagor

- Bilaga 1. Övningstexterna.
- Bilaga 2. En övning.
- Bilaga 3. En sida i grundtabellen.
- Bilaga 4. Formfel.
- Bilaga 5. Informanternas svar i bestämdhetskategorierna.
- Bilaga 6. Informanternas felsummor.
- Bilaga 7. Originaltexternas bestämdhetsvarianter.
- Bilaga 8. Antalet formfel per informant.
- Bilaga 9. Gruppernas andelar vid olika formfelstyper.
- Bilaga 10. Antalet fel per informant - formfel.
- Bilaga 11. Formfelsanalys. Medelvärden.
- Bilaga 12. Formfelsanalys. Differenser.
- Bilaga 13. Gruppernas felprofiler - formfel.
- Bilaga 14. Informanternas summor av fel och feltyper.
- Bilaga 15. Fria korrekta svar - jämförelse mellan esterna och svenskarna.
- Bilaga 16. Bestämdhetsfel
- Bilaga 17. Antalet fel per informant i grupperna.
- Bilaga 18. Gruppernas felprofiler - bestämdhetsfel.
- Bilaga 19. Jämförelse mellan fria korrekta svar och bestämdhetsfel.
- Bilaga 19a. Jämförelse mellan fria korrekta svar och bestämdhetsfel.
- Bilaga 20. Korrelationsanalys av enkätdata.
- Bilaga 21. Jämförelse av svar
- Bilaga 22 Jämförelse av svar II

Bilagor

Bilaga 1. Övningstexterna.

	MJÖLNAREN
1	<p><u>Mjöltnaren</u> och <u>hans son</u> skulle gå till <u>staden</u> för att sälja <u>en åsna</u>. Det dröjde inte länge förrän de mötte <u>några flickor</u> som kom, pratande och fnissande, från <u>staden</u>.</p> <p>- Nej, men titta! skrattade <u>en av flickorna</u>. Har ni någonsin sett <u>dummare människor</u>? Dom går till fots när de har <u>chansen</u> att rida på <u>sin åsna</u>.</p>
5	<p><u>Den gamle mannen</u> som hörde det sa tyst till <u>pojken</u> att sätta sig upp på <u>åsnans rygg</u>. Så fortsatte de, <u>pojken</u> red och <u>den gamle mannen</u> gick bredvid.</p> <p>Efter <u>en stund</u> passerade de <u>några gamla män</u> som satt och samtalade på <u>en bänk</u>. De såg gravallvarliga ut.</p> <p>- Nu ser ni vad jag menar, sa en av dem, när <u>mjöltnaren</u> och <u>pojken</u> kom förbi. <u>Ungt folk</u> har <u>ingen respekt</u> för <u>ålderdomen</u> nu för tiden. När jag var ung förekom det inte att <u>en pojkvasker</u> red, när <u>hans pappa</u> gick till fots. Hoppa ner <u>pojke</u> och låt <u>din gamle far</u> vila <u>sina ben</u>.</p> <p><u>Sonen</u> hoppade lydigt ner från <u>åsnans rygg</u> och <u>mjöltnaren</u> satt upp. De hade inte färdats länge förrän de mötte <u>några kvinnor och barn</u>.</p>
15	<p>- Du är allt <u>en hårdhärtad man</u> du, ropade de, hur har du <u>mage</u> att rida när <u>din stackars lilla pojke</u> knappast orkar hänga med?</p> <p><u>Mjöltnaren</u> stannade och lyfte upp <u>pojken</u> och satte honom bakom sig. När de var nästan framme i <u>staden</u> mötte de <u>en handelsman</u> som sa:</p>
20	<p>- Hör ni ni! Är det här <u>er egen åsna</u>?</p> <p>- Ja, svarade <u>den gamle mannen</u>.</p> <p>- Då förvånar det mig verkligen att ni kan behandla honom så, sa <u>handelsmannen</u>. <u>Två starka karlar</u> som ni måste lättare kunna bära honom än han er.</p>

25	<p>Vid det här laget hade <u>mjöl'naren</u> lärt sig att ta <u>råd</u>. - Vi får väl försöka det då, sa han fogligt.</p> <p><u>Mjöl'naren</u> och hans son hoppade lydigt ner från åsnans rygg. Först band de ihop djurets <u>fötter</u>, sedan stack de <u>en stång</u> genom <u>repen</u>, lyfte upp <u>åsnan</u> och bar honom på <u>sina axlar</u>. De fortsatte <u>vägen</u> fram, med <u>åsnan</u> hängande upp och ner.</p>
30	<p>Snart kom de till <u>en bro</u>. <u>Floden</u> nedanför flöt genom <u>staden</u>. <u>På bron</u> stod massor med <u>folk</u>, som alla började skratta och peka <u>finger</u> åt <u>mjöl'naren</u> och <u>hans pojke</u> där de knogade <u>vägen</u> fram. Många kom utspringande från <u>sina hus</u> för att se vad som stod på och varför alla förde <u>ett sånt väsen</u>. Snart stod <u>en väldig mängd skrattande människor</u> framför dem och spärrade <u>vägen</u>.</p>
35	<p>Men detta blev för mycket för <u>den stackars åsnan</u>. Han sparkade och kämpade och vred ända tills <u>repet</u> lossnade kring <u>hans fötter</u>. Han ramlade ner från <u>stången</u> och föll över <u>det låga broräcket</u> rakt ner i <u>vattnet</u>.</p>
40	<p><u>Den gamle mannen</u> och hans <u>pojke</u> fick vandra hem igen. Det fanns ingenting annat att göra. - <u>En annan gång</u>, muttrade <u>mjöl'naren</u>, gör jag som jag själv vill.</p>
45	<p><u>Busschaufför misstänkt glad</u></p>
50	<p>Att <u>en busschaufför</u> ska vara utrustad med <u>ett glatt humör</u> är väl bekant. Men hur glad får han egentligen vara? <u>En fingervisning</u> om det fick <u>busschauffören</u> Sven Jönsson när han i <u>veckan</u> rattade <u>bussen</u> på <u>linje 220</u> från Höganäs till Helsingborg.</p> <p>- Inte för glad, säger han till <u>Helsingborgs Dagblad</u>.</p> <p>Sedan han hälsat <u>sina passagerare</u> välkomna med ett ovanligt brett leende vid stadshuset i Höganäs möttes han av <u>en obehaglig överraskning</u>. Strax utanför <u>det lilla</u></p>

55	<p><u>samhället Viken</u> mötte <u>chauffören en polisbil</u> som vände tvärt över <u>vägen</u> med <u>blåljus</u> på.</p> <p>- De begärde <u>en alkotest</u>. Jag protesterade först, men de sade att någon hade ringt och påpekat att jag var onykter, säger Sven Jönsson.</p> <p><u>Alkotesten</u> visade grönt och då fick <u>poliserna</u> förklara för <u>passagerarna</u> att <u>färden</u> kunde fortsätta eftersom <u>chauffören</u> inte alls var full. Sven Jönsson tog naturligtvis illa vid sig och övervägde till och med att sluta som <u>busschaufför</u> efter <u>28 år</u> i yrket.</p>
60	<p>- Man får tydligen inte vara glad på <u>sitt arbete</u>, konstaterar han besviket.</p>
65	<p><u>Guden Tor gav namn åt nytt grundämne</u></p>
70	<p>Torium: Omkring 1815 trodde <u>den svenske kemisten Jöns Jakob Berzelius</u> felaktigt att han hade upptäckt en <u>kemisk förening</u> av ett <u>nytt metalliskt grundämne</u>. Han gav <u>metallen namnet torium</u> efter <u>åskguden Tor</u> i <u>den nordiska mytologin</u>.</p>
75	<p><u>Tio år</u> senare upptäckte Berzelius dock själv <u>felet</u>, eftersom han genom <u>ytterligare försök</u> blev klar över att <u>hans toriumoxid</u> bestod av <u>ytriumfosfat</u>.</p>
80	<p><u>År 1829</u> upptäcker Berzelius <u>en ny jordart</u> i <u>ett norskt mineral</u>, funnet av Hans Morten Thrane Esmark. Jordarten hittades i <u>mineralet torit</u>. Berzelius använde <u>namnet torium</u>. Denna gång för ett verkligen existerande nytt grundämne.</p> <p>Senare lyckades <u>denne kemist</u> att framställa <u>lite orent torium</u> genom att upphetta en <u>blandning av kalium och kaliumtoriumfluorid</u>. <u>År 1898</u> kunde <u>den polskfödda franska kemisten Marie Curie</u> och <u>hennes tyske kollega Karl Schmidt</u> oberoende av varandra rapportera att <u>grundämnet torium</u> är radioaktivt.</p> <p>I <u>grundämnenas periodiska system</u> tillhör <u>torium</u> de så kallade aktiniderna som utgörs av de</p>

85	<p><u>totalt 14 grundämnen</u> som följer efter <u>aktinium</u>. I <u>naturen</u> undergår <u>det radioaktiva torium</u> en <u>rad omvandlingar</u> till <u>andra radioaktiva grundämnen</u> för att till sist bli till <u>bly</u> i <u>stabil form</u>. Förutom denna <u>toriumserie</u> finns två <u>andra naturliga radioaktiva serier</u>, nämligen de så kallade <u>radium- och aktinium-serierna</u>, som också ger <u>stabila blyisotoper</u>. <u>Torium</u> och olika <u>toriumföreningar</u> har en <u>lång rad användningsmöjligheter</u>, t.ex. som <u>legeringsmetaller</u>, som <u>beståndsdel</u> i <u>glödstrumpor</u> för <u>gasbrännare</u> och i <u>glödtrådar</u> för <u>lampor</u>, i <u>elektronisk utrustning</u> i <u>specialglas</u> och som <u>katalysator</u> inom <u>den kemiska industrin</u>.</p>
90	
95	<p style="text-align: center;">För Bertil är <u>T-tröjorna</u> allt</p>
100	<p><u>T-tröjor</u> är mer än bara <u>klädesplagg</u>. De har blivit <u>ett hett samtalsämne</u>, <u>en halv vetenskap</u>. <u>Folk snackar T-tröjor</u>, <u>folk byter T-tröjor</u> och <u>folk återanvänder T-tröjor</u>. Häftigast är att ha <u>en tröja</u> som ingen annan har, gärna en <u>begagnad</u>.</p>
105	<p>Vi har träffat Bertil Hedman, <u>T-shirtfantast</u>, <u>sjuksköterska</u> och <u>punkrockare</u>. Att kliva in i <u>hans butik</u> är som att kliva rätt in i <u>en skräckfilm</u>. <u>Väggarna</u> är <u>airbrushade från golv till tak</u> med <u>monster</u>.</p>
110	<p>Dessutom är <u>spänningen</u> över – vi avslöjade <u>vinnarna</u> i <u>förra veckans Nöjesval</u>.</p> <p>Varför pratar vi? Peter Gärdenfors</p> <p><u>Språket</u> är <u>själva grunden</u> för <u>människans särart</u>. <u>Andra djurarter</u> kan visserligen</p>

115	<p>kommunicera både effektivt och sofistikerat, men <u>det mänskliga språkets förmåga</u> att abstrahera, kommentera och reflektera över <u>den egna tillvarons förutsättningar</u> är och förblir <u>en särskiljande faktor</u>.</p>
120	<p><u>Det mänskliga språket</u> är en av de faktorer som skiljer oss från <u>djuren</u>. Med <u>språket</u> kan vi uttrycka <u>goda tankar</u>, med <u>språket</u> kan vi uttrycka <u>onda tankar</u>, och med <u>språket</u> kan vi säga <u>fula saker</u>. I <u>denna artikel</u> ska jag redogöra för <u>några idéer</u> om hur <u>språket</u> uppstått och <u>vilken funktion</u> det har för oss <u>människor</u>.</p>
125	<p><u>Avancerad kommunikation</u> finns också bland <u>djuren</u>. <u>Markattor</u> har exempelvis <u>tre olika rop</u> för att varna för <u>leopard</u>, <u>orm</u> och <u>rovfågel</u>. <u>Bin</u> kan genom <u>sin dans</u> signalera för <u>andra bin</u> med <u>stor precision</u> var <u>nektar</u> finns att hämta.</p>
130	<p>Vad skiljer då <u>ett språk</u> från <u>de signaler</u> som <u>djur</u> använder när de kommunicerar? <u>En avgörande skillnad</u> är att <u>signaler</u> bara handlar om det som är närvarande i <u>djurets omgivning</u>. <u>Djuren</u> varnar för <u>en fara</u>, de markerar för att de har hittat <u>föda</u>, eller de ropar på <u>en partner</u> som de hoppas är närvarande. <u>Bina</u> dansar bara direkt efter att de kommit åter till <u>kupan</u> då de funnit <u>nektar</u>.</p>
135	<p>Med <u>ett språk</u> kan man däremot uttrycka sig om <u>saker</u> som inte är här och nu eller som inte ens finns. Vi minns, vi berättar om <u>saker</u> som har hänt förr och vi planerar, vi drömmer, vi fantiserar om <u>framtiden</u>. Vi berättar om <u>saker</u> som finns inne i <u>våra huvuden</u>. <u>Djur</u> kommunicerar bara om <u>saker</u> som befinner sig i <u>den direkta omgivningen</u>.</p>
140	<p><u>Förmågan</u> att föreställa sig det som inte finns närvarande är <u>en avgörande faktor</u> som skiljer <u>människans tänkande</u> från <u>djurens</u>. <u>En människa</u> kan inse att hon kommer att behöva <u>ett verktyg</u> imorgon också, och därmed bära det med sig till <u>en ny boplats</u>. <u>En sådan föreställningsförmåga</u> är nödvändig för <u>långsiktig planering</u>, och det visar sig bland annat i hur <u>människobarn</u> och <u>apungar</u> leker. <u>Apor</u>, liksom <u>många andra däggdjur</u>, leker under <u>sin uppväxt</u>. <u>Leken</u> tränar upp olika motoriska <u>färdigheter</u> som att slåss eller att fånga ett byte</p>

145	<p>och ökar därför <u>djurens överlevnadschanser</u>. Men det är bara <u>människans barn</u> som hittar på <u>nya lekar</u> genom att skapa <u>nya rörelsescheman</u> eller genom att <u>införa nya regler</u> för hur <u>leken</u> ska gå till. <u>Barn</u> härmar ofta <u>de vuxnas beteenden</u> i sina lekar. För att kunna härma måste de föreställa sig vad <u>de vuxna</u> gör och försöka göra likadant. Det har visat sig att <u>apor</u> är förvånansvärt dåliga på att härma - <u>apor</u> kan inte apa sig.</p>
150	<p>Hur <u>språket</u> har uppstått är en av <u>de stora gatorna</u> i <u>människans evolutionära historia</u>. <u>Darwins egen teori</u> om <u>språkets tillkomst</u> finner man i <u>boken The Descent of Man</u>. Han noterar att även om <u>djur</u> bara har <u>ett begränsat antal ljudsignaler</u>, kan de använda <u>olika "tonfall"</u> som uttrycker <u>olika sinnesstämningar</u>. Men <u>vilka steg</u> leder härifrån till <u>människornas språk</u>? Darwin spekulerar, att först uppkom <u>någon form av primitiv sång</u> som sedan följdes av <u>röstimitationer av olika fenomen</u> och så småningom av <u>ett fullödigt talat språk</u>.</p>
155	
160	<p><u>Det talade språket</u> är ganska modernt - man uppskattar att det uppstod för ungefär <u>200000 år sedan</u>. Man antar att <u>människan</u> skildes från <u>de övriga primaterna</u>, dvs de som skulle bli <u>schimpaneser</u>, för <u>minst fem miljoner år sedan</u>. Under <u>en mycket lång period av människans historia</u> fanns det alltså <u>inget tal</u>.</p>
165	<p><u>Talet</u> uppstod förmodligen på <u>samma gång</u> som <u>den moderna homo sapiens</u>, "<u>den vetande människan</u>". <u>En väsentlig skillnad</u> mellan <u>Homo sapiens</u> och <u>tidigare människoarter</u> är att <u>struphuvudet</u> sitter lågt i halsen. Detta leder till att <u>munhålan</u> blir större, och <u>Homo sapiens</u> kan därför forma betydligt <u>fler sorters ljud</u>, framför allt <u>vokaler</u>. Men <u>struphuvudets sänkning</u> medför också <u>en nackdel</u>, eftersom <u>matstrupen</u> och <u>luftstrupen</u> får <u>en gemensam kanal</u>, vilket ökar <u>risken</u> att kvävas av <u>mat</u> som hamnar i <u>fel strupe</u>. <u>Den evolutionära vinsten</u> med att ha <u>ett talat språk</u> måste vara stor för att kompensera för <u>denna nackdel</u>.</p>
170	<p><u>Apor</u> och <u>andra djur</u> kan inte välja när de ska signalera, utan detta sker instinktivt. Det är faktiskt bara <u>människor</u> som viljemässigt kan kontrollera <u>sin röst</u>. <u>Vårt tal</u> utgår från <u>den så kallade Brockas area</u> som ligger i <u>främre vänstra delen av hjärnbarken</u>. Den ligger precis</p>

175	<p>intill <u>den del</u> av <u>motorcortex</u> som styr <u>ansiktsmusklerna</u>. <u>Apors</u> och <u>de andra djurs rop</u> är <u>ofrivilliga</u>. <u>Deras röster</u> kontrolleras av <u>strukturer</u> i <u>hjärnan</u> som ligger under <u>hjärnbarken</u> och som evolutionärt sett är mycket äldre.</p>
180	<p>Även om <u>det talade språket</u> bara är <u>200000 år gammalt</u> har <u>förmänniskorna</u> naturligtvis kunnat kommunicera på ett <u>effektivt sätt</u> långt tidigare. Det finns <u>mycket kommunikation</u> som inte utnyttjar <u>talat språk</u>. Detta visas tydligt av <u>de teckenspråk</u> som uppstått i olika <u>dövsamhällen</u> över <u>hela världen</u>. <u>Sådana språk</u> har <u>fullt utvecklade grammatiska system</u> och <u>omfattande ordförråd</u>. Det går alltså alldeles utmärkt att kommunicera utan att tala.</p>
185	<p><u>De dövas teckenspråk</u> är dock <u>en avancerad form</u> av kommunikation. Det finns <u>en mer primitiv form</u> som förstås av alla: när vi kommer till <u>ett land</u> där vi inte behärskar <u>språket</u> kan vi förklara vad vi vill genom att gestikulera eller mima. Den <u>kanadensiske psykologen Merlin Donald</u> presenterar i <u>sin bok <i>Origins of the Modern Mind</i></u> <u>teorin</u> att <u>Homo erectus</u> , som var <u>den människoart</u> som kom före <u>Homo sapiens</u> , hade <u>en väl utvecklad kommunikation</u> som byggde på just <u>mimandet</u>. Man kan visa att någon ska gå och hämta</p>
190	<p><u>vatten</u> genom att härma <u>hämtandet</u>. <u>En unge</u> kan skvallra på <u>ett äldre syskon</u> genom att visa vad ont <u>syskonet</u> gjort. Man kan planera <u>en jakt</u> genom att mima <u>de olika rörelserna</u>. På <u>detta sätt</u> kan man kommunicera med <u>hjälp</u> av <u>gester</u>. <u>Våra förfäder</u> har använt <u>händer, ben</u> och <u>ansiktet</u>, och naturligtvis även <u>rösten</u> för att mima.</p>
195	<p><u>Steg</u>et från <u>beskrivande rörelser</u> till <u>dans</u> och andra ritualer är inte långt. Förmodligen uppkom <u>de första sociala ritualerna</u> under <u>den tid <i>Homo erectus</i> fanns</u>. <u>Stammens ledare</u> kunde mima <u>en planerad räd</u> mot <u>en fiendegrupp</u>. <u>Kvinnorna</u> kunde med <u>en dans</u> initiera <u>en ung flicka</u> i <u>vuxenlivet</u>. <u>Riter</u> kan ha använts för att markera <u>början</u> eller <u>slutet</u> på <u>olika former av samarbete</u> inom <u>stammen</u>.</p>
200	<p><u>Mimandet</u> är <u>en väldigt fundamental förmåga</u> som går djupare än vad vi kanske är medvetna om. Låt mig illustrera detta med <u>ett enkelt experiment</u> man har gjort för att belysa <u>kroppsspråkets inverkan</u> på oss. <u>En man</u> får berätta <u>en historia</u> för <u>några</u></p>

205	<p><u>försökspersoner</u>. Han berättar exempelvis att han har varit i Marrakesh och på <u>marknaden</u> där <u>köpt ett väldigt vackert halsband</u> av guld till <u>sin fru</u>. Samtidigt som han säger "halsband" tar han med <u>höger hand</u> om vänster handled. När <u>försökspersonerna</u> sedan fick <u>frågan</u> om vad det var han hade köpt till <u>sin fru</u>, svarade nästan alla att han hade köpt <u>ett armband</u>. <u>Den mimande rörelsen</u> påverkar tydligen <u>minnet</u> starkare än <u>det talade påståendet</u> att det var <u>ett halsband</u>. <u>Detta experiment</u> visar att <u>gester</u> fortfarande är väldigt betydelsebärande, även om vi numera huvudsakligen kommunicerar med hjälp av <u>tal</u>.</p>
210	
215	<p>Om man kan kommunicera utan <u>tal</u>, vad är <u>pratandet</u> då till för? <u>Våra närmaste släktingar</u> bland <u>aporna</u> talar inte - som bäst tjattrar de. Vilka var <u>de evolutionära krafter</u> som drev fram <u>talet</u>? Och varför har inte <u>samma krafter</u> verkat hos <u>schimpanser</u> och <u>gorillor</u>?</p>
220	<p>De flesta <u>primater</u> lever i <u>flockar</u> med en <u>stark social struktur</u>, och <u>de sociala banden</u> växte sig ännu mycket starkare i <u>våra förfäders grupper</u>. <u>Problemet</u> med <u>stora sociala grupper</u> är emellertid att det lätt blir <u>interna konflikter</u>. <u>Schimpanser</u> lever i <u>grupper</u> som omfattar <u>ett femtiotal individer</u> och som styrs av <u>en ledarhanne</u>. <u>Antropologen Robin Dunbar</u> uppskattar att man i <u>de primitiva människornas samhällen</u> levde i <u>grupper</u> om 150-200 individer. Det är betydligt svårare att hålla samman <u>en grupp</u> av denna storlek.</p>
225	<p>Under <u>människans utveckling</u> har <u>hjärnans storlek</u> vuxit dramatiskt. <u>Primater</u> har i <u>allmänhet stora hjärnor</u> i förhållande till <u>andra däggdjur</u> men <u>människan</u> har <u>en hjärna</u> som är <u>nio gånger större</u> än vad man kunde vänta sig av <u>ett däggdjur</u> med <u>vår kroppsvikt</u>. <u>Hjärnan</u> är mycket dyr i drift - den utgör <u>två procent</u> av vår vikt, men använder <u>tjugo procent</u> av <u>energin</u>. Vad ska vi egentligen med <u>en så stor hjärna</u> till? När Dunbar jämförde <u>hjärnans storlek</u> hos <u>apor</u> och <u>människoapor</u> med <u>storleken på deras sociala grupper</u> upptäckte han att det finns <u>ett starkt samband</u> mellan <u>hjärnbarkens storlek</u> och <u>gruppstorleken</u>.</p>
230	<p>Dunbar hävdar att <u>människans stora hjärna</u> behövs för att kunna hantera <u>de intriger</u> och <u>konflikter</u> som uppstår inom <u>den stora sociala gruppen</u>. Man kallar detta den</p>

235	<p><u>machiavelliska</u> intelligensen. <u>Framgång</u> handlar om att lyckas luras och samtidigt undvika bli lurad. Helt följdriktigt visar det sig också finnas <u>en stark korrelation</u> mellan <u>storleken</u> på <u>hjärnbarken</u> hos <u>olika primater</u> och <u>deras förmåga till bedrägeri</u>.</p>
240	<p>I linje med <u>den machiavelliska intelligensen</u> hävdar Dunbar att språket inte främst har använts för <u>kommunikation</u>, utan för att stärka <u>de sociala banden</u> mellan <u>medlemmarna</u> i <u>en grupp</u>. När <u>grupperna</u> av <u>förmänniskor</u> blir större räcker <u>tiden</u> inte till för att <u>plocka löss</u> på alla som man vill upprätthålla <u>en vänlig social relation</u> till. <u>Tal</u> är mycket mer effektivt för detta <u>ändamål</u> än <u>putsningen</u>: man kan tala till mer än en åt <u>gången</u>, och man har samtidigt <u>händerna fria</u> för <u>andra sysslor</u>.</p>
245	<p>Som <u>socialt kitt</u> kan <u>språkljuden</u> ha ersatt <u>den putsning av pälsen</u> som <u>apor</u> ägnar varandra. Enligt Dunbar har <u>språket</u> ursprungligen varit emotionellt snarare än informativt. <u>En konsekvens</u> av <u>hans resonemang</u> är att <u>skvaller</u> kan ha varit (och fortfarande vara) <u>en viktigare användning av språket</u> än exempelvis <u>upplysningar</u> om var <u>jaktbyten</u> finns att hämta.</p>
250	<p><u>Dunbars skvallerteori</u> stöds av <u>en del nya studier</u> av <u>samspelet</u> mellan <u>mamma</u> och <u>spädbarn</u>. På <u>engelska</u> kallar man <u>mödrarnas sätt</u> att tala med <u>sina barn</u> <i>Motherese</i> - det svarar väl närmast mot <u>avenskans "babyspråk"</u>. <u>Lingvisten</u> Anne Fernald har gjort <u>studier</u> av hur <u>mammor</u> och <u>spädbarn</u> kommunicerar i <u>olika kulturer</u>. <u>Mödrarna</u> använder naturligtvis <u>olika ord</u>, <u>olika ramsor</u>, <u>olika språklud</u> för att prata med <u>spädbarnen</u>, men om man studerar själva <u>tonfallet</u> och <u>intonationsmönstren</u> visar det sig finnas <u>fyra grundläggande strukturer</u>.</p>
255	
260	<p><u>Mamman</u> kan uppmuntra <u>barnet</u> att göra något ("kom till <u>mamma</u>"). Hon kan belöna <u>det lilla barnet</u> att göra någonting ("<u>duktig flicka</u>"). Hon kan varna eller förbjuda det, varvid <u>fraseringen</u> väldigt ofta är <u>små, korta stötar</u> – ett <u>hackigt varningsljud</u> ("fy, fy, fy"). Slutligen kan hon trösta barnet, och då har <u>språkmelodin</u> ett mjukt, böljande mönster ("såja, såja"). Tråkigt nog för <u>fäderna</u> verkar <u>spädbarnen</u> ha lättare att uppfatta <u>kvinnors</u> och <u>barns</u></p>

265	<p><u>röstlägen</u> än <u>den lägre liggande mansrösten</u>.</p> <p><u>Dessa fyra ljudmönster</u> verkar förekomma i <u>alla kulturer</u> oberoende av <u>vilket språk</u> som används för att uttrycka <u>budskapen till spädbarnen</u>. Det viktiga är således <u>det emotionella innehållet</u>, snarare än <u>vilka ord</u> som används. Detta är ytterligare <u>ett belägg</u> för att <u>den grundläggande funktionen</u> hos <u>språket</u> är att uttrycka <u>känslor</u> som ju är nära knutna till <u>sociala relationer</u>. <u>Den informativa funktionen</u> hos <u>språket</u> har förmodligen utvecklats senare.</p>
-----	---

Bilaga 2. En övning.

Harjutus 5. Nimisõnade määratud ja määramata vorm.

Täida lüngad! Soovitan kasutada kõikvõimalikke abivahendeid, välja arvatud konsulteerimine teiste rootsi keelt oskavate inimestega.

.....**Tor** **gav** .....**åt** .....

(gud)

(namn)

(ny, grundämne)

Torium: Omkring 1815 trodde .....**Jöns Jakob Berzelius** felaktigt att han
(svensk, kemist)

hadde upptäckt .....**av**..... **Han gav** .....

(kemisk, förening)

(ny, metallisk, grundämne)

(metall)

.....**torium** efter .....**Tor** i .....

(namn)

(åskgud)

(nordisk, mytologi)

.....**senare upptäckte Berzelius dock själv**....., eftersom han genom
(tio år) (fel)

..... **blev klar över att hans** ..... **bestod av**
(ytterligare, försök) (toriumoxid)

.....
(yttriumfosfat)

..... **1829 upptäcker Berzelius** ..... **i** .....,
(år) (ny, jordart) (norsk, mineral)

funnet av Hans Morten Thrane Esmark . ..... **hittades i** .....

..... (jordart) ..... (mineral)

..... **Berzelius använde** .....**torium. Denna** .....

(torit) (namn) (gång)

för.....

(verkligen, existerande, ny, grundämne)

Senare lyckades denne .....**att framställa lite** .....

(kemist) (oren, torium)

genom att upphetta .....**av**..... **och** .....

(blandning) (kalium) (kaliumtoriumfluorid)

.....**1898 kunde** .....**Marie Curie och hennes** .....

(år) (polskfödd, fransk, kemist) (tysk)

..... **Karl Schmidt oberoende av varandra rapportera att** .....

(kollega) (grundämne)

.....**är radioaktivt.**

(torium)

I ..... **tillhör** ....

(grundämne – G., periodisk, system) (torium) (så kallade, aktinider)

som utgörs av ..... **som**

(totalt, 14, grundämne – Plural)

följer efter..... **I** ..... **undergår** .....

(aktinium) (natur) (radioaktiv,

..... **till** .....

(torium) (rad, omvandlingar) (annan, radioaktiv,

.....**för att till sist bli till** ..... **i** .....
grundämne –Plural) (bly) (stabil, form)

Förutom denna..... **finns två** .....
(toriumserie) (annan, naturlig,

....., **nämligen**.....
radioaktiv, serie) (så kallade, radium- och aktiniumserier)

som också ger ....**och olika** .....
(stabil, blyisotoper) (torium) (toriumföreningar)

har ..... , **t.ex. som** .....
(lång, rad, användningsmöjligheter) (legeringsmetaller)

som .....**i** .....**för** .....
(beståndsdel) (glödstrumpor) (gasbrännare – Plural)

och i .....**för** ..... , **i** .....
(glödtrådar) (lampor) (elektronisk, utrustning)

i .....**och som** ..... **inom**.....
(specialglas) (katalysator) (kemisk,

..... .
industri)

	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AK	AM	AN	AO	AP	BA	BE	BC	BD	BE	BF	BG	BH	BI	BJ	
112 guden Tor	5	1	1	1	1	1	1	1	1	5	1	1	5	1	5	5	1	1	1	5	1	1	1	
113 gav namn	1	5	5	5	5	1	5	1	5	1	1	5	5	1	5	1	1	5	1	5	1	1	1	
114 nytt grundämne	1	4	3	4	3	3	3	3	5	3	3	3	4	3	5	3	3	6	3	3	3	3	3	
115 den svenske kemisten JJB	3	2	5	2	4	1	5	3	4	4	2	2	2	5	2	4	1	1	4	2	2	2	1	
116 en kemisk förening av	1	5	6	1	5	6	5	1	1	0	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	5	
117 ett nytt metalliskt grundämne	1	2	5	1	1	1	1	5	1	0	1	1	2	1	5	1	1	1	1	1	1	2	1	
118 metallen	1	1	1	1	1	1	5	2	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	
119 gav... namnet torium	5	5	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	5	5	1	1	1	1	1	1	1	
120 åskguden Tor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
121 den nordiska mytologin	4	3	3	2	1	1	3	1	3	2	3	1	3	1	3	3	3	3	3	3	1	1	1	3
122 tio år	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
123 felet	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	
124 ytterligare försök	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	3	1	1	1	1	1	1	
125 hans toriumoxid	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
126 yttriumfosfat	1	1	6	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
127 år 1829	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	3	1	1	3	3	3	3	1	1	1	
128 en ny jordart	1	1	2	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	
129 ett norskt mineral	5	3	6	1	0	5	3	1	3	1	4	5	4	1	3	3	2	2	1	6	1	2	5	
130 jordarten	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	
131 mineralet	5	2	5	1	2	1	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	1	
132 torit	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
133 namnet torium	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
134 denna gång	1	1	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	1	1	1	3	3	1	1	1	1	
135 ett verkliga existerande nytt grunämne	5	2	5	1	5	1	6	5	1	5	1	5	5	1	5	5	1	1	6	1	1	1	1	
136 denne kemist	1	5	5	5	1	1	1	1	1	1	1	1	5	3	3	1	1	3	3	3	1	3	1	
137 orent torium	1	2	2	2	1	1	2	2	1	1	1	1	2	1	2	2	1	2	2	2	1	1	1	
138 en blandning av	5	5	5	1	5	5	5	1	5	5	5	1	5	5	1	5	1	1	5	1	5	5	5	
139 kalium	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

Bilaga 3. En sida i grundtabellen.

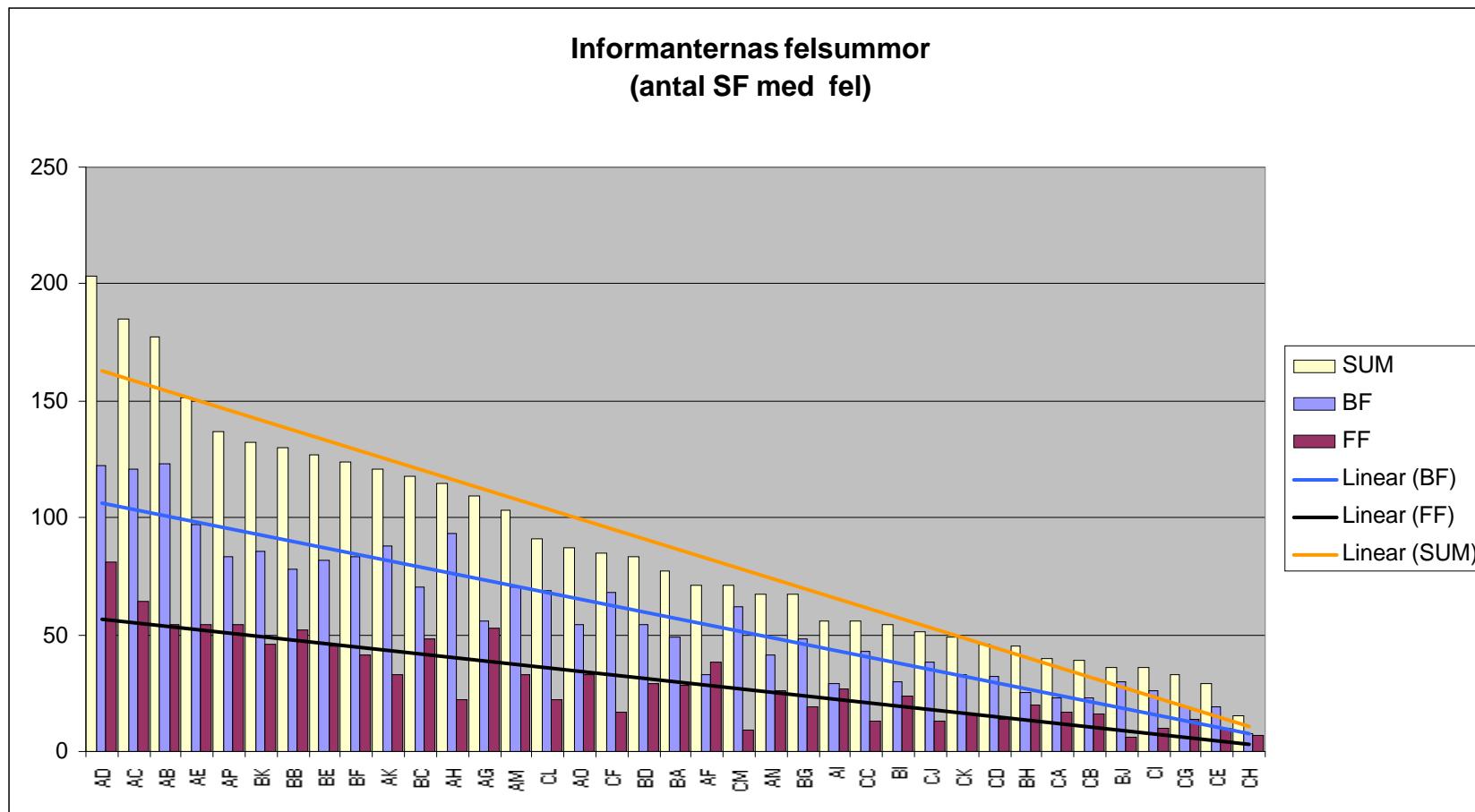
FORMFEL

	GRUPP	Fel genus	Fel obest art	Fel pluraländelse	Fel adj ändelse	Fel frist best artikel	Saknande best slutart	Saknande frist best artikel	Fel numerus	Stavfel	Annat	Överflödig slutartikel	Saknande komma	Fel singularändelse	TOTALT
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	L	M	N	
FELSUMMOR	GR I	190	0	73	122	2	26	100	57	9	51	20	8	4	662
	GR II	118	1	35	98	3	11	64	44	4	14	10	6	6	414
	GR III	48	3	7	49	0	6	33	26	2	5	4	7	2	192
	ALLA	356	4	115	269	5	43	197	127	15	70	34	21	12	1268
Fel per informant	GR I	14.6	0.0	5.6	9.4	0.2	2.0	7.7	4.4	0.7	3.9	1.5	0.6	0.3	4.3
	GR II	10.7	0.1	3.2	8.9	0.3	1.0	5.8	4.0	0.4	1.3	0.9	0.5	0.5	3.1
	GR III	3.7	0.2	0.5	3.8	0.0	0.5	2.5	2.0	0.2	0.4	0.3	0.5	0.2	1.2
	ALLA	9.6	0.1	3.1	7.3	0.1	1.2	5.3	3.4	0.4	1.9	0.9	0.6	0.3	2.9
Procent fel av samma feltyp	GR I	53.4	0.0	63.5	45.4	40.0	60.5	50.8	44.9	60.0	72.9	58.8	38.1	33.3	52.2
	GR II	33.1	25.0	30.4	36.4	60.0	25.6	32.5	34.6	26.7	20.0	29.4	28.6	50.0	32.6
	GR III	13.5	75.0	6.1	18.2	0.0	14.0	16.8	20.5	13.3	7.1	11.8	33.3	16.7	15.1
	SUM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Procent av gruppens alla formfel	GR I	28.7	0.0	11.0	18.4	0.3	3.9	15.1	8.6	1.4	7.7	3.0	1.2	0.6	100
	GR II	28.5	0.2	8.5	23.7	0.7	2.7	15.5	10.6	1.0	3.4	2.4	1.4	1.4	100
	GR III	25.0	1.6	3.6	25.5	0.0	3.1	17.2	13.5	1.0	2.6	2.1	3.6	1.0	100
	ALLA	28.1	0.3	9.1	21.2	0.4	3.4	15.5	10.0	1.2	5.5	2.7	1.7	0.9	100
Antal informanter som gjort fel	GR I	13	0	13	13	1	8	12	13	5	10	10	5	3	106
	GR II	10	1	7	11	3	7	11	11	3	4	8	4	3	83
	GR III	13	2	3	13	0	5	11	11	2	3	4	2	1	71
	ALLA	36	3	23	37	4	20	34	35	10	17	22	11	7	260
Fel i genomsnitt hos dem som gjort fel	GR I	14.6	0.0	5.6	9.4	2.0	3.3	8.4	4.4	1.8	5.1	1.5	2.6	1.3	6.3
	GR II	11.8	1.0	5.1	9.0	1.0	1.6	5.9	3.9	1.7	3.3	1.1	1.5	2.0	5.0
	GR III	3.8	1.5	1.3	3.9	0.0	1.4	3.0	2.4	1.0	1.7	1.0	3.5	2.0	2.7
	ALLA	9.9	1.3	4.9	7.4	1.3	2.2	5.9	3.6	1.6	4.1	1.3	2.4	1.7	4.9

Bilaga 4. Formfel

		HELA ÖVNINGSSTEN	GENERISK	ICKE-GENERISK	BEGRÄNSAD	ICKE-BEGRÄNSAD	SPECIFIK	ICKE-SPECIFIK	GENERISK 1 (BEST)	GENERISK 2 (OBEST)	GENERISK 3 (ARTIKELLÖS)	ICKE-G 4 A anaforsisk	ICKE-G 4 U unik	ICKE-G 4 I implicit	ICKE-G 5	DEF ATTRIBUT	INDEF ATTRIBUT	FASTA FRASER, TILLTAL	BEST FORM	OBEST FORM	ARTIKELLÖS FORM
GR I	OK	69.9	72.0	64.2	67.7	73.3	71.1	66.5	63.1	76.3	69.8	64.7	62.1	66.7	63.9	75.8	94.1	58.0	63.8	51.0	79.5
GR II	OK	74.0	71.7	73.5	74.7	73.3	74.9	70.1	71.6	72.9	68.7	73.7	75.9	72.7	72.1	77.2	91.3	69.7	73.9	61.7	77.4
GR III	OK	79.0	78.2	76.5	78.0	79.8	79.4	75.9	71.4	80.0	80.3	77.7	75.0	81.0	73.8	82.1	97.1	80.4	76.2	61.2	85.8
ALLA	OK	74.3	74.1	71.3	73.4	75.6	75.1	70.9	68.5	76.6	73.2	71.9	70.7	73.5	69.8	78.4	94.3	69.4	71.2	57.8	81.1
SVE	OK	86.9	84.3	88.3	85.3	87.9	87.3	82.9	80.4	85.4	85.4	84.1	89.8	89.5	91.0	84.6	99.0	96.7	85.6	82.6	89.0
GR I	FK	16.6	18.3	17.9	18.6	15.3	16.3	20.8	25.2	16.2	16.6	22.9	16.9	14.7	15.4	14.5	5.9	7.4	20.2	25.1	11.6
GR II	FK	16.4	19.1	16.1	17.0	16.7	16.4	19.0	21.3	19.2	16.8	18.9	13.5	16.7	14.6	15.4	7.8	5.7	17.4	21.2	14.3
GR III	FK	14.8	16.9	15.2	15.9	14.5	14.8	17.6	21.5	16.4	13.8	16.9	13.3	14.7	15.2	14.2	2.9	5.8	16.6	25.4	10.6
ALLA	FK	15.9	18.0	16.4	17.2	15.4	15.8	19.1	22.8	17.2	15.6	19.6	14.6	15.3	15.1	14.7	5.4	6.3	18.1	24.0	12.0
SVE	FK	12.7	15.4	11.2	14.0	12.0	12.3	16.5	18.8	14.5	14.2	14.9	9.4	10.5	9.0	14.8	1.0	3.3	13.6	17.4	10.6
GR I	AK	86.4	90.2	82.2	86.3	88.5	87.3	87.3	88.3	92.5	86.4	87.5	79.0	81.3	79.3	90.3	100.0	65.4	84.0	76.1	91.1
GR II	AK	90.3	90.8	89.6	91.7	90.0	91.3	89.1	92.9	92.1	85.5	92.6	89.5	89.4	86.7	92.6	99.1	75.4	91.3	82.9	91.7
GR III	AK	93.8	95.1	91.8	93.9	94.3	94.2	93.5	92.9	96.3	94.1	94.6	88.2	95.6	89.0	96.2	100.0	86.2	92.8	86.6	96.4
ALLA	AK	90.2	92.1	87.8	90.6	91.0	90.9	90.0	91.3	93.7	88.8	91.5	85.4	88.7	84.9	93.1	99.7	75.7	89.3	81.8	93.1
SVE	AK	99.6	99.7	99.5	99.3	99.9	99.6	99.4	99.2	99.8	99.6	98.9	99.2	100.0	100.0	99.4	100.0	100.0	99.3	100.0	99.7
GR I	BF	12.8	9.2	16.8	12.7	10.9	11.9	11.7	10.3	7.3	13.0	12.0	19.5	17.9	19.3	8.7	0.0	33.7	15.0	22.4	8.5
GR II	BF	9.5	9.0	10.2	8.1	9.8	8.5	10.6	6.7	7.7	14.3	7.4	10.3	10.4	12.9	7.1	0.9	24.6	8.5	16.8	8.1
GR III	BF	5.8	4.6	7.9	5.6	5.5	5.4	6.0	6.3	3.5	5.8	5.1	11.3	4.4	10.5	3.1	0.0	12.8	6.8	12.6	3.3
ALLA	BF	9.4	7.6	11.7	8.8	8.7	8.6	9.4	7.8	6.1	10.9	8.2	13.9	10.9	14.3	6.3	0.3	23.6	10.2	17.3	6.5
GR I	FF	7.2	4.7	10.4	8.3	6.2	7.9	4.6	3.2	4.7	5.9	9.6	14.2	8.6	9.6	6.7	5.1	5.1	8.5	11.4	5.2
GR II	FF	5.3	3.4	7.7	6.4	4.4	6.0	2.7	1.5	3.9	3.8	6.9	13.0	4.3	6.7	5.9	0.9	2.7	6.2	9.3	3.6
GR III	FF	2.2	0.9	3.2	3.1	1.2	2.5	0.8	0.3	0.9	1.3	2.9	7.2	1.1	1.8	3.4	0.7	2.6	2.6	3.1	1.7
ALLA	FF	4.9	3.0	7.1	5.9	3.9	5.5	2.7	1.7	3.1	3.7	6.4	11.4	4.7	6.0	5.3	2.3	3.5	5.7	7.9	3.5

Bilaga 5. Informanternas svar i bestämdhetskategorierna.

Bilaga 6. Informanternas felsummer.

SUMMOR AV SUBSTANTIVFRASER

	GENERISK	ICKE-GEN BEGRANSAD	ICKE-BEGR	SPECIFIK	ICKE-SPEC	Gen 1 - best	Gen 2 - obest	Gen 3 - artikellös	ICke-gen 4 anatorisk	ICke-gen 4 unik	ICke-gen 4 implicit	ICke-gen 5 obestämd	Defin attr	Indef attr	fasta fraser	tilltal	SUM	Bestämd form	Obestämd form	Artikellös	SUM	
Delövning																						
Mjölaren	6	70	58	18	73	3	1	3	2	36	3	1	12	17	1	7	1	84	42	11	31	84
Busschaufför misstänkt glad	4	22	15	11	24	2	0	2	2	7	4	1	5	3	2	1	0	27	13	7	7	27
Guden Tor gav namn t nytt grundämne	26	37	25	38	48	15	0	11	15	6	12	0	8	7	4	1	0	64	18	8	38	64
För Bertil är T- tröjorna allt	11	7	5	13	15	3	0	8	3	2	1	1	2	1	0	2	3	23	4	4	15	23
Varför pratar vi?	182	220	210	192	323	79	49	103	30	23	31	39	44	68	15	9	0	411	140	55	216	411
Hela övningstexten	229	356	313	272	483	102	50	127	52	74	51	42	71	96	22	20	4	609	217	85	307	609

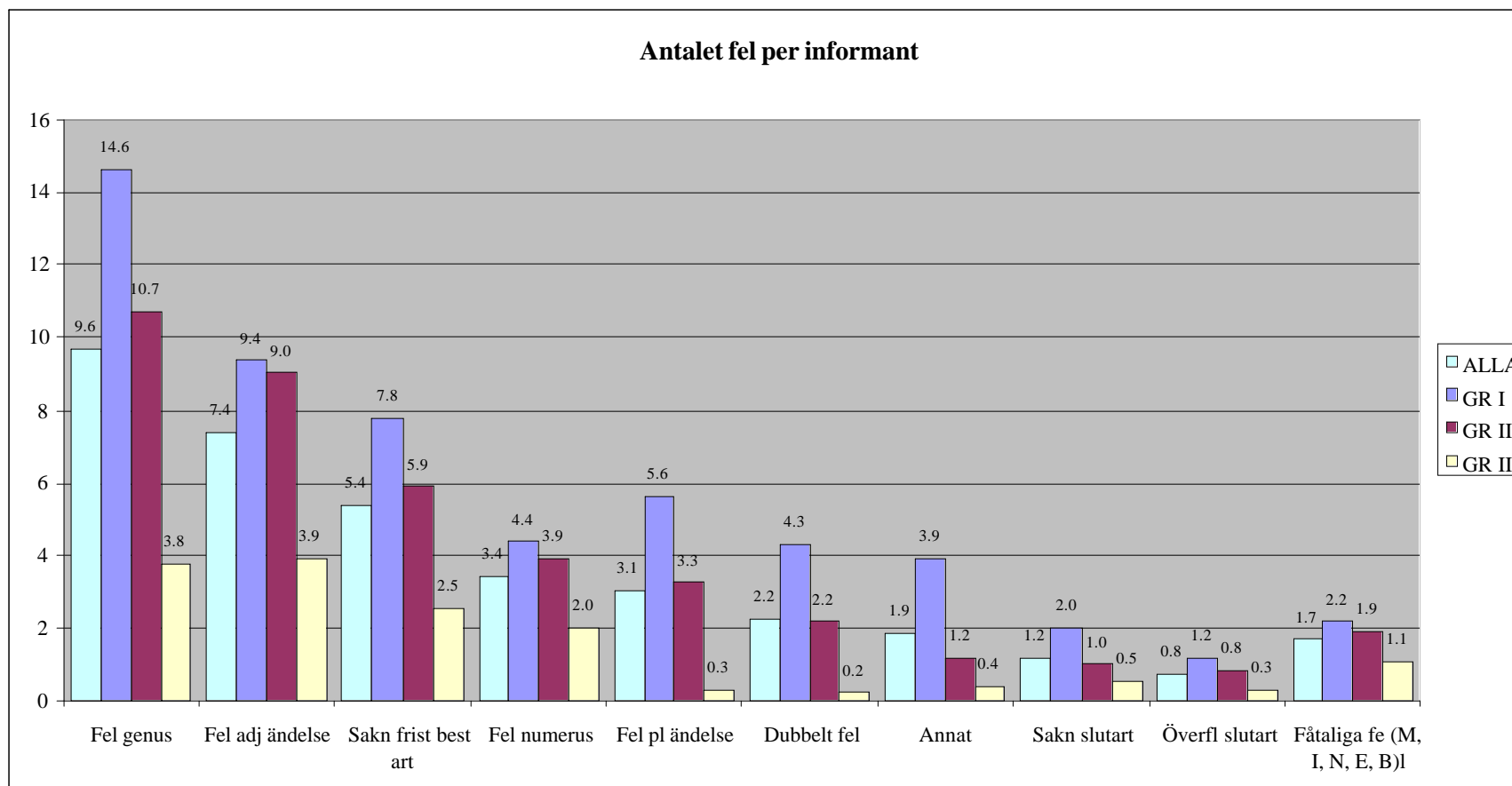
POCENT AV DIVERSE KATEGORIER AV SUBSTANTIVFRASER

Mjölaren	2.6	19.7	18.5	6.62	15.1	2.9	2	2.4	3.9	48.6	5.9	2.4	16.9	17.7	4.6	35	25	13.8	19.4	12.9	10.1	42.4
Busschaufför misstänkt glad	1.8	6.2	4.8	4.0	5.0	2.0	0	1.6	3.9	9.5	7.8	2.4	7.0	3.1	9.1	5	0	4.43	6.0	8.2	2.3	16.5
Guden Tor gav namn t nytt grundämne	11.4	10.4	8.0	14	9.9	14.7	0	8.7	28.8	8.1	23.5	0	11.3	7.3	18.2	5	0	10.5	8.3	9.4	12.4	30.1
För Bertil är T-tröjorna allt	4.8	2.0	1.6	4.8	3.1	2.9	0	6.3	5.8	2.7	2.0	2.4	2.8	1.0	0	10	75	3.78	1.8	4.7	4.9	11.4
Varför pratar vi?	79.5	61.8	67.1	70.6	66.9	77.5	98	81.1	57.7	31.1	60.8	92.9	62	70.8	68.2	45	0	67.5	64.5	64.7	70.4	200
Hela övningstexten	37.6	58.5	51.4	44.7	79.3	16.7	8.2	20.9	8.5	12.2	8.4	6.9	11.7	15.8	3.6	3.3	0.7	100	35.6	14	50.4	100

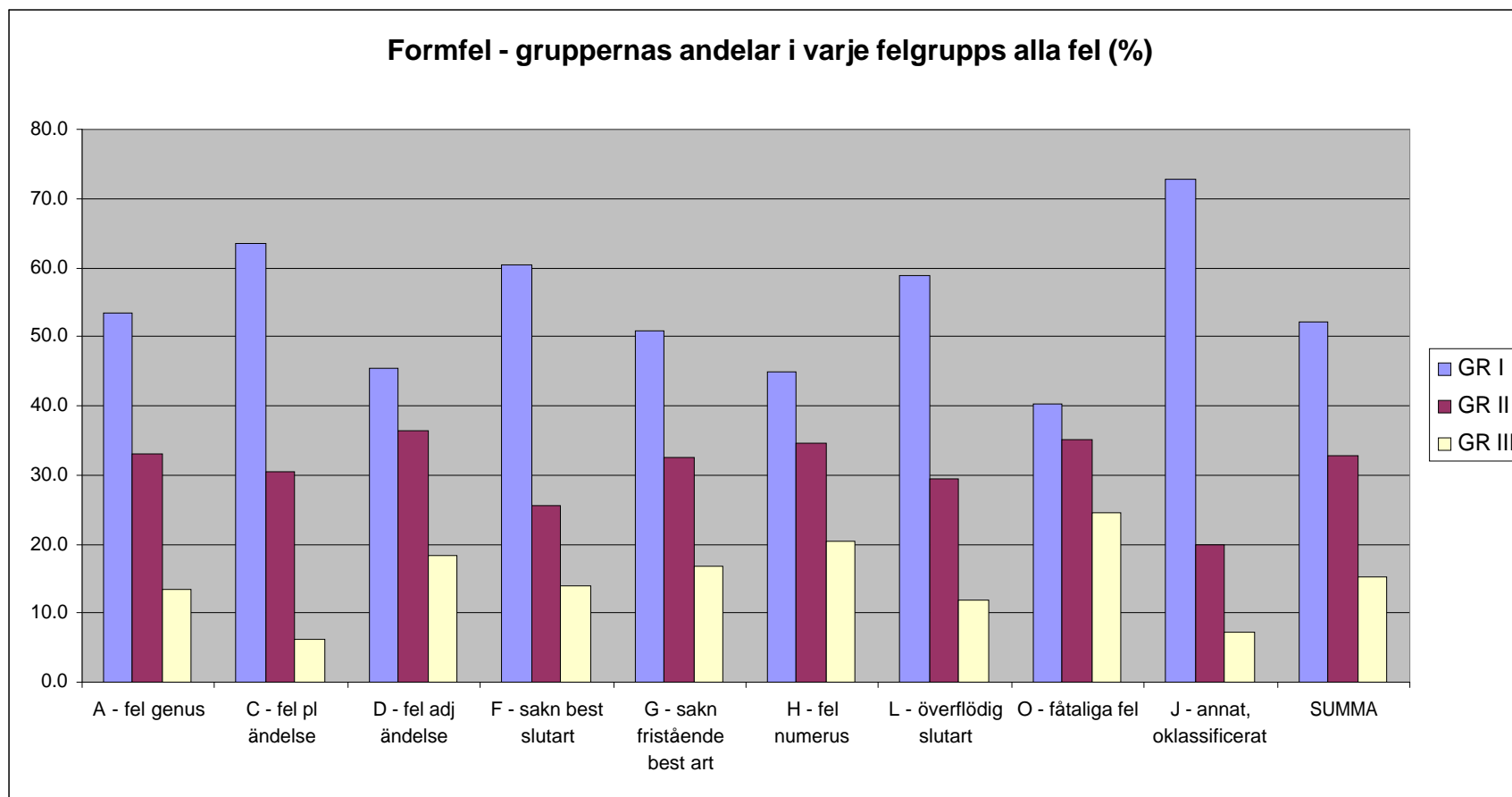
PROCENT AV DELTEXTENS ALLA SUBSTANTIVFRASER

Mjölaren	7.1	83.3	69	21.4	86.9	3.57	1.2	3.6	2.4	42.9	3.6	1.2	14.3	20.2	1.19	8.3	1.2	100	50	13.1	36.9	100
Busschaufför misstänkt glad	14.8	81.5	55.6	40.7	88.9	7.41	0	7.4	7.4	25.9	14.8	3.7	18.5	11.1	7.4	3.7	0	100	48.1	25.9	25.9	100
Guden Tor gav namn t nytt grundämne	40.6	57.8	39.1	59.4	75	23.4	0	17.2	23.4	9.4	18.8	0	12.5	10.9	6.3	1.6	0	100	28.1	12.5	59.4	100
För Bertil är T-tröjorna allt	47.8	30.4	21.7	56.5	65.2	13	0	34.8	13	8.7	4.4	4.4	8.7	4.4	0	8.7	13	100	17.4	17.4	65.2	100
Varför pratar vi?	44.3	53.5	51.1	46.7	78.6	19.2	11.9	25.1	7.3	5.6	7.5	9.5	10.7	16.5	3.7	2.2	0	100	34.1	13.4	52.6	100
Hela övningstexten	37.6	58.5	51.4	44.7	79.3	16.7	8.2	20.9	8.5	12.2	8.4	6.9	11.7	15.8	3.6	3.3	0.7	100	35.6	14	50.4	100

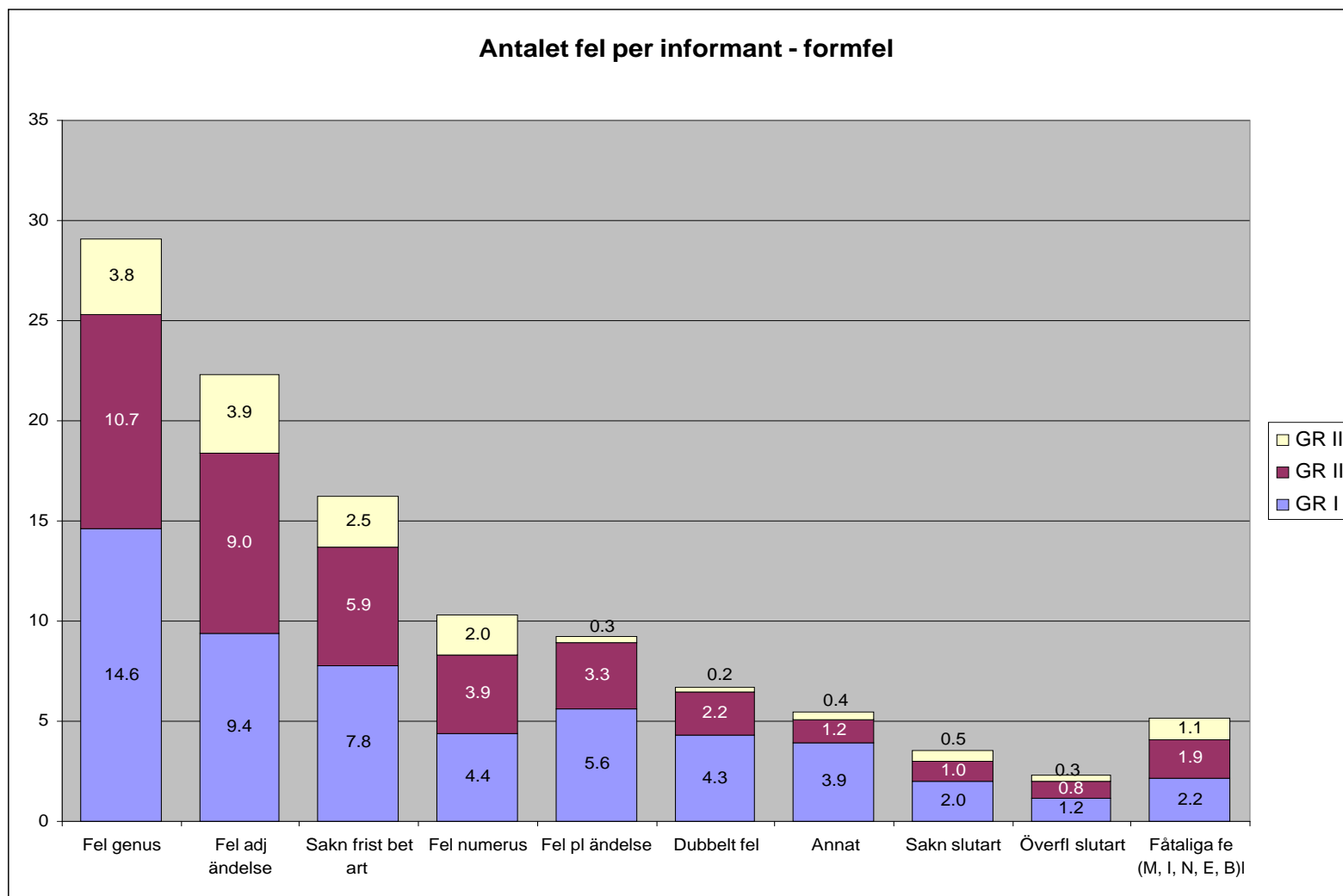
Bilaga 7. Originaltexternas bestämdhetsvarianter.

Bilaga 8. Antalet formfel per informant.

Bilaga 9. Gruppernas andelar vid olika formfelstyper.

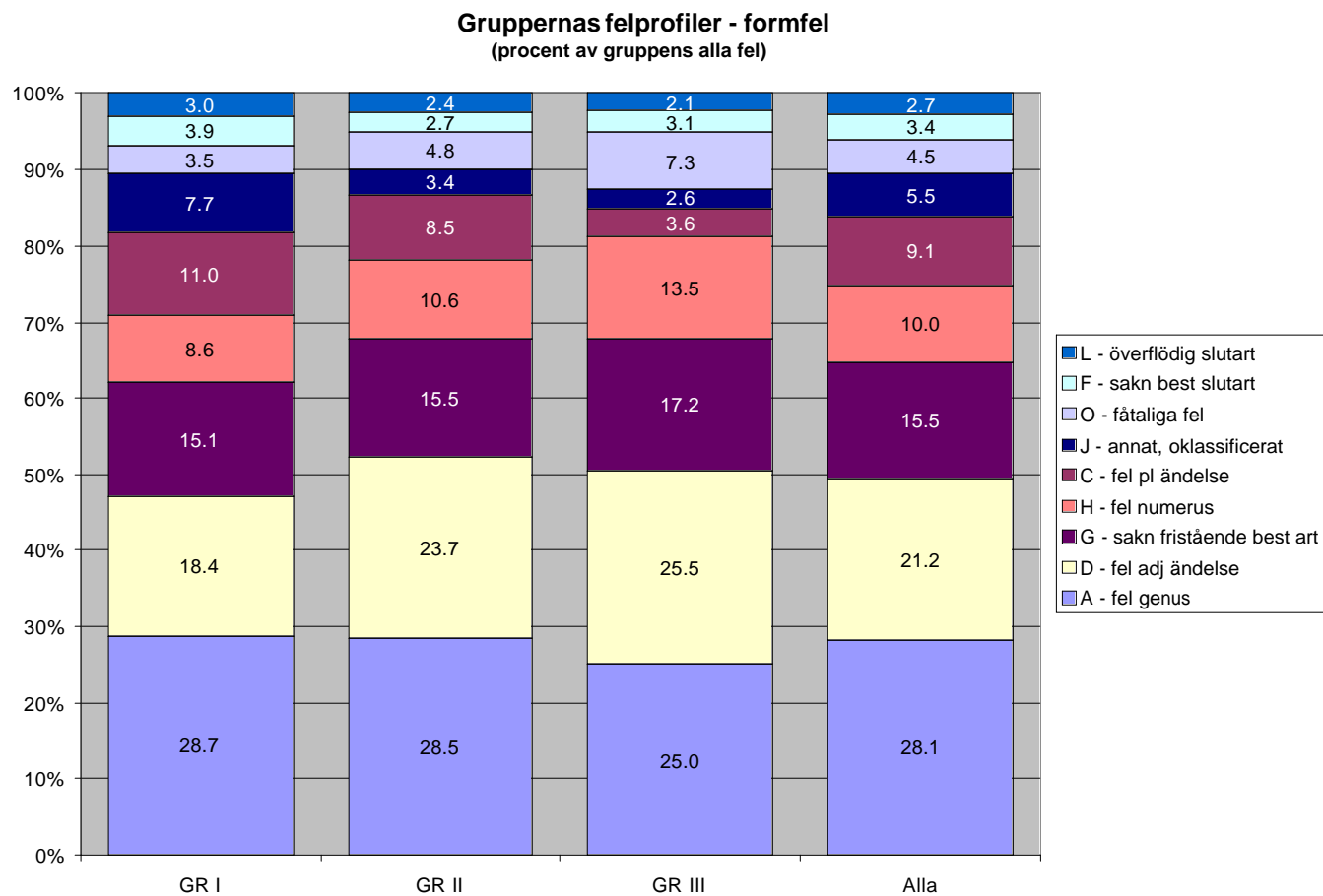
Bilaga 10. Antalet fel per informant - formfel.

		SUM				AVER				MED				MAX				MIN			
		GR I	GR II	GR III	ALL A	GR I	GR II	GR III	ALL A	GR I	GR II	GR III	ALL A	GR I	GR II	GR III	ALL A	GR I	GR II	GR III	ALL A
A	fel genus	190	137	49	376	15	12	3.8	10	14	11	3	8	31	19	15	31	4	5	1	1
B	fel obest art	0	1	3	4	0	0.1	0.2	0.1	0	1	1.5	1	0	1	2	2	0	1	1	1
C	fel pl ändelse	73	36	4	113	5.6	3.3	0.3	3.1	4	5	1	3	13	11	2	13	1	1	1	1
D	fel adj ändelse	122	99	51	272	9.4	9	3.9	7.4	9	9	4	8	17	18	8	18	6	3	1	1
E	fel frist best art	2	3	0	5	0.2	0.3	0	0.1	2	1	0	1	2	1	0	2	2	1	0	1
F	sakn slutart	26	11	7	44	2	1	0.5	1.2	2.5	1	1	1.5	8	3	2	8	1	1	1	1
G	sakn frist best art	101	65	33	199	7.8	5.9	2.5	5.4	7.5	5	3	5	24	18	6	24	1	1	1	1
H	fel numerus	57	43	26	126	4.4	3.9	2	3.4	4	3	2	3	8	9	5	9	2	1	1	1
I	stavfel	9	5	2	16	0.7	0.5	0.2	0.4	1	2	1	1	3	2	1	3	1	1	1	1
J	annat	51	13	5	69	3.9	1.2	0.4	1.9	5	4	1	4	11	4	3	11	1	1	1	1
L	överfl slutart	15	9	4	28	1.2	0.8	0.3	0.8	1	1	1	1	3	2	1	3	1	1	1	1
M	saknande komma	13	6	7	26	1	0.5	0.5	0.7	3	1.5	3.5	2	3	2	5	5	2	1	2	1
N	fel sg ändelse	4	6	2	12	0.3	0.5	0.2	0.3	1	2	1	1	2	3	1	3	1	1	1	1
TOTALT		663	434	193	1290	51	39	15	35	40	33	15	29	94	62	25	94	27	21	8	8
DUBBIA FEL		56	24	3	83	4.3	2.2	0.2	2.2	4	1	0	1	9	7	1	9	0	0	0	0

Bilaga 11. Formfelsanalys. Medelvärden.

		Diff 1 = MAX-MIN				Diff 2 = MAX-MED				Diff 3 = MED-MIN				Diff 4 = AVER-MED			
		GRI	GR II	GR III	ALLA	GRI	GR II	GR III	ALLA	GRI	GR II	GR III	ALLA	GRI	GR II	GR III	ALLA
A	fel genus	27	14	14	30	17	8	12	23	10	6	2	7	0.6	1.5	0.8	2.2
B	fel obest art	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0.0	-0.9	-1.3	-0.9
C	fel pl ändelse	12	10	1	12	9	6	1	10	3	4	0	2	1.6	-1.7	-0.7	0.1
D	fel adj ändelse	11	15	7	17	8	9	4	10	3	6	3	7	0.4	0.0	-0.1	-0.6
E	fel frist best art	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	-1.8	-0.7	0.0	-0.9
F	sakn slutart	7	2	1	7	6	2	1	7	2	0	0	1	-0.5	0.0	-0.5	-0.3
G	sakn frist bet art	23	17	5	23	17	13	3	19	7	4	2	4	0.3	0.9	-0.5	0.4
H	fel numerus	6	8	4	8	4	6	3	6	2	2	1	2	0.4	0.9	0.0	0.4
I	stavfel	2	1	0	2	2	0	0	2	0	1	0	0	-0.3	-1.5	-0.8	-0.6
J	annat	10	3	2	10	6	0	2	7	4	3	0	3	-1.1	-2.8	-0.6	-2.1
L	överfl slutart	2	1	0	2	2	1	0	2	0	0	0	0	0.2	-0.2	-0.7	-0.2
M	saknande komma	1	1	3	4	0	1	2	3	1	1	2	1	-2.0	-1.0	-3.0	-1.3
N	fel sg ändelse	1	2	0	2	1	1	0	2	0	1	0	0	-0.7	-1.5	-0.8	-0.7
TOTALT		67	41	17	86	54	29	10	65	13	12	7	21	11.0	6.5	-0.2	5.9
DUBBLA FEL		9	7	1	9	5	6	1	8	4	1	0	1	0.3	1.2	0.2	1.2

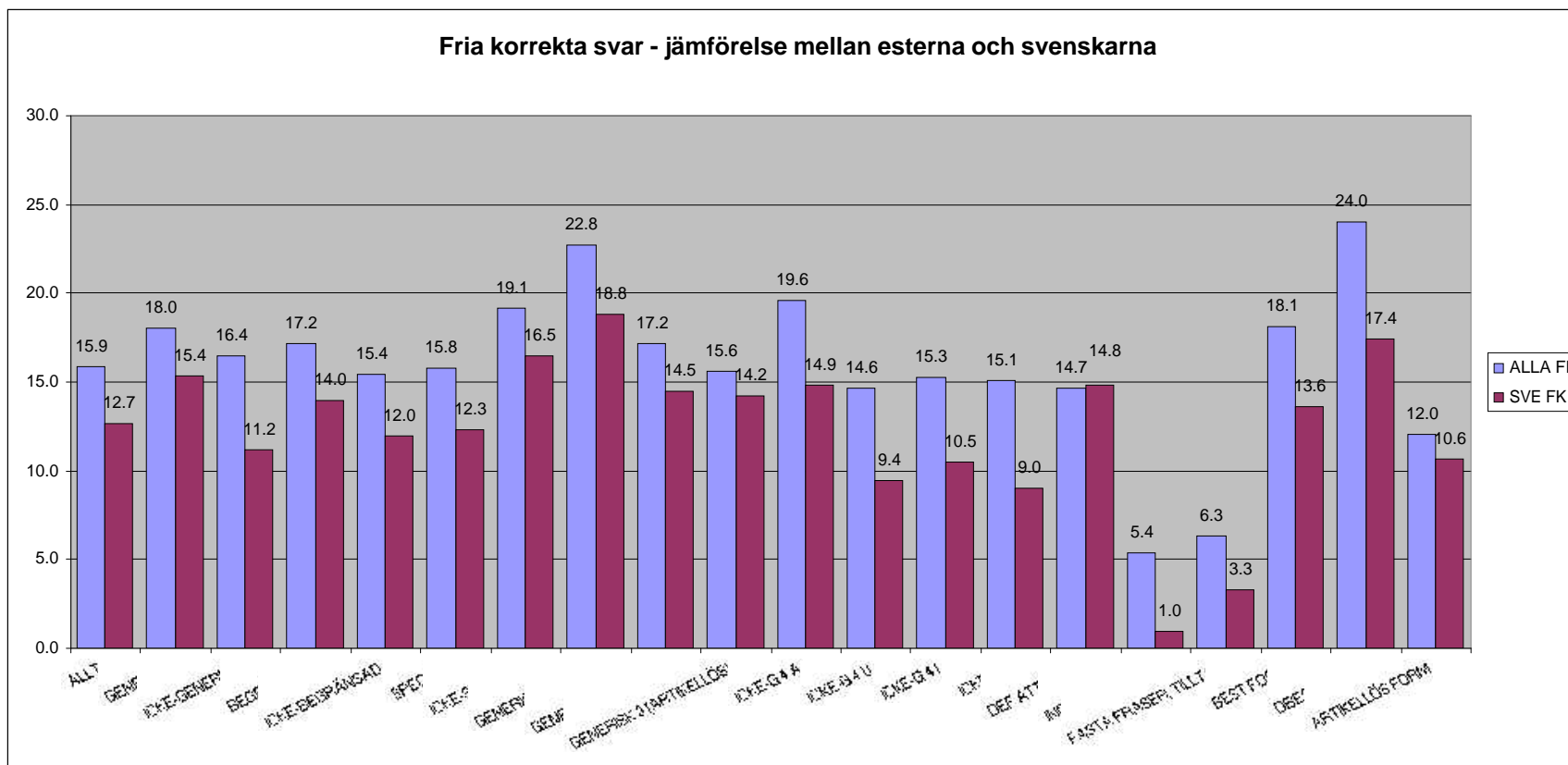
Bilaga 12. Formfelsanalys. Differenser.

Bilaga 13. Gruppernas felprofiler - formfel.

		AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AK	AM	AN	AO	AP	SUM	AVER
GR I	Fel totalt	66	77	94	62	40	63	29	27	38	39	32	31	65	663	51.0
	Antal feltyper per informant	9	8	10	9	8	8	7	7	8	8	8	8	8	106	8.2
	Antal fel per feltyp	7.3	9.6	9.4	6.9	5.0	7.9	4.1	3.9	4.8	4.9	4.0	3.9	8.1		6.3
		BA	BB	BC	BD	BE	BF	BG	BH	BI	BJ	BK			SUM	AVER
GR II	Fel totalt	31	56	62	33	56	53	22	21	24	27	49			434	39.5
	Antal feltyper per informant	7	10	10	6	9	10	7	6	5	6	8			84	6.5
	Antal fel per feltyp	4.4	5.6	6.2	5.5	6.2	5.3	3.1	3.5	4.8	4.5	6.1				5.2
		CA	CB	CC	CD	CE	CF	CG	CH	CI	CJ	CK	CL	CM	SUM	AVER
GR III	Fel totalt	17	16	15	17	10	19	13	8	10	14	18	25	11	193	14.8
	Antal feltyper per informant	5	6	6	6	5	7	5	4	4	5	7	4	7	71	5.5
	Antal fel per feltyp	3.4	2.7	2.5	2.8	2.0	2.7	2.6	2.0	2.5	2.8	2.6	6.3	1.6		2.7

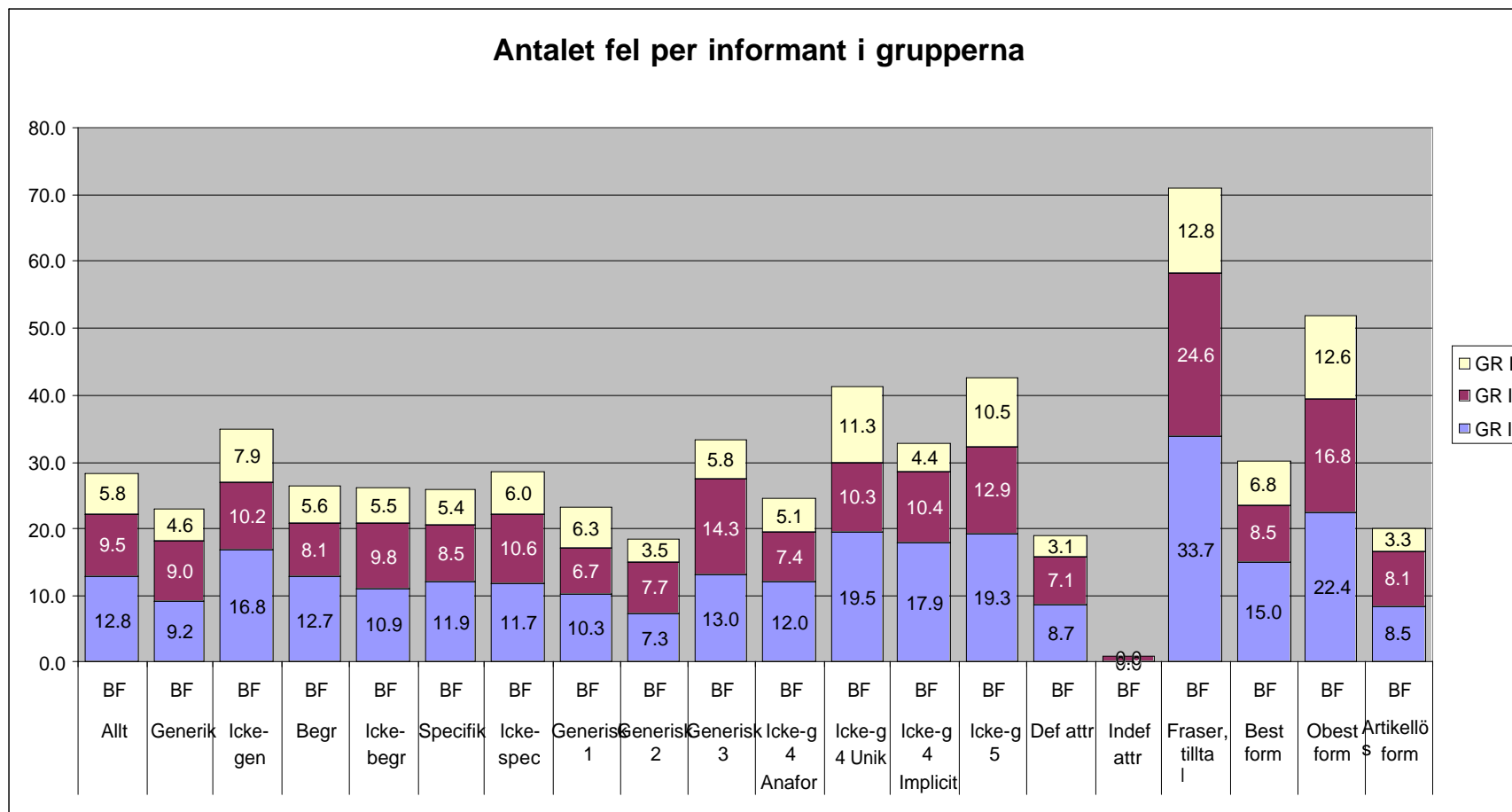
Bilaga 14. Informanternas summor av fel och feltyper

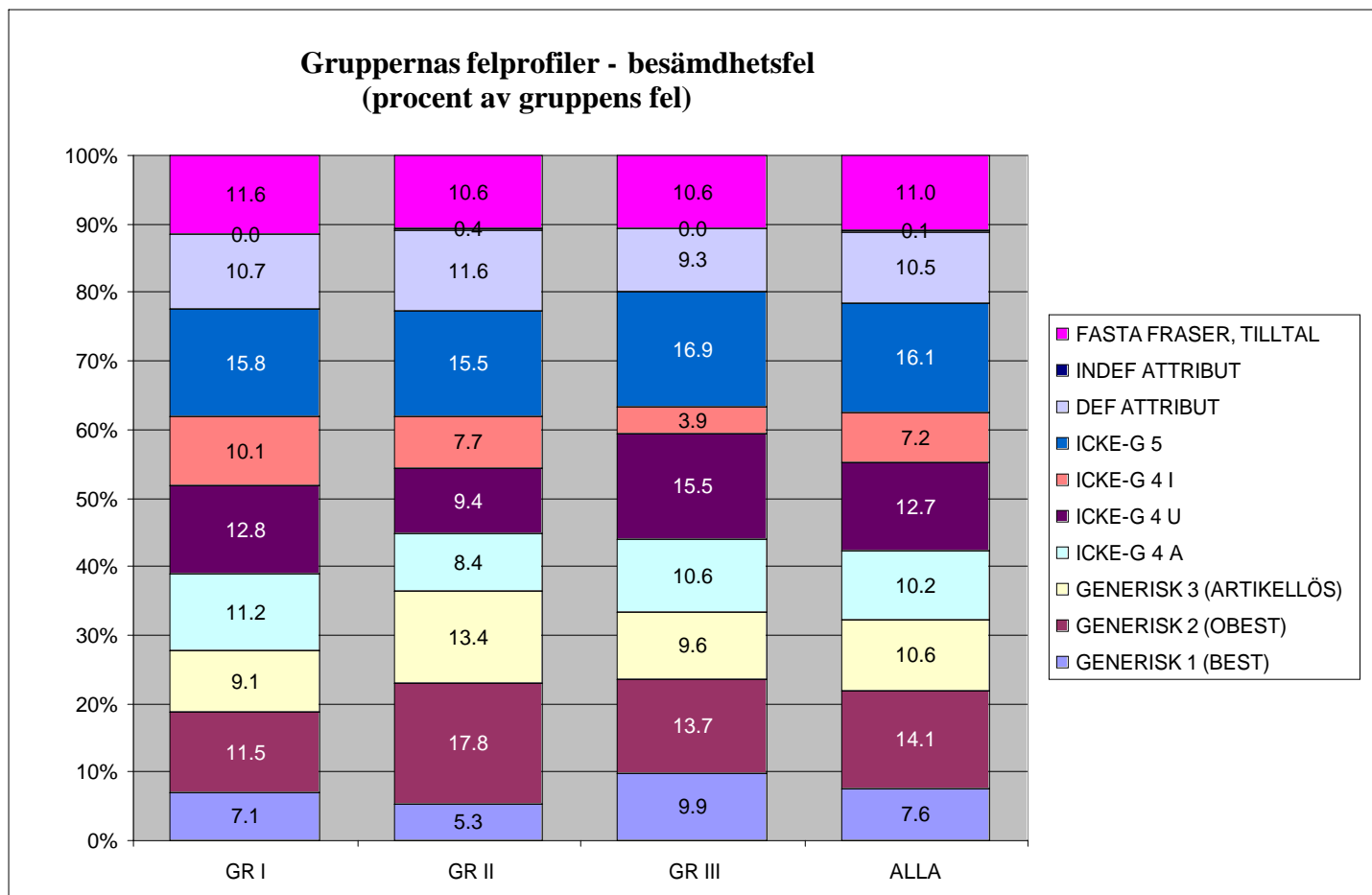
Bilaga 15. Fria korrekta svar - jämförelse mellan esterna och svenskarna.

		GENERISK	ICKE- GENERISK	BEGRÄNSAD	ICKE- BEGRÄNSAD	SPECIFIK	ICKE- SPECIFIK	GENERISK 1 (BEST)	GENERISK 2 (OBEST)	GENERISK 3 (ARTIKELLÖS)	ICKE-G4A	ICKE-G4U	ICKE-G4I	ICKE-G5	DEF ATTRIBUT	INDEF ATTRIBUT	FASLA FRASER, TILLTAL	ALLT / SUM	BEST FORM	OBEST FORM	ARTIKELLÖS FORM
FELSUMMOR	GR I	275	515	518	381	744	155	67	120	88	115	129	98	173	109	0	105	1004	422	248	339
	GR II	227	264	278	290	449	119	37	108	82	60	58	48	98	75	2	65	633	203	157	275
	GR III	138	242	228	191	339	80	41	58	39	49	75	24	94	39	0	40	459	192	139	132
	ALLA	640	1021	1024	862	1532	354	145	286	209	224	262	170	365	223	2	210	2096	817	544	746
Antalet fel per informant	GR I	9.2	16.8	12.7	10.9	11.9	11.7	10.3	7.3	13.0	12.0	19.5	17.9	19.3	8.7	0.0	33.7	12.8	15.0	22.4	8.5
	GR II	9.0	10.2	8.1	9.8	8.5	10.6	6.7	7.7	14.3	7.4	10.3	10.4	12.9	7.1	0.9	24.6	9.5	8.5	16.8	8.1
	GR III	4.6	7.9	5.6	5.5	5.4	6.0	6.3	3.5	5.8	5.1	11.3	4.4	10.5	3.1	0.0	12.8	5.8	6.8	12.6	3.3
	ALLA	7.6	11.7	8.8	8.7	8.6	9.4	7.8	6.1	10.9	8.2	13.9	10.9	14.3	6.3	0.3	23.6	9.4	10.2	17.3	6.5
Procent fel av samma feltyp	GR I	43.0	50.4	50.6	44.2	48.6	43.8	46.2	42.0	42.1	51.3	49.2	57.6	47.4	48.9	0.0	50.0	47.9	51.7	45.6	45.4
	GR II	35.5	25.9	27.1	33.6	29.3	33.6	25.5	37.8	39.2	26.8	22.1	28.2	26.8	33.6	100.0	31.0	30.2	24.8	28.9	36.9
	GR III	21.6	23.7	22.3	22.2	22.1	22.6	28.3	20.3	18.7	21.9	28.6	14.1	25.8	17.5	0.0	19.0	21.9	23.5	25.6	17.7
	SUM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Procent av gruppens alla bestämdhetsfel	GR I	27.8	49.9	51.9	36.5	72.1	16.2	7.1	11.5	9.1	11.2	12.8	10.1	15.8	10.7	0.0	11.6	100	43.2	23.5	33.7
	GR II	36.4	40.9	42.4	47.0	70.7	18.7	5.3	17.8	13.4	8.4	9.4	7.7	15.5	11.6	0.4	10.6	100	30.3	25.7	44.4
	GR III	33.2	46.8	49.2	40.2	69.8	19.6	9.9	13.7	9.6	10.6	15.5	3.9	16.9	9.3	0.0	10.6	100	39.7	27.2	33.8
	ALLA	32.3	46.1	48.1	40.9	70.9	18.1	7.6	14.1	10.6	10.2	12.7	7.2	16.1	10.5	0.1	11.0	100	38.1	25.4	36.9

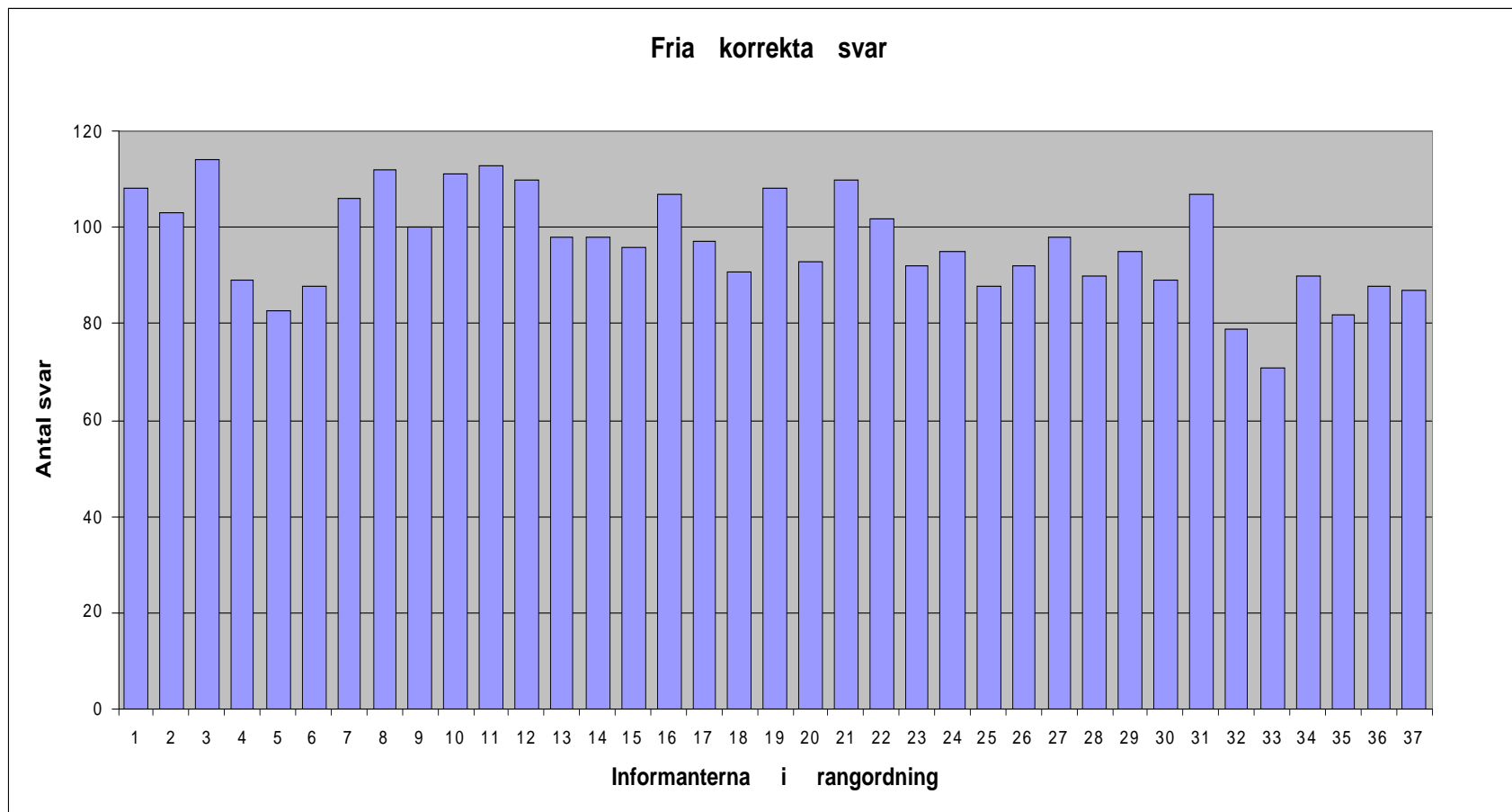
Bilaga 16. Bestämdhetsfel.

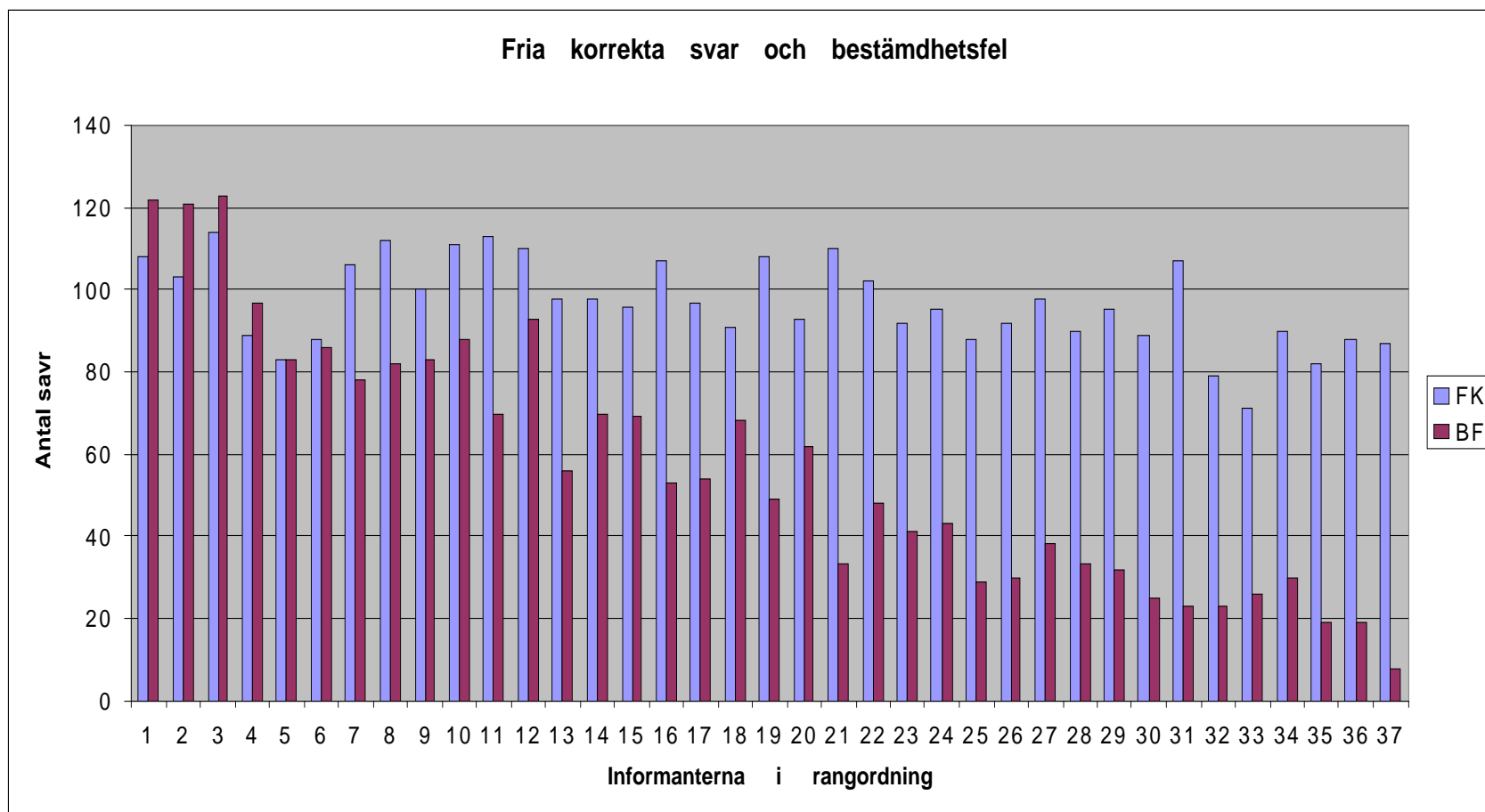
Bilaga 17. Antalet fel per informant i grupperna.

Bilaga 18. Gruppernas felprofiler - bestämdhetsfel.

Bilaga 19. Jämförelse mellan fria korrekta svar och bestämdhetsfel.

Bilaga 19a. Jämförelse mellan fria korrekta svar och bestämdhetsfel.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Plats i rangordningen	1	-0.16	0.64	0.40	0.10	-0.03	0.03	0.52	0.55	-0.95	-0.90	-0.92	0.67
Början av svenskstudier (år)	2	-0.16	-0.08	-0.25	-0.55	-0.26	0.32	0.14	0.04	0.19	0.18	0.18	-0.02
År sysslat med svenskan	3	0.64	-0.08	0.73	0.14	-0.20	0.24	0.67	0.54	-0.68	-0.65	-0.58	0.91
År studerat svenska	4	0.40	-0.25	0.73	0.58	0.07	0.39	0.45	0.32	-0.49	-0.38	-0.41	0.61
År läst svenska utanför universitetet	5	0.10	-0.55	0.14	0.58	0.31	0.17	-0.22	0.04	-0.18	-0.08	-0.20	-0.01
Svensklärarnas modersmål (1-est, 2-est+sve, 3-sve)	6	-0.03	-0.26	-0.20	0.07	0.31	-0.15	-0.18	-0.16	0.06	0.01	-0.04	-0.31
Månader vistats i Sverige	7	0.03	0.32	0.24	0.39	0.17	-0.15	0.34	0.24	-0.10	-0.03	-0.11	0.24
Antal romaner läst på svenska	8	0.52	0.14	0.67	0.45	-0.22	-0.18	0.34	0.47	-0.45	-0.53	-0.36	0.68
Antal större användningsområden av svenska	9	0.55	0.04	0.54	0.32	0.04	-0.16	0.24	0.47	-0.57	-0.60	-0.61	0.65
Antal fel totalt (BF+FF)	10	-0.95	0.19	-0.68	-0.49	-0.18	0.06	-0.10	-0.45	-0.57	0.93	0.94	-0.68
Procent bestämdhetsfel (BF)	11	-0.90	0.18	-0.65	-0.38	-0.08	0.01	-0.03	-0.53	-0.60	0.93	0.85	-0.62
Procent formfel (FF)	12	-0.92	0.18	-0.58	-0.41	-0.20	-0.04	-0.11	-0.36	-0.61	0.94	0.85	-0.61
Grupptillhörighet	13	0.67	-0.02	0.91	0.61	-0.01	-0.31	0.24	0.68	0.65	-0.68	-0.62	-0.61

Bilaga 20. Korrelationsanalys av enkätdata.

Jämförelse av svar		ALLT	GENERISK	ICKE-GENERISK	BEGRÄNSAD	ICKE-BEGRÄNSAD	SPECIFIK	ICKE-SPECIFIK	GENERISK 1 (BEST)	GENERISK 2 (OBEST)	ARTIKELL ÖS	ICKE-G 4 A	ICKE-G 4 U	ICKE-G 4 I	ICKE-G 5	DEF ATTRIBUT	INDEF ATTRIBUT	FASLA FRASER, TILLTAL	BEST FORM	OBEST FORM	ARTIKELL ÖS FORM	AVER av raden
GR I	OK	69.9	72.0	64.2	67.7	73.3	71.1	66.5	63.1	76.3	69.8	64.7	62.1	66.7	63.9	75.8	94.1	58.0	63.8	51.0	79.5	68.6
GR II	OK	74.0	71.7	73.5	74.7	73.3	74.9	70.1	71.6	72.9	68.7	73.7	75.9	72.7	72.1	77.2	91.3	69.7	73.9	61.7	77.4	73.5
GR III	OK	79.0	78.2	76.5	78.0	79.8	79.4	75.9	71.4	80.0	80.3	77.7	75.0	81.0	73.8	82.1	97.1	80.4	76.2	61.2	85.8	78.4
ALLA	OK	74.3	74.1	71.3	73.4	75.6	75.1	70.9	68.5	76.6	73.2	71.9	70.7	73.5	69.8	78.4	94.3	69.4	71.2	57.8	81.1	73.5
SVE	OK	86.9	84.3	88.3	85.3	87.9	87.3	82.9	80.4	85.4	85.4	84.1	89.8	89.5	91.0	84.6	99.0	96.7	85.6	82.6	89.0	87.3
GR I - GR III	OK	-9.1	-6.2	-12.3	-10.3	-6.5	-8.4	-9.4	-8.3	-3.6	-10.5	-13.0	-12.8	-14.3	-9.9	-6.3	-2.9	-22.4	-12.4	-10.1	-6.4	-10.3
GR I - GR II	OK	-4.1	0.3	-9.3	-7.0	-0.1	-3.8	-3.6	-8.6	3.4	1.1	-9.1	-13.8	-6.1	-8.2	-1.4	2.8	-11.7	-10.1	-10.7	2.1	-5.1
GR II - GR III	OK	-5.0	-6.5	-3.0	-3.3	-6.4	-4.6	-5.8	0.3	-7.0	-11.6	-3.9	1.0	-8.2	-1.7	-4.9	-5.7	-10.8	-2.3	0.5	-8.4	-5.1
ALLA-SVE	OK	-12.6	-10.2	-17.0	-11.9	-12.3	-12.1	-12.0	-11.9	-8.8	-12.2	-12.1	-19.1	-16.0	-21.2	-6.2	-4.7	-27.3	-14.4	-24.8	-7.9	-14.5
GR I	FK	16.6	18.3	17.9	18.6	15.3	16.3	20.8	25.2	16.2	16.6	22.9	16.9	14.7	15.4	14.5	5.9	7.4	20.2	25.1	11.6	16.8
GR II	FK	16.4	19.1	16.1	17.0	16.7	16.4	19.0	21.3	19.2	16.8	18.9	13.5	16.7	14.6	15.4	7.8	5.7	17.4	21.2	14.3	16.2
GR III	FK	14.8	16.9	15.2	15.9	14.5	14.8	17.6	21.5	16.4	13.8	16.9	13.3	14.7	15.2	14.2	2.9	5.8	16.6	25.4	10.6	14.8
ALLA	FK	15.9	18.0	16.4	17.2	15.4	15.8	19.1	22.8	17.2	15.6	19.6	14.6	15.3	15.1	14.7	5.4	6.3	18.1	24.0	12.0	15.9
SVE	FK	12.7	15.4	11.2	14.0	12.0	12.3	16.5	18.8	14.5	14.2	14.9	9.4	10.5	9.0	14.8	1.0	3.3	13.6	17.4	10.6	12.3
GR I - GR III	FK	1.8	1.4	2.7	2.7	0.8	1.5	3.2	3.7	-0.1	2.8	5.9	3.6	0.0	0.2	0.3	2.9	1.6	3.7	-0.4	1.0	2.1
GR I - GR II	FK	0.2	-0.8	1.8	1.6	-1.4	-0.2	1.8	4.0	-3.0	-0.2	4.0	3.3	-2.0	0.8	-0.9	-1.9	1.7	2.9	3.9	-2.7	0.7
GR II - GR III	FK	1.6	2.2	0.9	1.1	2.2	1.6	1.4	-0.3	2.8	3.0	2.0	0.3	2.0	-0.5	1.3	4.9	-0.1	0.8	-4.3	3.7	1.4
ALLA-SVE	FK	3.2	2.7	5.2	3.2	3.4	3.5	2.7	4.0	2.7	1.4	4.7	5.2	4.8	6.1	-0.1	4.5	3.0	4.5	6.6	1.4	3.8
GR I	AK	86.4	90.2	82.2	86.3	88.5	87.3	87.3	88.3	92.5	86.4	87.5	79.0	81.3	79.3	90.3	100.0	65.4	84.0	76.1	91.1	85.4
GR II	AK	90.3	90.8	89.6	91.7	90.0	91.3	89.1	92.9	92.1	85.5	92.6	89.5	89.4	86.7	92.6	99.1	75.4	91.3	82.9	91.7	89.7
GR III	AK	93.8	95.1	91.8	93.9	94.3	94.2	93.5	92.9	96.3	94.1	94.6	88.2	95.6	89.0	96.2	100.0	86.2	92.8	86.6	96.4	93.3
ALLA	AK	90.2	92.1	87.8	90.6	91.0	90.9	90.0	91.3	93.7	88.8	91.5	85.4	88.7	84.9	93.1	99.7	75.7	89.3	81.8	93.1	89.4
SVE	AK	99.6	99.7	99.5	99.3	99.9	99.6	99.4	99.2	99.8	99.6	98.9	99.2	100.0	100.0	99.4	100.0	100.0	99.3	100.0	99.7	99.6
GR I - GR III	AK	-7.3	-4.8	-9.6	-7.6	-5.7	-6.9	-6.2	-4.6	-3.8	-7.7	-7.1	-9.2	-14.3	-9.7	-5.9	0.0	-20.8	-8.8	-10.5	-5.4	-8.2
GR I - GR II	AK	-3.9	-0.6	-7.5	-5.4	-1.5	-4.0	-1.8	-4.6	0.4	0.9	-5.1	-10.4	-8.1	-7.4	-2.3	0.9	-10.0	-7.3	-6.8	-0.6	-4.5
GR II - GR III	AK	-3.4	-4.3	-2.1	-2.2	-4.3	-2.9	-4.4	0.0	-4.2	-8.6	-2.0	1.2	-6.2	-2.3	-3.6	-0.9	-10.8	-1.5	-3.7	-4.7	-3.7
ALLA-SVE	AK	-9.4	-7.6	-11.7	-8.7	-8.9	-8.7	-9.4	-7.9	-6.1	-10.8	-7.4	-13.8	-11.3	-15.1	-6.3	-0.3	-24.3	-10.0	-18.2	-6.5	-10.6

Bilaga 21. Jämförelse av svar

		ALLT	GENERISK	ICKE-GENERISK	BEGRÄNSAD	ICKE-BEGRÄNSAD	SPECIFIK	ICKE-SPECIFIK	GENERISK 1 (BEST)	GENERISK 2 (OBEST)	GENERISK 3 (ARTIKELLÖS)	ICKE-G 4 A	ICKE-G 4 U	ICKE-G 4 I	ICKE-G 5	DEF ATTRIBUT	INDEF ATTRIBUT	FASTA FRASER, TILLTAL	BEST FORM	OBEST FORM	ARTIKELLÖS FORM	AVER av raden
GR I	BF	12.8	9.2	16.8	12.7	10.9	11.9	11.7	10.3	7.3	13.0	12.0	19.5	17.9	19.3	8.7	0.0	33.7	15.0	22.4	8.5	13.7
GR II	BF	9.5	9.0	10.2	8.1	9.8	8.5	10.6	6.7	7.7	14.3	7.4	10.3	10.4	12.9	7.1	0.9	24.6	8.5	16.8	8.1	10.1
GR III	BF	5.8	4.6	7.9	5.6	5.5	5.4	6.0	6.3	3.5	5.8	5.1	11.3	4.4	10.5	3.1	0.0	12.8	6.8	12.6	3.3	6.3
ALLA	BF	9.4	7.6	11.7	8.8	8.7	8.6	9.4	7.8	6.1	10.9	8.2	13.9	10.9	14.3	6.3	0.3	23.6	10.2	17.3	6.5	10.1
GR I - GR III	BF	6.9	4.6	8.9	7.1	5.4	6.5	5.7	4.0	3.8	7.2	6.9	8.1	13.6	8.8	5.6	0.0	20.8	8.2	9.9	5.2	7.7
GR I - GR II	BF	3.3	0.2	6.6	4.7	1.1	3.4	1.1	3.6	-0.5	-1.3	4.6	9.1	7.6	6.4	1.6	-0.9	9.0	6.5	5.7	0.3	3.8
GR II - GR III	BF	3.6	4.4	2.3	2.5	4.3	3.1	4.6	0.4	4.2	8.6	2.3	-1.0	6.0	2.4	4.0	0.9	11.8	1.7	4.2	4.8	4.0
GR I	FF	7.2	4.7	10.4	8.3	6.2	7.9	4.6	3.2	4.7	5.9	9.6	14.2	8.6	9.6	6.7	5.1	5.1	8.5	11.4	5.2	7.4
GR II	FF	5.3	3.4	7.7	6.4	4.4	6.0	2.7	1.5	3.9	3.8	6.9	13.0	4.3	6.7	5.9	0.9	2.7	6.2	9.3	3.6	5.2
GR III	FF	2.2	0.9	3.2	3.1	1.2	2.5	0.8	0.3	0.9	1.3	2.9	7.2	1.1	1.8	3.4	0.7	2.6	2.6	3.1	1.7	2.2
ALLA	FF	4.9	3.0	7.1	5.9	3.9	5.5	2.7	1.7	3.1	3.7	6.4	11.4	4.7	6.0	5.3	2.3	3.5	5.7	7.9	3.5	4.9
GR I - GR III	FF	5.0	3.8	7.2	5.2	5.0	5.4	3.8	2.9	3.8	4.6	6.7	6.9	7.5	7.8	3.2	4.4	2.6	5.8	8.3	3.4	5.4
GR I - GR II	FF	1.9	1.3	2.7	1.9	1.8	1.9	1.9	1.8	0.8	2.1	2.7	1.2	4.3	2.9	0.8	4.3	2.5	2.3	2.1	1.5	2.2
GR II - GR III	FF	3.1	2.5	4.5	3.2	3.2	3.5	1.8	1.1	3.0	2.5	4.0	5.8	3.2	4.9	2.4	0.1	0.1	3.6	6.2	1.9	3.2

Bilaga 22. Jämförelse av svar II.

Resümee

Definiitsuse uurimise ajendiks käesolevas magistritöös oli asjaolu, et nimisõnade määratud ja määramata vormi kasutamisel esineb eestlastest rootsi keele õppijatel väga palju vigu ja enamik õppijatest peab definiitsuse korrektset omandamist rootsi keele juures raskeks või peaaegu võimatuks. Ka need eestlased, kes väga hästi rootsi keelt oskavad, teevad selle grammatilise kategooria kasutamisel küllalt palju vigu. Teataval määral on selle nähtuse taga arvatavasti kahe keele vaheline erinevus, sest eesti keeles puudub nimisõnadel määratud ja määramata vorm ning sugu, teataval määral aga ka see, et rootsi keeles on nimisõnade määratud ja määramata vormide kasutamise süsteem ja ka sealjuures kasutatavate vormiliste võimaluste valik küllaltki keeruline. Osalt võib aga olla tegemist probleemile ebapiisava tähelepanu pööramisega eestlastele rootsi keele õpetamisel või ka vales õpetamismetoodikas.

Käesoleva töö põhiülesanneteks oli välja selgitada, kui palju eestlased rootsi keeles definiitsust kasutades vigu teevad, mis liiki vead need on ja millistes kontekstides esinevad. Testitulemuste analüüsimiseks töötati välja kaks analüüsiskeemi, nn matriitsi, millest üks oli vormivigade, teine tähendusevigade analüüsimiseks. Analüüsiskeem võimaldas mõlemate vealiikide esinemist liigendada väiksemateks alaliikideks ning leida täpsemaid kontekste, kus vigu esines. Seejärel leiti lihtsamate statistiliste analüüsimeetodite kasutamise abil (jaotus- ja sagedustabelid, korrelatsioonanalüüs) mõningad üldisemad seaduspärasused vigade esinemises.

Uurimuse aluseks oli kirjaliku keele uurimine kolmel rootsi keelt kõnes ja kirjas valdaval uuritavate grupil, kes erinesid üksteisest rootsi keele õppimise kestuse poolest ülikoolis. Esimese grupi moodustasid 13 esimese kursuse üliõpilast, teise grupi 11 neljanda kursuse üliõpilast, kes kõik olid vähemalt pool aastat õppinud Rootsi (kõrg)koolides, ja kolmanda grupi moodustasid rootsi keele magistrandid ja oma töös pidevalt rootsi keelt kasutavad rootsi filoloogid.

Test uuringu läbiviimiseks koosnes lünktestina koostatud harjutuste komplektist. Harjutused põhinesid rootsikeelsetest ajakirjandusest võetud erineva raskusastmega

artiklidel, kus esines rohkesti nimisõnu ja mitmesuguse pikkusega nimisõnafraase, mis harjutuse tekstist olid lünkadena välja jäetud. Lünga all olid nimisõna ja sellele lisatavad täiendid antud põhivormis ning koos testi täitmiseks hädavajaliku grammatilise teabega. Uuritav pidi need õiges vormis lünka kirjutama, rekonstrueerides niisiis esialgse teksti. Kokku oli tarvis harjutustes seal leiduva konteksti põhjal määrata 609 nimisõna(fraasi) õige tähendus ning väljendada seda tähendus definiitsuse seisukohalt korrektses vormis. Peale testi täitsid kõik uuringus osalejad ankeedi, mis koosnes küsimustest nende rootsi keele õppimise kohta enne ülikooli, rootsi keele kasutamise ja Rootsis viibimiste kohta.

Tulemuste analüüsimine algas harjutustes vigade parandamisest. Selleks on kasutatud 7-pallilist süsteemi, mis võimaldas eraldi hinnata nii kasutatud artiklite ja lõppude abil antud tähenduse õiget või väära kasutamist lüngas kui ka nimisõna(fraasi) moodustamisel tehtud vormiliste vigade esinemist. Selline eristamine oli vajalik sellepärast, et mitte kõik vead, mis tehakse nimisõnafraasi moodustamisel, ei too endaga kaasa nimisõnafraasi tähenduse muutust. Kuna aga vorm ja tähendus on rootsi keeles sellest hoolimata omavahel väga tihedas ja kohati vastuolulises seoses - näiteks antakse mõne grammatilise konstruktsiooni puhul nimisõna määratud tähendust edasi määramata vormi abil -, siis tuli edasise analüüsi käigus neid esialgu eraldi, kuid hiljem koos, ühtse süsteemina käsitleda.

Sõltuvalt konteksti erinevast tõlgendamisest oli lünkades paljudes kohtades võimalik anda mitu õiget vastust. Seepärast oli tarvis need võimalused eelnevalt välja selgitada. Selleks kasutati rootsikeelsete ekspertide abi (viis inimest), kes samuti harjutused läbi tegid. Ekspertid aitasid ka analüüsida eestlaste antud variante. Nende vastuste ja paranduste põhjal koostati vigade parandamise manuaal, mille alusel parandati eestlaste tööd.

Testi tulemused on käesolevas töös analüüsitud kvantitatiivselt, s.t ei ole uuritud seda, miks viga tehti, vaid kui palju ja kus neid tehti. Tähelepanu on pööratud nii vormi kui tähenduse uurimisele. Iga uuritava puhul on leitud tema antud õigete ja valede vastuste summad, kusjuures õigete vastuste puhul on eraldi välja toodud originaaltekstiga kokkulangevad ja sellest erinevad vastused. Tulemustest selgus, et nii vormi- kui tähendusevigade puhul on tase väga suuresti erinev, ulatudes

tähendusevigade puhul ca 20 %-l kõigist nimisõnafaasides tehtud vigadest kuni 1 %-ni (kogu valimi keskmine 9,4 %). Vormivigade puhul varieerus vigade esinemine 1,3 % kuni 15,4 % ning kogu valimi keskmine oli 5,7 %. Ka grupisisesed erinevused olid väga suured, mis tähendas, et grupid ei olnud vastavuses uuritavate tegeliku keeleoskuse tasemega. Seda kinnitasid ka korrelatsioonanalüüsi tulemused. Vigade esinemise hulga alusel paigutati uuritavad nn pingeritta ning kohta pingereas kasutati korrelatsioonanalüüsil ühe muutujana, et saada võrdlusmaterjali gruppide andmetele. Kuid mõlema vealiigi puhul oli I grupi liikmetel tunduvalt rohkem vigu kui II grupil ja selle omakorda rohkem vigu kui III grupil, mis näitab - nii nagi võiski eeldada - et ülikoolis õppimise ajal paraneb üliõpilaste keeleoskus väga suurel määral.

Korrelatsioonanalüüsist selgus, et esinevad väga tugevad seosed uuritavate grupilise kuuluvuse ja nii vormi- kui tähendusevigade esinemise vahel, mis muutusid ootuspäraselt veelgi tugevamaks pingerea puhul. Vormivigade seos grupinumbriga oli siiski nõrgem kui tähendusevigadel. Huvitavaks objektiks osutusid originaalist erinevad õiged vastused: mida parem keeleoskuse tase, seda vähem kasutavad uuritavad originaalist erinevaid õiged vastuseid; mida rohkem erinevaid õiged vastuseid, seda väiksem kõigi õigete vastuste summa ja seda suurem valede vastuste summa. See viitab ühe huvitava piirkonna olemasolule määratuse kasutamise juures: eestlaste puhul on originaalsete erinevate vastuste andmine seotud pigem valede vastuste andmisega, mille taga võib peituda mingisugune üldisem seaduspärasus määratuse mõistmisel eestlaste juures või teatud etapid selle omandamisel. Kuid veelgi rohkem olid eestlaste erinevad õiged vastused seotud rootslaste antud erinevate õigete vastustega, järgides läbi erinevate kontekstitüüpide suhteliselt täpselt rootslaste kasutuskõverat. Eriti sarnane rootslaste omale oli parima eestlaste grupi kasutuskõver.

Korrelatsioonanalüüsi abil analüüsiti ka ankeetidest saadud andmed ja nende seosed eri liiku vigade esinemisega. Huvitav ja ootamatu oli asjaolu, et Rootsis viibitud- elatud aja pikkuse ja tehtud vigade arvu vahel oli väga nõrk seos ($r = -0,10$). Samas näitas aga küllalt tugev seos rootsi keeles loetud raamatute arvu ja vigade arvude vahel, et mida rohkem oli loetud raamatuid, seda vähem tehti vigu ($r = -0,45$). Samasuunaline ja mõnevõrra tugevamgi seos esines ka rootsi keele kasutusala arvu ja vigade arvu vahel ($r = -0,57$).

Seejärel tulid vaatluse alla nimisõna(fraasi)d ise ja nendes kasutatud definiitsus. Kõigi vormivigade liikide (grammatilise konteksti) analüüsimiseks loodi analüüsiskeem, mis sisaldas 13 võimalikku vealiiki. Kõigi uuritavate puhul arvestati kokku vead kõigis vealiikides ja võrreldi rühmasid omavahel. Tähendusevigade analüüsimiseks laiendati ja modifitseeriti eelnenud pilootuuringust üle võetud analüüsiskeemi (matriitsi), mis koosnes neljast üksusest: ainult tähendusega seotud osa, leksikaalsete fraasidega seotud osa, nn püsivaid grammatilisi konstruktsioone sisaldav osa ja nimisõnal konkreetse grammatilise vormi kasutamise osa (määratud, määramata või artiklita vorm). Tähendusega seotud osas kasutati jaotuse alusena eri kontekstides esinevate definiitsusevariantide defineerimist kolme omaduse kombinatsiooniga, milleks olid nimisõna geneerilisus (kas tegemist on asja või nähtusega indiviidi tähenduses või üldises tähenduses), piiritletus ja spetsiifilisust. Need omadused võivad referendil kas olemas olla või puududa, kuid referendi defineerimiseks kontekstis tuleb alati neid kõiki arvesse võtta. Kõige tähtsamaks on sealjuures geneerilisus, mis jagab kõik nimisõnad geneerilisteks või mittegeneerilisteks. Seejärel määratletakse neid ülejäänud kahe omaduse abil täpsemalt, saades niimoodi viis suuremat tähendusega seotud ja konteksti tõlgendamisel põhinevat kategooriat, mille tähistamiseks kasutatakse rootsi keeles kindlat artiklite ja lõppude süsteemi ja atribuutide abil moodustatavaid püsivaid konstruktsioone.

Niimoodi olid analüüsiskeemis arvesse võetud kõik tähtsamad tähenduslikud ja vormilised aspektid, mis rootsi keeles definiitsuse puhul esinevad. Selle skeemi abil analüüsiti esmalt läbi kõik alustekstid ning määrati kindlaks, kui palju mingit liiki definiitsust ka milliste nimisõnafraaside puhul tekstis esineb. Iga nimisõnafraas paigutati vastavasse kategooriasse, mis peegeldas nende positsiooni kontekstis. Selle põhjal oli võimalik konkreetset kindlaks teha, milliseid vastuseid ja kui palju kõik uuritavad üheskoos ja eri rühmade liikmed nendes kategooriates ehk kontekstitüüpides andsid ja kui palju vigu tegid.

Selgus, et vormivigadest oli viis vealiiki esindatud suure ja ülejäänud kaheksa liiki suhteliselt vähese vigade arvuga. Kõige sagedamini esinenud vormivead olid nimisõna vale sugu, vale mitmuselõpp, vale adjektiivilõpp, puuduv või liigne lõppartikkel ning puuduv vaba määratud artikkel. Kaks esimest neis viitavad ebapiisavatele morfoloogilistele teadmistele või vähesele automatiseeritusele,

ülejäänud aga mõningate reeglite mittetundmisele. Vormivigasid esines I kursuse üliõpilastel 3,3 korda rohkem kui parimate grupil. Võrreldes tähendusevigadega tehti vormivigu kokku ligikaudu kaks korda vähem (vastavalt 1290 ja 2096 viga).

Tähendusevigade uurimisel selgus, et kõige probleemsemateks on eestlaste jaoks leksikaliseerunud väljendid ja kõnetusvormelid. Vastupidiselt uurimise läbiviija ootusele osutus keerukaks mitte nimisõna üldises (abstraktses), vaid konkreetses tähenduses kasutamine, s.t tegelikkuse tõlgendamine, eriti kui oli tegemist unikaalse ja implitsiitse referentsiga. Anafoorilise referentsi puhul esines vigu mõnevõrra vähem. I ja IV kursuse jaoks oli keerulisem implitsiitsete referentide ja kõige parema rühma jaoks unikaalsete referentide äratundmine, seda mitte absoluutarvudes, vaid oma rühma suhtelise vigade arvuga võrreldes. Ebaselge oli eestlaste jaoks ka nimisõna määramata vormi kasutamine. Artiklita vormi kasutamine oli keeruline nii I kui IV kursuse jaoks, parim rühm oli selle aga väga hästi omandanud. Grammatiliste konstruktsioonide kasutamise uurimiseks, mis on ilmselt üheks küllalt suureks vigade allikaks, eriti madalamal oskuste nivool, oli antud materjal liiga väike, sest nimetatud konstruktsioone ei esinenud tõeste järelduste tegemiseks tekstides piisaval arvul. Nende uurimine ning kõigi uuritavate individuaalsete veamustrite väljaselgitamine võiksid kuuluda järgnevate uuringute kavva. Samuti oleks huvitav võrrelda definiitsuse kindlate variantide väljendamist eesti ja rootsi keeles. Väljatöötatud analüüsiskeem annab selleks küllalt head võimalused.